

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การจัดการเรียนการสอนศิลปะ

การจัดการเรียนการสอนถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษา เพราะการจัดการเรียนการสอนเป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความงอกงามทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม การจัดการเรียนการสอนที่สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ และทัศนคติที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (ชาติรี ถนอมวงษ์ 2545) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี และมีนักวิชาการทางการศึกษา หน่วยงานทางการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2543) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนไว้ว่า การเรียนการสอนจะเป็นคำที่อยู่ด้วยกันเสมอ เมื่อมีการสอนก็ต้องเกิดการเรียนในเวลาเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ซึ่งอาจจะหมายถึงคั้งนี้ การจัดสิ่งแวดล้อม การสร้างปฏิสัมพันธ์ การจัดกิจกรรม ให้เกิดการเรียนรู้ และมีเกณฑ์การวัดและประเมินผล

กรมวิชาการ (2542) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอน นักเรียน การถ่ายทอดความรู้ ความคิด หรือแนวปฏิบัติจากครูผู้สอน ไปสู่นักเรียน ด้วยวิธีการตามที่ครูผู้สอนได้เลือกสรรแล้ว

ทิสนา แจมมณี (2542) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนไว้ว่า ในเรื่องของการเรียนการสอนนั้น ถ้าหมายถึงสิ่งที่จะต้องครอบคลุมอะไรบ้าง การเรียนการสอนก็อาจจะมองไกล้มองใกล้ คือ ใกล้ตัวที่สุดออกไปไกลตัวที่สุด เช่น ตัวครู นักเรียน คือ จะต้องมีส่วน ผู้สอน ผู้เรียน และปฏิสัมพันธ์ คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและสิ่งที่สอน คือ ตัวเนื้อหาสาระและวิธีการถ่ายทอดเนื้อหาสาระเหล่านั้นไปสู่ผู้เรียนเพื่อให้ได้ตามเป้าหมาย

ไทเลอร์ Tyler. (1971) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือการจัดประสบการณ์เรียนรู้ว่า “ประสบการณ์เรียนรู้” หมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน และเงื่อนไขภายนอกในสิ่งแวดล้อม ที่เขาพอจะตอบสนองได้ การเรียนรู้จึงเกิดโดยผ่านทางกระทำของ

ผู้เรียน เขาเรียนรู้จากสิ่งทีกระทำไม่ใช่สิ่งทีครูเป็นผู้กระทำ ดังนั้นจึงพอกกล่าวได้ว่าประสบการณ์เป็นผลรวมของเนื้อหากับการกระทำของผู้เรียน

ดังนั้น องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไป รวมทั้งการเรียนการสอนศิลปะ ประกอบด้วย ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตรเนื้อหา จุดประสงค์การเรียนการสอน วิธีการสอน สื่อการสอน การวัดประเมินผลและสิ่งแวดล้อมของการเรียน โดยมีความสำคัญในแต่ละด้านแตกต่างกันออกไป

1.1 การเรียนการสอนศิลปะศึกษา

ศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรีตามความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะเป็นสื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ร่วมทำงานกับผู้อื่น อันนำไปสู่การเพิ่มประสบการณ์ ฝึกนิสัยและทักษะในด้านสังคม รวมทั้งสนองความต้องการที่จะได้มีผู้ยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ การจัดการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็กจึงขึ้นอยู่กับเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกตามลักษณะเฉพาะตัว การส่งเสริมประสบการณ์ที่กว้างขวาง การกระตุ้นบุคลิกภาพด้วยกลวิธีต่างๆ รวมทั้งการโยงใยความคิดไปสู่ประสบการณ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอันดีงามอีกด้วย (จิรพันธ์ อิมสกุล, 2548)

กรมวิชาการ (2544) ได้กล่าวไว้ในสาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มศิลปะว่า กลุ่มศิลปะเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการทางศิลปะ การชื่นชมความงาม ความมีคุณค่า ซึ่งทั้งหมดมีผลต่อชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้นกิจกรรมศิลปะจึงสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ สามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ ด้วยการมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถทำงานร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข

ศิลปะศึกษาเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรที่ช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียน ได้มีการพัฒนาในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เช่นเดียวกับวิชาสามัญทั่ว ๆ ไป แต่ด้วยลักษณะธรรมชาติของวิชาจึงมีส่วนช่วยในการปลูกฝัง และสร้างสมประสบการณ์การรับรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่ มะลิจิตร เอื้ออาพันธ์ (2542) ได้แสดงความคิดเห็นว่า หน้าที่หลักของศิลปะศึกษาคือการให้การศึกษาแก่เด็กโดยเน้นพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้ศิลปะเป็นหนทาง ศิลปะนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการด้านความคิดสร้างสรรค์ ถ้าไม่มีการฝึกความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือ เช่นเดียวกับความคิดของบาสกัน Baskan, (1955) ที่กล่าวว่า หน้าที่หนึ่งของกระบวนการศึกษา คือ ช่วยเด็กในการสร้างบทบาทสำหรับตนเอง ส่วนหน้าที่ของศิลปะศึกษา คือ กระตุ้นเด็กให้สมมติบทบาทการแสดงออกซึ่งพวกเขาสามารถได้

ความรู้สึกภายในไปสู่รูปแบบที่เต็มไปด้วยความหมายและลึกซึ้ง ครูสามารถสร้างสภาพแวดล้อมในห้องเรียนเพื่อกระตุ้นให้เด็กรู้สึกปลอดภัยและมีความเชื่อมั่น มั่นใจ เด็กสามารถค้นพบอิสระในการแสดงความรู้สึกของพวกเขาออกมา เพื่อว่านักเรียนจะได้เพิ่มความรอบรู้ในกระบวนการ

ชวลิต ดาบแก้ว และสุภาวดี เหมทานนท์ (2525) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนว่ามีอยู่ 3 แบบด้วยกันคือ

1. การสอนแบบ Direct Method เป็นวิธีสอนแบบครูบอกให้นักเรียนทำโดยตรงให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎ หรือตามคำแนะนำของครู เป็นวิธีการลอกแบบ
2. การสอนแบบ Free Expression Method เป็นวิธีที่ปราศจากการบังคับควบคุมให้อิสระอย่างเต็มที่
3. การสอนแบบ Meaningful Art Method มีความมุ่งหมายที่จะให้การสอนศิลปะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสังคม ให้เห็นว่าศิลปะมีความสำคัญต่อสังคม ในด้านการสอนนั้นต้องการที่จะพัฒนาเด็กให้มีความรู้สึกในสิ่งที่ตั้งมาเป็นรายบุคคล และรู้จักคุณค่าของศิลปะที่มีต่อสังคม

สุลักษณ์ ศรีบุรี (2534) ได้กล่าวถึงเป้าหมายสำคัญที่หลักสูตรต้องการปลูกฝังในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาไว้ดังนี้

1. เชิงศิลป์ (Artistic Goal) การเรียนเพื่อเข้าถึงแก่น สาระ หรือธรรมชาติของวิชาศิลปะ
2. การรับรู้ (Perceptual Goal) เรียนศิลปะเพื่อประมวลประสบการณ์รับรู้ เน้นการมอง การสังเกต การใช้โสตประสาท การได้ยิน การได้ฟัง และการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำงานประสานสัมพันธ์ร่วมกัน
3. สถิติปัญญา (Intelligence Goal) การส่งเสริมให้ใช้ความคิด จินตนาการ และแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความคิดของตนเอง และระดมความคิดแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น
4. ทักษะการใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ (Manipulative Goal) สามารถใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานศิลปะได้อย่างคล่องแคล่ว
5. การแสดงออก (Expressive Goal) แสดงออกถึงความคิด จินตนาการ ความรู้สึกที่อยู่ภายใน โดยใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อ ช่วยผ่อนคลายอารมณ์เคร่งเครียด
6. การสร้างสรรค์ (Creative Goal) การสร้างสรรค์ที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตัว ทั้งด้านความคิด จินตนาการ การคิดริเริ่ม การแก้ปัญหา ตลอดจนรูปแบบการทำงาน รู้จักการปรับเปลี่ยน ต่อเติม ยืดหยุ่น และประยุกต์อย่างมีทักษะ
7. ความชื่นชม (Art Appreciation Goal) นำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะ องค์ประกอบศิลป์ และความงามไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม บังเกิดความชื่นชมและเห็นคุณค่า

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539) กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปะนั้นนอกจากจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร เป้าหมาย การเรียนรู้ และกิจกรรมแล้ว ยังต้องทำความเข้าใจกับ ภูมิภาค และความพร้อมของเด็กแต่ละวัยหรือแต่ละตัวบุคคล เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรม จัดสภาพแวดล้อม และสื่อการสอนได้อย่างเหมาะสม

วิบูลย์ จันทร์แย้ม (2531) กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปะนั้น จะมีความแตกต่างจากวิธีการสอนวิชาสามัญอื่นๆ เพราะวิชาศิลปะเกี่ยวข้องกับการฝึกฝนปฏิบัติ ประการสำคัญคือวิธีการเรียนการสอน ควรเป็นวิธีแก้ปัญหา และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้กับชีวิตจริง

เกษร ธิตะจारी (2542) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนศิลปศึกษา ว่าประกอบด้วของค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย เป็นการกำหนดทิศทางของการสอนและเงื่อนไขที่ผู้สอนคาดว่าจะให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องใดและสามารถทำงานได้มากน้อยเพียงใด
2. เนื้อหา คือสาระสำคัญที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้ถูกต้อง
3. กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นภารกิจของผู้สอนที่จะต้องกำหนดให้ผู้เรียนทำ เป็นการฝึกทักษะและเป็นการประเมินผลของผู้สอนว่านักเรียนเข้าใจเนื้อหาหมากน้อยเพียงใดในกิจกรรมนั้นๆ และกิจกรรมนั้นจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์และเนื้อหาที่สอน นอกจากนั้นกิจกรรมยังเป็นตัวกระตุ้นความคิดของผู้เรียนให้แสดงออกถึงความเข้าใจในบทเรียน กิจกรรมจึงจัดเป็นส่วนหนึ่งของการสอนที่มีความสำคัญยิ่ง
4. สื่อการสอน เป็นสิ่งที่ครูใช้ประกอบการสอน เพื่อให้บทเรียนน่าสนใจ เข้าใจง่ายขึ้น และทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น เป็นภารกิจหลักของครูผู้สอนที่จะต้องทำก่อนสอน การสร้างสื่อประกอบการสอนยังแสดงออกให้เห็นถึงการวางแผนการสอนของผู้สอนและช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการสอนยิ่งขึ้น
5. การประเมินผล เป็นกิจกรรมอันสำคัญของผู้สอนที่จะประเมินคุณภาพการทำงานทั้งของผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งผู้สอนจำเป็นจะต้องกำหนดการประเมินให้ชัดเจน ให้ผู้เรียนรับรู้ว่าจะมีการประเมินผลอะไรบ้างและประเมินอย่างไร เพื่อผู้เรียนจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องและการประเมินจะต้องสอดคล้องตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วย

แซนเดอร์ (Mary Jane Zander, 2003) ได้กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปศึกษา ควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆต่อไปนี้

1. ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ เกิดความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ

2. ผลสะท้อน / การตอบรับในการทำงานศิลปะของผู้เรียน เพื่อทราบความสามารถของผู้เรียน
3. การสื่อสารระหว่างครูกับผู้เรียน
4. กิจกรรมที่จัดขึ้นทั้งใน และนอกสถานที่ รวมถึงการอภิปรายร่วมกัน

เอฟรอน (Nurit Cohen – Evron, 2002) ได้กล่าวว่าการเรียนการสอนศิลปะควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในส่วนต่างๆรอบโลก ไม่ควรปิดกั้นอยู่แต่เฉพาะในศิลปะของตนเอง ควรเปิดโอกาสให้ศิลปินในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและทำการสอนให้กับผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาให้กับผู้สอนที่ไม่มีความชำนาญในเรื่องที่สอน ส่วนด้านการเตรียมการสอน ครูควรคำนึงถึงพื้นฐานของผู้เรียนแต่ละคน ในการที่จะจัดประสบการณ์ทางด้านศิลปะได้อย่างเหมาะสม และควรมีเวลาให้กับผู้เรียนอย่างเต็มที่ เช่นการสอนเพิ่มเติมในวันหยุด โดยให้ผู้เรียนสมัครใจในการมาเรียนเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการช่วยลบลบปัญหาความอัดแน่นของวิชาที่จัดในชั่วโมง นอกจากนี้ควรจำกัดจำนวนผู้เรียนให้พอดีกับขนาดของห้องเรียน

แชปแมน (Chapman, 1978) กล่าวว่า การสอนศิลปะนั้น เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพการณ์ต่างๆเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เรียนรู้และสร้างสรรค์งานศิลปะ ครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทางศิลปะ ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การแสวงหาแนวคิด คือการกระตุ้นเร้า ให้คำแนะนำ หรือสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะแสวงหาแนวคิดในการแสดงออกทางศิลปะตามวิถีทางของตนเอง
2. การปรับปรุงแนวคิด เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้คิดทบทวนเกี่ยวกับการคิด หรือการสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง เพื่อช่วยให้เด็กได้เรียนรู้หรือมีประสบการณ์ในการปรับปรุงหรือขยายความคิด
3. การเลือกสื่อเพื่อขยายความคิดสู่งานศิลปะ คือการสนับสนุนให้เด็กสามารถเลือกใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงออกในการสร้างงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความคิด และสามารถถ่ายทอดออกมาได้ตามความต้องการ

แมคฟี (McFee, 1961) กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่มีต่อการทำงานศิลปะของเด็ก ซึ่งครูผู้สอนควรจะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนศิลปะว่า จะต้องคำนึงถึงความพร้อมของเด็ก ความสามารถในการใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในการสร้างสรรค์งาน สภาพการณ์ในขณะที่ทำงาน และทักษะในการทำงานที่ผ่านกระบวนการรับรู้อย่างเป็นขั้นตอน

นอกจากนี้ สมาคมศิลปศึกษาของสหรัฐอเมริกา (Joan Bouza Koste, 2001) ได้กล่าวถึง การประยุกต์ใช้เกณฑ์มาตรฐานในชั้นเรียนศิลปศึกษาไว้ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 เข้าใจและสามารถนำเกณฑ์มาประยุกต์สื่อ เทคนิค และกระบวนการ

1. ทำให้นักเรียนประยุกต์ความรู้เกี่ยวกับสื่อและเทคนิค
2. เรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์
3. แนะนำความคิดรวบยอดของศิลปะ สื่อและเทคนิค เมื่อสิ้นสุดการเรียนรู้
4. เป็นแบบในเรื่องการคิดและกระบวนการเกี่ยวกับศิลปะ
5. นำแนวคิดที่ค้นพบ การจัดการพฤติกรรมและออกแบบสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนด การทำงานให้ปลอดภัย

6. แนะนำนักเรียนในเรื่องของความปลอดภัยในการใช้เครื่องมือ , สื่อ และการขั้นตอนการทำงานของวัสดุ อุปกรณ์

มาตรฐานที่ 2 การใช้ความรู้ของโครงสร้างและหน้าที่ของศิลปะ

1. เพื่อพัฒนาศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะเพื่ออธิบายความหมายของงานศิลปะ โดยการเปรียบเทียบและหาข้อแตกต่าง
2. แนะนำพื้นฐานที่สำคัญของศิลปะ หลักการออกแบบ พร้อมทั้งหาตัวอย่างจากแหล่งการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ
3. พิจารณาวิธีการนำศิลปะมาใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐานที่ 3 เลือกและประเมินขอบเขตสาระของรายวิชา

1. อธิบายความเหมือนและแตกต่างของสาระรายวิชา ข้อค้นพบของศิลปะภายใต้สถานที่ และเวลาที่แตกต่าง
2. วางแผนบทเรียนสั้นๆ และรวมกลุ่มระหว่างนักเรียนในการมองและพูดถึงงานศิลปะ
3. อธิบายรูปแบบของศิลปะในจุดมุ่งหมายเฉพาะ เช่น การสร้างสรรค์งานโปสเตอร์ หรือ ภาพประกอบที่สะท้อนถึงเรื่องราวที่เขียน

มาตรฐานที่ 4 มีความเข้าใจในทัศนศิลป์ ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม

1. มีกรอบและประเด็นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้จากสังคม
2. เปิดโอกาสให้นักเรียนศึกษาวิถีชีวิตของศิลปิน และความแตกต่างของงานศิลปะในแต่ละวัฒนธรรม
3. รวบรวมงานศิลปะของศิลปินในแต่ละยุคสมัย

มาตรฐานที่ 5 ประเมินคุณลักษณะของผลงาน

1. เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นต่องานศิลปะ
2. ใช้โครงการและแฟ้มผลงานเป็นส่วนหนึ่งในการประเมิน
3. สร้างบรรยากาศในการประเมินผลงาน และยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน
4. ให้นักเรียนพิจารณาเครื่องมือในการประเมินแต่ละแบบ
5. นำเสนอและจัดแสดงผลงานศิลปะ

มาตรฐานที่ 6 เชื่อมโยงกับรายวิชาอื่นๆ

1. ประสานรายวิชาศิลปะร่วมกับวิชาอื่น หรือบูรณาการร่วมกัน
2. นำเสนอบทเรียนหลากหลายรูปแบบให้นักเรียน

นอกเหนือจากเกณฑ์มาตรฐานการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น บลาซ เจฟเฟอร์สัน (Blanch Jefferson, 1970) ยังได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ดังนี้

1. การเตรียมการ
 - 1.1 เตรียมวัสดุอุปกรณ์ เนื้อหาที่จะทำการสอน
 - 1.2 ประสพการณ์ทางศิลปะที่นักเรียนควรได้รับ
 - 1.3 การใช้วัสดุอุปกรณ์และรูปแบบกิจกรรม
2. การสร้างแรงจูงใจ
 - 2.1 ครูควรมีวิธีกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นที่จะทำงานศิลปะ
 - 2.2 กระตุ้นให้นักเรียนนำประสพการณ์ความรู้ที่ผ่านมา ถ่ายทอดในงานศิลปะ
 - 2.3 ใช้อารมณ์ ความรู้สึก ในการถ่ายทอดงานศิลปะ
 - 2.4 มีความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ประสานกับวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานศิลปะ
 - 2.5 นำประสพการณ์ทางศิลปศึกษาสร้างความรู้และความสามารถให้กว้างขวางมากขึ้น
3. การให้คำแนะนำ
 - 3.1 ตั้งคำถามชี้แนะ หรือกำหนดปัญหาาร่วมกัน
 - 3.2 ให้นักเรียนพิจารณาหาทางแก้ไข
 - 3.3 ให้นักเรียนหาข้อมูลเพิ่มเติม
 - 3.4 หาแนวทางกระตุ้นให้นักเรียนพัฒนาศักยภาพ
4. การวัดและประเมินผล

- 4.1 ให้นักเรียนประเมินตนเอง
- 4.2 ครูเป็นผู้ประเมิน
- 4.3 มีการอภิปรายระหว่างครูกับนักเรียนในชั้นเรียน
- 4.4 จัดนิทรรศการแสดงผลงาน

5. การจัดนิทรรศการ

- 5.1 กำหนดพื้นที่ในการจัดนิทรรศการ
- 5.2 จัดทำฐานที่ตั้งสำหรับจัดนิทรรศการ
- 5.3 การจัดนิทรรศการภายนอกโรงเรียน
- 5.4 การจัดทำที่ติดตั้งและผนังสำหรับจัดแสดง
- 5.5 การสับเปลี่ยนผลงานที่จัดแสดง

การวัดและประเมินผล

แชปแมน (Chapman, 1987) กล่าวว่า การประเมินผล เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายหลังจากการวัดผล คือ เมื่อวัดได้ปริมาณที่แสดงผลสัมฤทธิ์ของบุคคลออกมาเป็นตัวเลขหรือคะแนนแล้วก็จะนำคะแนนนั้นมาพิจารณาตีความ สรุปออกมาเพื่อหาคุณค่าหรือคุณภาพของนักเรียนคนใดคนหนึ่งว่ามีความรู้และทักษะเพียงใด มีจุดเด่นจุดด้อยในด้านใดบ้าง ผลการเรียนรู้ในระดับใด หลักการวัดและประเมินผลทางศิลปศึกษา

บลูม (Bloom, 1982) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาโดยทั่วไป ซึ่งรวมทั้งศิลปศึกษาคด้วยนั้น มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 3 ด้าน คือ

1. พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และความสามารถทางสติปัญญา
2. จิตพิสัย (Affective Domain) มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาด้านความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ค่านิยม ความสนใจ และความซาบซึ้ง
3. ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาด้านทักษะ หรือความชำนาญในการใช้วาระต่าง ๆ

กรูเบอร์ (Gruber, 1994) กล่าวว่า ครูศิลปะจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการตั้งเกณฑ์เพื่อให้เกิดความสมดุล ซึ่งประกอบด้วย การประเมิน 4 ด้าน คือ

1. ประเมินผลด้านความรู้ เป็นการวัดด้านเนื้อหาวิชา เป็นการวัดความจำ การคิด วิเคราะห์ โดยวิธีสอบข้อเขียน เช่น ปรนัย อัตนัย เติมคำในช่องว่าง หรือการทำแบบฝึกหัด

2. ประเมินผลด้านเจตคติ เป็นการวัดด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ ทศนคติ และคุณค่า โดยจะแสดงออกในเรื่องคุณภาพของงานหรือการให้คำตอบแบบวิเคราะห์

3. ประเมินผลด้านทักษะ เป็นการวัดด้านการเตรียมและการใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ โดยสังเกตจากกระบวนการปฏิบัติงาน

4. ประเมินผลด้านพฤติกรรม เป็นการวัดด้านพฤติกรรมการทำงาน ระเบียบวินัย การร่วมมือในการทำงาน ความตั้งใจและการให้ความสำคัญในการทำงาน

โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) นักจิตวิทยาพัฒนาการ ได้เสนอเกณฑ์เกี่ยวกับการวัดผลทางศิลปศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นที่จะวัดพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เป็นดังนี้

1. ด้านร่างกาย เพื่อศึกษาความสามารถในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้อย่างคล่องแคล่ว มีความแม่นยำ แน่นนอน การปฏิบัติงานเป็นการแสดงออกที่สามารถวัดผลได้จากทักษะการใช้เทคนิคต่าง ๆ และจากงานที่สำเร็จ

2. ด้านอารมณ์ เพื่อศึกษาความสามารถในการปฏิบัติงาน ที่ออกมาด้วยความเพลิดเพลินในการทำงาน โดยอิสระ แสดงถึงสุขภาพจิตและอารมณ์ที่ดี

3. ด้านสังคม เพื่อศึกษาความสามารถในการทำงานด้วยตนเอง และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

4. ด้านสติปัญญา เพื่อศึกษาความสามารถในการแสดงออก แก้ปัญหาได้อย่างฉลาด ถูกต้อง ทำกิจกรรมสำเร็จด้วยคืออย่างมีหลักการและความรู้

5. ด้านสุนทรียภาพ เพื่อศึกษาความเข้าใจในงานศิลปะ เข้าใจในความงามและธรรมชาติ สามารถแสดงข้อคิดเห็น บรรยาย วิเคราะห์ได้โดยใช้หลักการศิลปะได้อย่างเหมาะสม

6. ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อศึกษาความสามารถในการแก้ปัญหาเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ริเริ่ม วางแผนได้อย่างอิสระ ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น แสดงความคิดก้าวหน้าอย่างเชื่อมั่นในตนเอง

7. ด้านการรับรู้ เพื่อศึกษาความสนใจในการแสดงออก บรรยาย อภิปราย เข้าใจ และแสดงความรู้ได้อย่างมั่นใจ

นอกเหนือจากแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้ว สิ่งสำคัญในการจัดการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็กประถมศึกษา คือ ครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในวิชาศิลปะอย่างถูกต้อง สามารถสร้างงานทางศิลปะได้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีสอน และมีความเข้าใจในธรรมชาติของเด็ก เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็ก แตกต่างจากผู้ใหญ่ ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็ก ครูผู้สอนจึงต้องใช้วิธีการที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก เพราะในการเรียนการสอนนั้นสามารถปลูกฝังทัศนคติ นิสัย ความคิด และแบบแผน

แห่งพฤติกรรมให้เด็ก เนื่องจากเด็กในช่วงประถมศึกษาเป็นช่วงเวลาแห่งพัฒนาการซึ่งมีความสำคัญยิ่ง และพัฒนาการต่างๆ ที่เด็กได้เรียนรู้จะสามารถนำไปพัฒนาตนเองในอนาคต

1.2 ทฤษฎีการสอนศิลปะศึกษาของ เอฟแลนด์ Efland, (1979)

เอฟแลนด์ (Efland, 1979) เป็นผู้วางเค้าโครงทฤษฎีการสอนศิลปะศึกษา โดยวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานของ สถานการณ์ทางศิลปะและใช้ปัจจัยเหล่านี้ เป็นหลักในเปรียบเทียบและประสานกับทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ จากนั้นจึงเทียบเคียงกับทฤษฎีทางจิตวิทยา ทฤษฎีทางการสอน และในที่สุดจึงนำเสนอทฤษฎีในการสอนศิลปะศึกษา

องค์ประกอบของวัฏจักรทางศิลปะ คือ องค์ประกอบพื้นฐานของสถานการณ์ทางศิลปะ (the elements in the total situation of a work of art) ได้แก่

1. ตัวงานศิลปะ (the work of art itself)
2. ศิลปิน (the artist)
3. ผู้ชมงานศิลปะ (the audience)
4. สาระหรือความเป็นสากลในงานศิลปะ (the universe)

ถึงแม้ทุกสถานการณ์ทางศิลปะจะประกอบด้วยองค์ประกอบที่กล่าวถึงนี้ แต่นำหนักการเน้นในแต่ละองค์ประกอบอาจแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดยืนของกลุ่มบุคคลในการให้ความสำคัญตามความถนัดหรือตาม บทบาทเฉพาะอย่าง เช่น นักวิจารณ์ศิลปะ จะมุ่งการแยกแยะวิเคราะห์ และประเมินค่างานศิลปะตามหลัก และวิธีการของตน ในขณะที่บุคคลกลุ่มอื่นๆ เช่น ครูศิลปะ จะมีจุดยืน และให้ลำดับความสำคัญต่อองค์ประกอบหนึ่งๆ แตกต่างกันไป

เมื่อพิจารณาโดยยึดองค์ประกอบพื้นฐานของสถานการณ์ทางศิลปะดังที่กล่าวถึง ข้างต้น เป็นแกน สามารถเทียบเคียงกับทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์หลักได้ 4 แนวดังนี้ คือ

1. ทฤษฎีมิเมติก (mimetic theories) เป็นแนวทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสากลหรือธรรมชาติ การพิจารณาคูณค่าของงานศิลปะในแนวนี้ คือ การพิจารณาระดับความใกล้เคียงหรือความเหมือนกับต้นแบบในความสากลจากธรรมชาติ หรือจากชีวิต ดังนั้นวิถีทางการสร้างงานศิลปะของศิลปินที่ทำงานตามแนวมิเมติกนี้ คือลอกเลียนแบบให้เหมือนจริงให้ได้มากที่สุด

2. ทฤษฎีเพรกเมติก (pragmatic theories) เป็นแนวทางที่มีผู้ชมเป็นแกนกลาง เน้นการเป็นกระบวนการ หรือ การเป็นสื่อกลาง ดังนั้น งานศิลปะในแนวนี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ทำให้

เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งใน ตัวผู้ชม การพิจารณาคุณค่าของงานศิลปะในแนวแพรมติก คือ การพิจารณาตามระดับที่งานศิลปะจะสามารถสร้างความพึงพอใจ หรือ ความรู้สึกหนึ่งในตัวผู้ชม หรือ ประสิทธิภาพของงานศิลปะในการให้สาระความรู้แก่ผู้ชม ซึ่งสามารถใช้เป็นหลัก หรือแนวทางในการประเมินคุณค่าของงานศิลปะในโอกาสต่อไปในภายหน้า

3. ทฤษฎีเอกเพรสซิฟ (expressive theories) เป็น แนวทฤษฎีที่ยึดตัวศิลปินผู้สร้างงานศิลปะเป็นศูนย์กลาง ความหมายของศิลปะตามแนวนี้ คือ การแสดงออกตามอารมณ์ หรือ ความรู้สึกของศิลปิน ดังนั้นการประเมินคุณค่าของงานศิลปะในแนวนี้ คือการพิจารณาจากระดับที่ทำงานศิลปะสามารถแสดงออกซึ่งอารมณ์ของศิลปิน

4. ทฤษฎีออบเจกทิฟ (objective theories) เป็นแนวที่ยึดงานศิลปะเป็นศูนย์กลางกล่าวคือ เป็นแนวทฤษฎีที่มีความเชื่อว่า งานศิลปะเป็นสิ่งที่มีความค่าในตัวของมันเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัย แหล่งอ้างอิง อิงจากภายนอก คุณค่าดังกล่าวอาศัยเพียงหลักและกฎเกณฑ์ทางศิลปะที่ปรากฏอยู่ในตัวงานศิลปะเอง

1.3 รูปแบบการสอนศิลปศึกษา

เบทส (Bates, 2000) ได้แบ่งรูปแบบการสอนศิลปะปฏิบัติออกเป็น 2 รูปแบบ โดยพัฒนามาจากการสอนของ Taylor ดังนี้

1. รูปแบบการสอนแบบเน้นตัวผลงาน (The product – oriented teaching model) เป็นการเตรียมโครงสร้างในการลำดับประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การสร้างผลงานขั้นสุดท้าย รูปแบบการสอนในลักษณะนี้จะมุ่งเน้นพัฒนาทักษะและทัศนคติ รวมถึงการรับรู้ข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสจากการเห็น การสัมผัส การควบคุมความสามารถเชิงปฏิบัติ การคิด และทักษะในการแก้ปัญหา เหมาะกับเด็กทุกระดับยกเว้นเด็กอายุ 4 – 6 ปี เนื่องจากยังมีประสบการณ์ไม่เพียงพอ

2. รูปแบบการสอนแบบเน้นกระบวนการ (The process – oriented teaching model) เป็นการเตรียมโครงสร้างสำหรับในการลำดับประสบการณ์ทางด้านศิลปะ ซึ่งประสบการณ์จะถูกนำไปใช้สอนเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์ สื่อ และเทคนิคต่าง ๆ เพื่อสร้างทักษะ พัฒนาความสามารถในการสร้างสรรค์ และสำรวจแนวคิดต่างๆ ทางศิลปะ ซึ่งผลของตัวกิจกรรมนั้นจะไม่พิจารณาที่ตัวผลงาน แต่จะดูจากกระบวนการที่นักเรียนปฏิบัติ การสอนลักษณะนี้เหมาะสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้เสนอรูปแบบการสอนศิลปศึกษาที่ผู้สอนควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะของบทเรียน ผู้เรียน และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ประกอบไว้ 4 วิธี

1. การสอนแบบแสดงให้ดูเป็นขั้นตอน (Directed teaching) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอน

สาธิตการทำงานให้ผู้เรียนดูทีละขั้นตอน แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม บางครั้งอาจสาธิตให้จบทุกขั้นตอนก่อนก็ได้ เหมาะสำหรับงานศิลปะที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีและขั้นตอนการทำงาน เพื่อที่ผู้เรียนจะได้นำหลักหรือขั้นตอนนั้นไปเป็นแนวทางในการแสดงออกหรือคิดผสมผสานวิธีต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่

2. การสอนแบบให้ทำงานอิสระ (Free expression) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตัดสินใจทำงานตามความพอใจของตนเอง อาจเป็นไปได้ 4 แบบ คือ

ผู้สอนให้ผู้เรียนเลือกสื่อที่จะใช้ในการแสดงออกทางศิลปะได้โดยอิสระ และทำงานในลักษณะใด ๆ ก็ได้ตามใจนักเรียน เป็นการให้อิสระอย่างเต็มที่

ผู้สอนกำหนดสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วให้ผู้เรียนใช้สื่อนั้นแสดงความรู้สึคนึกคิดออกเป็นงานศิลปะเองโดยเฉพาะ

ผู้สอนกำหนดสื่อให้เช่นเดียวกับแบบที่ 2 และกำหนดหัวข้อที่จะให้ผู้เรียนแสดงออกทางศิลปะไว้ด้วย

ผู้สอนกำหนดสื่อ แล้วกำหนดหัวข้อให้เช่นเดียวกับแบบที่ 3 แต่หัวข้อที่ครูกำหนดนั้นแคบและเจาะจงมากกว่า แบบนี้เป็นการให้อิสระแก่ผู้เรียนน้อยที่สุด

3. การสอนแบบสัมพันธ์กับวิชา (Correlate teaching) สอนศิลปะให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น

4. การสอนแบบเป็นแกนกลาง (Core teaching) เป็นการสอนที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกำหนดปัญหาไว้เป็นแกนกลาง แล้วใช้ความรู้วิชาต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา นั้น เป็นวิธีสอนแบบธรรมชาติ เน้นการทำงานเป็นกลุ่ม สอนให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาปัญหารอบ ๆ ตัว และสามารถหาวิธีแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

อำเภอ ติรณสาร (<http://pioneer.chula.ac.th/~tampai/ampai/cont3.htm>) ได้แบ่งแนวทางการสอนศิลปะปฏิบัติออกเป็น 4 แนวทาง ดังนี้

1. การสอนแบบเน้นประสบการณ์ (Art approached experimentally) เป็นการทดลองการลงมือปฏิบัติจริง และการระบวนการคิดแก้ปัญหา ผู้เรียนจะพัฒนาทั้งด้านทักษะ และความเข้าใจ การสอนแบบนี้ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้หลายอย่างด้วยกัน กล่าวคือ การสำรวจ การแสวงหาความเป็นไปได้ต่างๆ การสรุปเป็นสมมติฐาน และการทดสอบสมมติฐาน

2. แนวการสอนแบบมีศิลปินเป็นแบบอย่าง (The artist as model) แนวความคิดเกิดจากความพยายามที่จะจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้ใกล้เคียงกับการทำงานศิลปะในโลกอาชีพในชีวิตจริงให้มากที่สุด เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสและได้เรียนรู้ชีวิตและกระบวนการทำงานในอาชีพทางศิลปะจากศิลปินจริง ๆ การเรียนรู้ของนักเรียนด้วยวิธีแนวนี้จะได้สัมผัสจากประสบการณ์ตรง

3. แนวการสอนแบบมีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Student – centered approaches) เป็น

การให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะของนักเรียนแต่ละบุคคล นั่นคือ นักเรียนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในหลายด้าน การสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลางนี้มี 2 แบบ คือ

แบบการเปิดเสรี นักเรียนจะเป็นผู้เลือกในสิ่งที่ตนสนใจ จะเป็นผู้วางแผนและดำเนินการเรียนด้วยตนเอง ครูจะเป็นผู้จัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียน จัดวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม มีส่วนช่วยแนะนำหรือให้ข้อเสนอแนะเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

แบบการศึกษาแนวลึก เป็นการสอนที่ให้ความสำคัญต่อศักยภาพทางศิลปะของนักเรียนแต่ละบุคคล ครูมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดตั้งแต่การเสนอขั้นตอน และการแนะนำให้นักเรียนสามารถดำเนินการและวิเคราะห์ ประเมินผลการทำงานแต่ละขั้นตอน

4. แนวการสอนแบบประสมประสาน (Interdisciplinary studies) เป็นการประสมประสานศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยการเรียนรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ต้องมีความลึกซึ้งเพียงพอด้วย

พระพงษ์ กุลพิศาล (2531) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนศิลปะไว้ 3 แนวคิด คือ

แนวคิดที่ 1 ยึดครูเป็นศูนย์กลาง เนื้อหาเป็นการสอนวาดภาพเพื่อการเป็นช่างเขียนในอนาคต ใ้รู้จักสังเกตรูปทรงต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ตัวก่อน โดยไม่คำนึงถึงว่ารูปทรงนั้น จะทำทาบความสนใจตามวุฒิภาวะหรือไม่ ซึ่งอาจเหมาะกับเด็กบางคนเท่านั้น และควรเป็นเด็กโต อายุอย่างน้อยราว 10-12 ปี ให้ความสำคัญกับทักษะหรือความเป็นช่าง (Craftsmanship) และเน้นที่ความสำเร็จของผลงานเป็นหลัก

แนวคิดที่ 2 เป็นแนวคิดที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ซึ่งให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการตามวัยของเด็กด้านต่าง ๆ ไม่ได้เน้นทักษะ และผลสำเร็จของงาน แต่เน้นถึงสิ่งที่เด็กจะได้รับระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันระบบการศึกษาของเราจะเป็นไปตามแนวคิดนี้เป็นส่วนใหญ่

แนวคิดที่ 3 เป็นแนวยึดศิลปะเป็นศูนย์กลาง แนวคิดนี้เห็นว่าศิลปะเป็นวิชาสามัญวิชาหนึ่ง เหมือนกับ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ฯลฯ (ต่างจากแนวคิดที่ 2 ที่เห็นว่าศิลปะเป็นวิชารอง เพื่อเสริมวิชาสามัญ) มีองค์ความรู้ (Body of knowledge) เป็นของตนเอง ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ กระบวนการเรียนการสอน จึงมุ่งจัดประสบการณ์ที่มุ่งเกี่ยวข้องกับศิลปะโดยตรง เป็นการศึกษาหาความรู้จากศิลปะ (Education through Art) ทั้งเชิงคุณค่าและปริมาณ ไม่ได้มองว่ากิจกรรมศิลปะเป็นเครื่องมือของสิ่งใด แต่เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาการรับรู้คุณค่าของศิลปะ โดยตรงและไม่มุ่งเน้นให้เด็กเป็นช่าง หรือศิลปินอย่างแนวคิดที่ 1 อีกด้วย ความรู้ดังกล่าวประกอบด้วยความรู้ทางการวิจารณ์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ สุนทรียศึกษา และการปฏิบัติงานศิลปะ กล่าวได้ว่าเป็นเนื้อหาที่จัดให้เนื้อหาทางศิลปะเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดย

เนื้อหาทั้ง 4 ส่วน ไม่ได้แยกออกจากกัน โดยสิ้นเชิง พัฒนาการด้านอื่นๆ เป็นผลมาจากการเรียนการสอนเท่านั้น

1.4 การเรียนการสอนศิลปะในระดับชั้นประถมศึกษา

การเรียนการสอนศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษานั้น ได้มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ ให้เลือกนำไปให้ผู้เรียนได้แสวงหาผลประโยชน์ โดยการให้วาดภาพระบายสี ปั้น แกะสลักพิมพ์ภาพ สร้างสรรค์ด้วยวัสดุต่าง ๆ ฯลฯ กระบวนการเรียนการสอนนั้นใช้ลักษณะให้ผู้เรียนฝึกกระบวนการคิดค้นด้วยการสังเกต การศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ สืบหาเปรียบเทียบ ทดลอง และแก้ปัญหา โดยนำเทคนิคต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ และแสดงออกทางศิลปะ (กรมวิชาการ, 2533) โดยผู้เรียนเริ่มต้นจากการสังเกตธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อฝึกให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักการสังเกตสิ่งต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2527) จากแนวทางดังกล่าวนี้ เลิศ อานันทะ (2529) ได้นำเสนอแนวทางในการนำไปจัดเป็นรูปแบบ กิจกรรมต่าง ๆ ตามโครงสร้างหลักสูตรศิลปะศึกษาที่สามารถแบ่งออกเป็นเกณฑ์การกำหนดรูปแบบ กิจกรรมที่เหมาะสมกับชั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กในวัยต่าง ๆ โดยลักษณะเนื้อหา กิจกรรมจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การแสดงออกจากโลกภายในของเด็ก ส่งเสริมการเรียนรู้ในลักษณะเรียนปนเล่นตามความสนใจ และความคิดจินตนาการจากประสบการณ์ของเด็ก เช่น การเล่านิทาน การเขียนภาพประกอบเรื่อง การปั้น โดยถือว่า เด็กเป็นศูนย์กลางในการแสดงออก

ส่วนที่ 2 การแสดงออกจากโลกภายนอกของเด็ก ส่งเสริมการปฏิบัติงานเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มคณะ โดยคำนึงถึงเหตุผลความสามารถทางศิลปะ การเรียนรู้ เกี่ยวกับประสาทสัมผัสทางตา การวิพากษ์วิจารณ์ การรู้คุณค่า และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ประเทิน มหาจันทร์ (2531) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการเรียนการสอนศิลปะในระดับชั้นประถมศึกษาไว้ดังนี้

การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนศิลปะวิธีหนึ่งซึ่งมีคุณค่าแก่เด็กดังนี้

1. เปิดโอกาสให้เด็กเลือกแนวความคิด หรือเนื้อเรื่องของตนเองในการแสดงออก
2. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระตามวิธีการของตนเอง
3. ให้สิทธิในการสร้างงานด้วยตนเอง

วิธีการจัดการเรียนการสอนศิลปะ โดยมุ่งที่การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้มีอิสระทางปัญญาโดยสมบูรณ์ มีอิสระในการเลือก การแสดงออก และการสร้างงาน ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะในระดับประถมศึกษาโดยตรง

การสร้างงานทางศิลปะตามเรื่องที่กำหนด

ครูกับเด็กร่วมกันกำหนดชื่อเรื่องขึ้น แล้วให้เด็กในกลุ่มใช้เป็นเรื่องในการแสดงออกทางศิลปะ การที่เด็กได้มีโอกาสแสดงออกทางศิลปะตามชื่อเรื่องที่ได้ร่วมกันเลือกและเห็นว่ามีเหมาะสมนั้น ทำให้เด็กสามารถแสดงออกได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีข้อจำกัดในเรื่องประสบการณ์ ความถนัด ตลอดจนวัสดุที่ใช้ เพราะได้แสดงความสามารถในการแสดงออกตามขอบเขตที่ตนมีอยู่

การลอกแบบ

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการลอกแบบคือ การทำให้เหมือนตัวแบบมากที่สุด การลอกแบบสามารถกระทำได้ทั้งเป็นรายบุคคลและกระทำเป็นกลุ่ม ผลของการลอกแบบคือ เด็กได้ฝึกความชำนาญในการสร้างผลงานทางศิลปะ โดยใช้ตัวแบบเป็นสิ่งเร้าให้เด็กสร้างงานศิลปะ วิธีนี้ไม่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์และมีอิสระ หากเน้นในเรื่องการลอกแบบให้เหมือนกับตัวแบบให้มากที่สุด (Russell and Waugaman, 1952)

การทำตามที่ตั้ง

การสอนด้วยวิธีนี้ ครูเป็นผู้ออกคำสั่งให้เด็กปฏิบัติตามเป็นขั้นๆ ในขณะที่เด็กทำกิจกรรม ครูเป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติงานของเด็กอยู่ตลอดเวลา ครูอาจออกคำสั่งเป็นคำพูดแล้วให้เด็กทำตาม หรือครูปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างเป็นขั้นๆ แล้วให้เด็กทำตาม เป็นการควบคุมแนวคิดของเด็กไม่ให้มีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เด็กถูกควบคุมทั้งในช่วงที่สร้างงานในส่วนย่อย และการนำส่วนย่อยมารวมกันเป็นส่วนรวม อันเป็นการควบคุมการจัดองค์ประกอบภายในภาพ

การสอนโดยใช้แม่แบบ

การสอนโดยใช้แม่แบบ ได้แก่การสอนที่ครูหรือผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้สร้างแม่แบบขึ้น แล้วให้เด็กนำแม่แบบไปลอกโดยวิธีนำแม่แบบไปวางบนกระดาษ แล้วใช้ดินสอลากไปตามเส้นรอบนอกของแม่แบบดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีแม่แบบชนิดที่มีรอยปรุแสดงรูปร่างของสิ่งของ แล้วให้เด็กลากเส้นตามรอยนั้นๆ รวมถึงแม่แบบที่มีรูปร่างตามธรรมชาติรอบๆ ตัว

การสอนโดยใช้แบบฝึก

การสอนด้วยวิธีนี้ ครูเป็นผู้เตรียมบทเรียน โดยการวาดภาพบนกระดาษโดยใช้เพียงเส้นรอบรูปแล้วนำมาให้เด็กระบายสี แรเงา หรือตกแต่งภาพให้สวยงาม เป็นการฝึกหัดการใช้สีระบายภาพในบทเรียนสำเร็จรูป หรือในแบบฝึกหัดที่ครูได้จัดทำขึ้นแล้วอัดสำเนาไว้เป็นจำนวนมากๆ เพื่อให้เด็กฝึกหัดการระบายสี แรเงา รวมไปถึงการตกแต่งภาพให้สวยงาม

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการลอกแบบ การทำตามคำสั่ง และการสอนโดยใช้แบบฝึก เป็นการสอนโดยให้เด็กทำตามคำสั่งและมีตัวอย่างให้เด็กดู เด็กไม่มีโอกาสได้แสดงแนวคิดของตนเองอย่างอิสระ ไม่มีโอกาสได้ใช้จินตนาการของตน แต่เด็กได้มีโอกาสฝึกความชำนาญเฉพาะด้านในการสร้างงานศิลปะ ซึ่งก็จัดว่ามีความจำเป็นหากจะต้องเป็นความชำนาญที่ควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์

ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนศิลปะในระดับชั้นประถมศึกษา หลักสำคัญเพื่อให้เด็กได้แสดงออกทางศิลปะ และให้การแสดงออกดังกล่าวช่วยสร้างเสริมความเจริญงอกงามแก่เด็กในทุกๆด้าน ฉะนั้น ครูจึงไม่ควรดูผลงานของเด็กเพียงอย่างเดียว แต่ควรพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปกว่านั้นว่า ผลงานของเด็กแสดงให้เห็นความงอกงามในด้านใดบ้าง นอกจากนั้นครูยังต้องพิจารณาถึงนิสัยการทำงานของเด็ก คอยส่งเสริมให้เด็กมีความงอกงามขึ้นในทุกๆ ด้าน โดยการสร้างความมั่นใจให้แก่เด็กในการแสดงออกอย่างอิสระในการทำงาน จัดหาวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้เพียงพอเพียงทำให้เด็กสามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ครูควรเลือกใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนหลายๆ วิธี เพราะยังไม่มีแบบใดที่ดีที่สุดโดยไม่มีการแก้ไขปรับปรุง ครูจึงควรทดลองค้นคว้าวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันอยู่เสมอ (เลิศ อานันทนะ . 2518)

1.5 หลักการสอนศิลปะศึกษาสำหรับเด็กประถม

ประเทิน มหาจันทร์ (2531) กล่าวถึงหลักการสอนศิลปะสำหรับเด็กประถมไว้ดังนี้

1. ศิลปะไม่ใช่การลอกแบบ แต่เป็นงานที่ทุกคนสามารถถ่ายทอดแนวความคิดของตนเองออกมาได้ในรูปของงานศิลปะ ในการสอนครูจึงต้องช่วยให้เด็กมีความคิดเสียก่อนว่าจะทำอะไร เพราะเด็กยังไม่รู้จักการวางโครงการด้วยตนเอง ครูต้องช่วยจัดสิ่งเร้าให้เด็กสร้างงานออกมา
2. ศิลปะสำหรับเด็กเป็นวิชาที่เด็กทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และเรียนได้ตามความสามารถ หากใครเรียนรู้ได้แต่ผู้ที่มีความถนัดเป็นพิเศษ ครูไม่ควรนำผลงานของเด็กแต่ละคนมาเปรียบเทียบกัน แต่ควรประเมินค่าผลงานทางศิลปะของเด็ก โดยคำนึงถึงความงอกงามของตนเองเป็นเกณฑ์
3. ศิลปะสำหรับเด็ก เป็นวิชาที่ครูทุกคนสอนได้ ถ้าหากเข้าใจเด็กและเข้าใจความมุ่งหมายของวิชาศิลปะ เพราะครูเป็นเพียงผู้เร้าและแนะนำเท่านั้น
4. ศิลปะสนองความต้องการของเด็กได้ โดยช่วยให้เด็กผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ช่วยให้มีความคิดริเริ่มและมีความคิดสร้างสรรค์ ส่วนในทางสัคนั้น ศิลปะช่วยให้เด็กรู้จักทำงานร่วมกัน รู้จักการให้และการรับ รู้จักการรับผิดชอบต่อกัน
5. การประเมินค่าผลงานทางศิลปะนั้น ถือเอางานของแต่ละคนเป็นเกณฑ์ หากได้ยึดเอามาตรฐานของผู้ใหญ่หรือศิลปินมาเป็นเกณฑ์ไม่

6. ในการสอนศิลปะ ครูเป็นเพียงผู้เฝ้า ผู้ให้คำแนะนำ ตลอดจนเป็นผู้ให้กำลังใจ หากเป็นผู้สั่งให้เด็กทำอย่างนั้นอย่างนี้ไม่
7. ครูต้องให้กำลังใจโดยการชมเชย อย่างดีเทียบต่อหน้าผู้อื่น ถ้าเด็กทำอะไรพลาด ครูควรแนะนำให้เด็กเห็นข้อบกพร่องด้วยตนเอง
8. ในการแสดงออกทางศิลปะนั้น เด็กควรมีโอกาสได้ทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง ทั้งนี้เป็นการช่วยให้เด็กได้แสดงความคิด ความสามารถออกมาให้เหมาะสมกับความถนัดของเด็ก
9. ในการสอนศิลปะ ควรสอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น เช่น ภาษาไทย สังคมศึกษา และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
10. ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกงานและวัสดุ ให้เหมาะสมกับความต้องการของเด็ก ดังนั้นวัสดุต่าง ๆ จึงควรจัดไว้ให้พอเพียง
11. ในฐานะที่สอนศิลปะ ครูที่ดีย่อมมีความสนใจในการสอน พยายามค้นคว้าหาความรู้ และวิธีการใหม่ ๆ มาสอนอยู่เสมอ
12. ครูต้องเตรียมการสอนโดยทดลองปฏิบัติดูก่อน หากบกพร่องอย่างไร พึงแก้ไขปรับปรุงแล้วจึงนำมาสอนในชั้น
13. กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ยังไม่ควรนำมาสอนในระยะต้น ๆ ควรรอจนกว่าเด็กจะเข้าใจในสิ่งที่ย่าง ๆ เสียก่อน สำหรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ควรเอาไว้สอนในชั้นประถมตอนปลาย
14. ผลงานทางศิลปะของเด็ก ควรแสดงไว้ให้ปรากฏแก่สายตาเด็กคนอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เป็นการให้กำลังใจแก่เด็กเจ้าของผลงาน และเป็นการกระตุ้นให้เด็กคนอื่น ๆ สนใจในศิลปะด้วย
15. ควรส่งเสริมให้เด็กรู้จักรับผิดชอบในการทำงาน เช่น การทำความสะอาดห้อง การเก็บรักษาเครื่องใช้ การเก็บรักษาผลงานที่สร้างขึ้น เป็นต้น เหล่านี้ควรให้เป็นภาระของเด็กทั้งสิ้น

1.6 การเรียนการสอนศิลปศึกษา ตามแนวการศึกษาวอลดอร์ฟ

ในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาตามแนวการศึกษาวอลดอร์ฟประกอบด้วยกิจกรรมด้านต่างๆ หลายด้าน ทั้งการละคร การดนตรี การทำหัตถกรรม งานปั้นขี้ผึ้งและดิน การสร้างงานจากวัสดุ ซึ่งนำไปบูรณาการเพื่อให้ทุกวิชาเกิดการเรียนรู้อย่างซึมซับด้วยศิลปะ การมีประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ที่ผ่านด้วยงานศิลปะจะทำให้เกิดความรู้สึกทางสุนทรีย์ะ ดังนั้นศิลปะในแนวการศึกษาวอลดอร์ฟจึงไม่ได้เป็นศิลปะที่มีความหมายแก่ผลงานที่เป็นศิลปะ แต่เป็นศิลปะที่มีความหมายและสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ คือ “Art for the sake of Life”

ดังนั้นบทบาทของศิลปศึกษาในการเรียนการสอนแนววอลดอร์ฟ จึงแสดงออกในเรื่องของการเรียนรู้ในความงามและสุนทรีย์ภาพส่วนบุคคล ซึ่งเล็งเห็นว่าความสามารถทางศิลปะของเด็กเกิดจากพัฒนาการทางสติปัญญาและความสามารถที่มีอยู่ตามช่วงพัฒนาการ ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ดังที่ Eugene Schwartz (2002) กล่าวว่า การเรียนการสอนตามแนวการศึกษาวอลดอร์ฟมิได้

มุ่งเน้นความสามารถทางศิลปะที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียน แต่มีหนทางที่นำศิลปะให้เป็นสื่อกลางเชื่อม ผสานทางด้านกายภาพและทางด้านภายใน และเชื่อมผสานความคิด ความรู้และจินตนาการตลอด กระบวนการการเรียนรู้ในชั้นประถมศึกษา

1.7 กิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะศึกษาตามแนวทฤษฎี DBAE (Discipline Based Art Education)

ในช่วงทศวรรษที่ 1960 นักวิชาการด้านศิลปะศึกษา (Art Educator) ได้หันมาให้ความสนใจ กับแนวทางการปฏิบัติศิลปะศึกษาแนวใหม่ โดยเกรีย (Greer, 1984) ได้ให้ชื่อว่า DBAE (Discipline – based Art Education) ซึ่งราล์ฟ สมิธ (Smith, 1987) ให้ความคิดเห็นไว้ว่าการศึกษาศิลปะศึกษาในยุคนี้มี จุดมุ่งหมายว่า ศิลปะศึกษาเป็นสาขาวิชาที่มีองค์ความรู้อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่จะถ่ายทอดให้แก่ ผู้เรียน มิใช่เป็นทางผ่านหรือเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดเดิมของปรัชญา พิพัฒนาการเท่านั้น และเนื่องจากวิชาศิลปะศึกษาก็สามารถให้ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่ผู้เรียน ได้ วิชาศิลปะศึกษาจึงควรเป็นวิชาหนึ่งซึ่งมีฐานะเท่าเทียมกับวิชาพื้นฐานที่เป็นวิชาบังคับของ หลักสูตรการศึกษาทั่วไป (General Education) โดยเน้นกระบวนการทำงานอย่างสุนทรีย์ที่เห็นว่า กระบวนการในการทำงานมีความสำคัญเท่าเทียมกันกับตัวงาน

คลาร์ค เดย์ และเกรีย (Day and Greer, 1987) และนักวิชาการอื่น ๆ ได้ร่วมกันลงความเห็น ว่าวิชาศิลปะศึกษาควรจะเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนที่ประเมินได้ และมีเนื้อหาเชิงวิชาการที่จะ สามารถนำมาสอนและเรียนได้ในลักษณะเดียวกับวิชาอื่น ในยุคนั้น DBAE มีจุดมุ่งหมายที่จะ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเชี่ยวชาญในศิลปะทั้ง 4 แขนง คือ เป็นศิลปิน นักวิจารณ์ศิลปะ นัก ประวัติศาสตร์ศิลป์ และนักสุนทรียศาสตร์ เป็นกระแสของการให้ความสนใจเพื่อนำไปสู่เรื่องของการ สร้างทักษะในการรับรู้ (Perceptual Skill) ซึ่งเน้นความสำคัญไปที่การเรียนรู้ด้านความรู้ความ เข้าใจหรือพุทธิปัญญา (Cognitive) โดยเน้นการเรียนรู้ในศาสตร์ของศิลปวิจารณ์และประวัติศาสตร์ ศิลปะมากกว่าด้านอื่น ๆ เอฟแลนด์ (Efland, 1971) กล่าวว่า เป็นเพราะช่วงเวลานั้นเป็นช่วงแห่งการ ตื่นตัวในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเรียนการสอนต้องเป็นรูปธรรมมากขึ้น ต้องทำการ เรียนการสอนให้เป็นไปในเชิงวิชาการ คือ ต้องมีการระบุวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่จะสามารถ วัดผลการเรียนได้ชัดเจน กระแสในยุคนี้ให้ความสำคัญกับความรู้ในเชิงของความเข้าใจหรือพุทธิ พันธ์มากกว่าจิตพิสัย (Affective Domain)

ค.ศ.1982 ได้มีการก่อตั้งศูนย์การศึกษาศิลปะเก็ตตี้ (The Getty Center for Education in the Arts: ACEA) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษาและยกสถานภาพของ ศิลปะศึกษาในระบบโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา ศูนย์แห่งนี้ได้ริเริ่มในการเป็นศูนย์กลางของการเปิด

โอกาสให้นักวิชาการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและเผยแพร่ผลงานวิชาการด้านศิลปศึกษา เป็น ศูนย์กลางของการเปิดโอกาสให้มีการอภิปรายโต้แย้งกันอย่างจริงจังในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ DBAE

วิวัฒนาการของ DBAE ซึ่งได้ประมวลมาจากงานเขียนของอลิซาเบธ แมนเลย์ เดลาครูซ และฟิลลิป ซี ดันน์ (Delacruz and Dunn, 1996) กล่าวว่าในปลายช่วงทศวรรษที่ 1980 ซึ่งเป็นช่วง เริ่มต้นของการวิวัฒนาการของ DBAE รอน แมกเกรเกอร์ และ เบรนท์ วิลสัน (Mc Gregor and Wilson) ได้ทำการวิจัยและพบว่าในโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่งซึ่งครูหลายคนกำลังมีการประยุกต์ DBAE เพื่อความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ตามที่พวกเขาต้องการ และเมื่อปลายทศวรรษที่ 1980 มี นักวิชาการด้านศิลปศึกษาจากมหาวิทยาลัยกลุ่มหนึ่งได้วิพากษ์วิจารณ์ว่า ในสายตาของพวกเขา ขณะนี้ DBAE กำลังอยู่ในช่วงที่ควรจัดให้มีการสำรวจและปรับปรุง

ท้ายที่สุดสถาบันเก็ตตี้ (Getty Center) ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าการเรียนการสอนแบบ DBAE ได้เสนอให้มีการแยก DBAE ออกเป็น 2 ฝั่ง ที่จะแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของทฤษฎี DBAE แต่จะเห็นได้ว่าในฝั่งที่เปลี่ยนไปก็ยังมีผลการยึดหลักการพื้นฐานที่เป็นหลักการแรกเริ่มไว้ในบางส่วน และการเปลี่ยนแปลงบางส่วนนั้นก็ยังมีผลกระทบต่อแนวคิดในด้านบทบาทของครู ผู้เรียน และธรรมชาติของกิจกรรม ซึ่งบางอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อย

ตารางการเปรียบเทียบลักษณะของ DBAE ในยุคแรกเริ่มกับยุคปัจจุบัน

	DBAE ในยุคแรกเริ่ม	DBAE ในยุคปัจจุบัน
ด้านทฤษฎี	มีลักษณะโครงสร้างที่ชัดเจนซึ่งประกอบด้วยแนวคิด หลักการ และกระบวนการที่ชัดเจน ซึ่งกระบวนการทางศิลปะทั้ง 4 แกน มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว และมีความสัมพันธ์กันตามเงื่อนไขที่กำหนด	DBAE ได้ลดทอนแก่นแท้และมีแนวคิดใหม่ว่าการเรียนรู้ศิลปะมีหลากหลายกระบวนการ โดยยึดหลักแก่นแท้แนวคิดดั้งเดิมของ DBAE
การให้แนวคิด	การให้ความสนใจกับงานศิลปะของศิลปินที่มีชื่อเสียงว่ามีคุณค่า ควรแก่การศึกษาเรียนรู้ โดยมีแนวคิดที่พยายามจะโน้มน้าวให้คล้อยตามว่าศิลปะตะวันตกคือศิลปะที่แท้จริง	ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมศิลป์ ประยุกต์ศิลป์ และจิตรศิลป์ อย่างกว้างขวาง และมีความพยายามที่จะชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมเก่าแก่ที่ถูกกลบเกล็นในอดีต
หลักสูตรและตัวผู้สอน	หลักสูตรจะเน้นด้านของกิจกรรมที่จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงแนวคิดและทักษะในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยการจัดจำแนกอย่างจากศิลปิน หลักสูตรสร้างขึ้นโดยเน้นการเลียนแบบการปฏิบัติงานของผู้รู้ทั้ง 4 แกน	ประเมิผลงานศิลปะโดยใช้เกณฑ์ทางมนุษยวิทยา สังคมวิทยา และวัฒนธรรม การเรียนการสอนจะใช้วิธีผสมผสานกันทั้งแบบเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง (Content-Centered) และเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child-Centered)
ศิลปะเด็ก	ไม่เน้นกระบวนการคิดสร้างสรรค์มากนัก แต่พอสร้างงานได้	เด็กเล็ก ๆ สามารถสร้างงานตามความต้องการของตนเองได้ ส่วนเด็กที่โตขึ้นจะได้รับการส่งเสริมและชี้แนะให้สร้างงานที่มีคุณค่าต่อตนเอง

เนื่องจากยุคสมัยที่วิทยาศาสตร์มีการตื่นตัวต่อการสอนด้านวิชาการมากขึ้น วิชาที่จะนำมาสอนต้องมีเนื้อหาสาระและหลักเกณฑ์แน่นอนเพื่อจะเรียนรู้ การเรียนการสอนศิลปะศึกษาได้รับการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีศักยภาพในด้านสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น จึงเกิดแนวการสอนแบบใหม่ที่ศูนย์กลางการเผยแพร่การสอนมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา คือ แนวการสอนแบบ DBAE (Discipline – based Art Education) ซึ่งมะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2542) ได้กล่าวว่ประกอบด้วยแกนความรู้ทางศิลปะ 4 แกน ได้แก่

1. แกนประวัติศาสตร์ศิลป์ (Art History) เป็นแกนถ่ายทอดถึงความเป็นมาของศิลปะและศิลปินที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ความเป็นมา และประวัติการสร้างงานศิลปะ ตลอดจนความสัมพันธ์จากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาและสร้างผลงานศิลปะของนักเรียนเอง ช่วยให้นักเรียนมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น อีกทั้งยังซาบซึ้งถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชาติตน และยอมรับซาบซึ้งในความงามของศิลปวัฒนธรรมของผู้อื่น

2. แกนสุนทรียศาสตร์ (Art Aesthetic) เป็นแกนที่สะท้อนให้เห็นผลของประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของความงาม ทั้งในธรรมชาติและในศิลปะ สามารถรับรู้เกี่ยวกับความงามในสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในความงาม อันเป็นรากฐานของศิลปะ การสอนให้นักเรียนเกิดความรับรู้ศิลปะจากประสาทสัมผัสต่าง ๆ โดยการฝึกทักษะจากการปฏิบัติจริง

3. แกนศิลปวิจารณ์ (Art Criticism) เป็นแกนที่ให้ความสำคัญต่อการรับรู้ การบรรยาย การวิเคราะห์ และการตีความ ในการประเมินผลงานศิลปะจะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกฝนการวิจารณ์หรือศึกษาบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์ เพื่อสนับสนุนให้นักเรียนเป็นผู้มีความรอบรู้ ละเอียดลออ มีความเป็นประชาธิปไตย กล้าคิดกล้าแสดงออกอย่างมีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและปรับปรุงผลงาน

4. แกนศิลปะปฏิบัติ (Art Production) เป็นแกนที่สนับสนุนให้นักเรียนสร้างผลงานทางศิลปะ ทำให้เกิดประสบการณ์โดยตรง ช่วยให้ได้ฝึกทักษะด้วยตนเองทั้งในด้านการตัดสินใจและการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์โดยสัมพันธ์กับการจัดองค์ประกอบศิลป์

สำหรับการเรียนการสอนศิลปศึกษาโดยยึดตามแนว DBAE นั้น การวางเนื้อหาและหน่วยการเรียนรู้ควรออกแบบสร้างให้สนองเป้าหมายทั้ง 4 แกน กิจกรรมสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นหัวใจของหลักสูตรเดิมก็ยังคงได้รับการคำนึงถึง แต่กิจกรรมสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ในการวิจารณ์ ความซาบซึ้งเห็นคุณค่าและประวัติศาสตร์ศิลป์ ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ก็ได้มีการนำมาใช้ในการเรียนการสอนด้วย ดังนั้นการเรียนรู้แกนทั้งสี่จึงดำเนินไปในลักษณะของการบูรณาการ มิใช่การแบ่งออกเป็น 4 แกนอย่างเป็นเอกเทศ คือ ให้แต่ละแกนสนับสนุนซึ่งกันและกัน

1.8 การสอนศิลปะศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544

สำหรับการศึกษาไทยในปัจจุบัน ศิลปะจัดเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้หนึ่งซึ่งถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยแบ่งเป็นสาระย่อย ๆ 3 สาระ ได้แก่ ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ ในที่นี้จะนำเสนอมาตรฐานในสาระที่ 1 ทัศนศิลป์ สำหรับเด็กช่วงชั้นที่ 1 คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 มีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐาน ศ 1.1 : สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอด ความรู้สึก ความคิด ต่องานศิลปะอย่างชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1 เป็นดังนี้

1. สื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจ ด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน
2. สังเกต รับรู้สิ่งที่อยู่รอบตัว ทัศนธาตุ สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ตามความสนใจ
3. ใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมทัศนศิลป์อย่างปลอดภัยและมีความรับผิดชอบ
4. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความงาม
5. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ผลงานทัศนศิลป์ของตนเองและผู้อื่น
6. นำความรู้ทางทัศนศิลป์ไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ และชีวิตประจำวัน ตามมาตรฐาน ศ 1.1 มีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังของนักเรียนในช่วงชั้นที่ 1 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 เป็นดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

1. ถ่ายทอดการรับรู้ รูปลักษณะของสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว เป็นผลงานทัศนศิลป์ได้โดยอิสระ
2. รู้และอธิบายรูปลักษณะ รูปร่าง รูปทรง เส้น สีของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว
3. รู้จักชนิดของวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการทำกิจกรรมทัศนศิลป์
4. สามารถบอกเล่าความรู้สึกในการรับรู้ความงามของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว
5. สามารถบอกลักษณะของรูปทรงต่าง ๆ ที่มองเห็น
6. สามารถทำกิจกรรมศิลปะเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

1. ถ่ายทอดความคิดจินตนาการ ประสบการณ์เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นผลงานทัศนศิลป์ได้อย่างอิสระ
2. รู้รูปลักษณะ รูปร่าง รูปทรง เส้น สี ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ
3. เข้าใจวิธีการใช้วัสดุอุปกรณ์เพื่อทำกิจกรรมทัศนศิลป์ได้อย่างปลอดภัย
4. อธิบายถึงความงามที่ปรากฏในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และปรากฏการณ์ต่างๆ
5. อธิบายลักษณะ สัดส่วน สี และพื้นผิวของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
6. ใช้ความรู้ทางศิลปะในการเลือกวัสดุเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

1. ใช้ทัศนธาตุในการถ่ายทอดความคิดจินตนาการ ความรู้สึกประทับใจใน สิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ที่เป็นผลงานทัศนศิลป์
2. รู้รูปลักษณะของทัศนธาตุในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว
3. ใช้วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อทำกิจกรรมทัศนศิลป์ได้อย่างปลอดภัยและมีความรับผิดชอบ
4. บอกความรู้ในการรับรู้ความงามของทัศนธาตุ
5. แสดงความคิดเห็น บอกลักษณะแตกต่างของสิ่งที่ปรากฏในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
6. ใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ

มาตรฐาน ศ 1.2 :เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1 เป็นดังนี้

1. รู้ความเป็นมาของสิ่งที่อยู่รอบตัวที่เกี่ยวข้องกับงานทัศนศิลป์
2. สนใจงานทัศนศิลป์อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามมาตรฐาน ศ 1.2 มีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังของนักเรียนในช่วงชั้นที่ 1 (ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 เป็นดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

1. บอกลักษณะของรูปทรงต่าง ๆ ที่มองเห็น
2. ทำกิจกรรมศิลปะเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

1. อธิบายลักษณะ สัดส่วน สี และพื้นผิวของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
2. ใช้ความรู้ทางศิลปะในการเลือกวัสดุ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

1. แสดงความคิดเห็น บอกลักษณะ ความแตกต่างของสิ่งที่ปรากฏในธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม
2. ใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อการเรียนรู้

1.9 การเรียนการสอนศิลปะชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หรือเด็กช่วงอายุประมาณ 9 ปี จะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปร่าง รูปทรง และจำแนกทัศนธาตุของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และงานทัศนศิลป์ มีทักษะพื้นฐานการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างงานวาดภาพระบายสี โดยใช้เส้น รูปร่าง รูปทรง สี และพื้นผิว ภาพปะติด และงานปั้น งานโครงสร้างเคลื่อนไหวอย่างง่ายๆ ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกรวมถึงเรื่องราว เหตุการณ์ ชีวิตจริง สร้างงานทัศนศิลป์ตามที่ตนชื่นชอบ สามารถแสดงเหตุผลและวิธีการในการปรับปรุงงานของตนเอง (คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2543)

จุดประสงค์การเรียนรู้ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะ การใช้วัสดุและเครื่องมือ และการอธิบายลักษณะและคุณค่าทางศิลปะของงานที่ทำ กิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมทัศนคติ ความเป็นระเบียบ รสนิยม ความชื่นชมและนิยมในงานศิลปะ มีความสนุกสนานเพลิดเพลินในการสร้างสรรค์และแสดงออกอย่างอิสระ

เด็กวัยนี้มีความสนใจในกิจกรรมทางศิลปะกว้างขวางขึ้น นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์คล่องแคล่วมากขึ้นกว่าเดิม ครูควรช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสทดลองสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ พร้อมกับให้เด็กมีโอกาสได้สำรวจตรวจสอบความถนัดและความสนใจด้วยการจัดกิจกรรมและการใช้วัสดุอุปกรณ์ทั้งวัสดุธรรมชาติและวัสดุอื่นๆ ที่หลากหลาย เพื่อให้เด็กมีโอกาสเลือกตามความสนใจ

เด็กควรจะได้มีโอกาสทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อเป็นการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น นอกจากนั้น เด็กวัยนี้มีความสนใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเฉพาะสนใจในประชาชน เพื่อนบ้าน ในการปฏิบัติงาน เด็กจะต้องการรายละเอียดของงาน เช่น เรื่องชนิดใดใช้วัสดุธรรมชาติอะไรบ้าง เด็กพอใจที่จะทำงานที่มีจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่เด่นชัดขึ้น และต้องการทำงานที่มีมีแผนงานดี สนใจในความมีระเบียบ ต้องการแสดงให้เห็นให้ผู้ใหญ่ทราบว่าตนมีความสามารถมาก และการรับผิดชอบ ซึ่งผู้ใหญ่ควรจะกระตุ้นให้เด็กได้พัฒนาพฤติกรรมด้านศิลปะขึ้น

ครูสมควรมอบงานที่ต้องใช้จินตนาการมากขึ้น พร้อมกับให้อิสระในการเลือกงานที่จะทำ เด็กอาจจะเขียนหรือสร้างสรรค์งานตามที่อยากจะทำ หรือเด็กสามารถที่จะเลือกเรื่องราวและวางแผนงานของตนได้อิสระ

การเขียนภาพขนาดใหญ่กว่าสมมุติภาพเขียน ตามปกติถ้าทำได้ก็เป็นของดี เพราะเด็กจะได้สร้างสรรค์ ถ่ายทอดจินตนาการออกมาได้เต็มที่ ทั้งในด้านอารมณ์ องค์ประกอบของภาพ ความงามในการระบายสี และการตกแต่งพื้นผิว การใช้วัสดุธรรมชาติในการประดิษฐ์ การเขียนภาพประกอบคำบรรยายเป็นเรื่องราวต่างๆ หรือประกอบคำประพันธ์บทกลอน หรือจากเพลง คนตรีที่กำลังเป็นที่นิยม ก็เป็นส่วนช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความสนใจเพิ่มขึ้น และเน้นความรู้สึกและอารมณ์ ของเด็กให้สามารถจินตนาการในเชิงสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น

2. พัฒนาการและการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

การแสดงออกทางศิลปะเป็นสิ่งที่เป็นทางด้านจิตใจของมนุษย์ ชะลูด นิ่มเสมอ (2537) กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนถูกกระตุ้นอยู่ตลอดเวลา ให้แสดงออกปฏิกิริยาของตน ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมให้ปรากฏด้วยวิธีต่างๆ การแสดงออกทางศิลปะเป็นการแสดงออกในทางสร้างสรรค์ เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ทางจิตใจของตน ออกมาเป็นสัญลักษณ์ที่ตนเอง และผู้อื่นสามารถรับรู้และเข้าใจได้ ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงออกทางสาระของชีวิต จึงเป็นสิ่งจำเป็นทางด้านจิตใจของมนุษย์ตลอดมา

2.1 ความสำคัญของพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

พัฒนาการทางศิลปะของเด็ก เป็นกระบวนการแสดงออกทางศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตัวของเด็ก ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความสนใจ ความสามารถทางศิลปะ สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว และการส่งเสริมการเรียนการสอนให้กับเด็ก

การเรียนรู้โลกภายนอกด้วยประสาทสัมผัส (Senses Perception) เป็นธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กอยู่แล้ว และกิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่ฝึกให้เด็กรู้จักนำเอาธรรมชาติของตนเองที่มีอยู่ มาใช้เก็บเกี่ยวความรู้ต่างๆ ที่อยู่รอบตัว โดยเฉพาะความรู้อันจะเป็นพื้นฐานพัฒนาคุณภาพทางสุนทรียภาพให้แก่ตน นอกจากนั้น ระหว่างการแสดงออกทางศิลปะ เด็กยังอาจได้รับประสบการณ์ที่นอกเหนือไปจากประสบการณ์ ทางสุนทรียภาพอีกมากมาย อาจจะเรียกว่าเป็นประสบการณ์หรือความรู้ทางอ้อม ที่ได้จากงานศิลปะ ได้แก่ประสบการณ์ทางสังคม ประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือต่างๆ รู้จักวัสดุต่างๆ เป็นต้น ซึ่งมีส่วนช่วยพัฒนาการเจริญเติบโตทางกายสติปัญญา อารมณ์ และสังคมของเด็ก (พีระพงษ์ กุลพิศาล , 2545)

2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะเด็ก ของ โลเวนเฟลด์ และบริตเตน (Lowenfeld and Brittain, 1987) เป็นทฤษฎีหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ และเป็นรากฐานในการศึกษาพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

ซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาการทางศิลปะของเด็กจากภาพที่เด็กวาดและวิเคราะห์พัฒนาการทางศิลปะของเด็ก โดยแบ่งขั้นพัฒนาการตามช่วงอายุระหว่าง 2 – 17 ปี สรุปได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นขีดเขียน (The Scribbling Stage) ขั้นนี้เด็กจะมีอายุประมาณ 2 – 4 ปี ยังสนุกสนานอยู่กับการเคลื่อนไหว ไม่สามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของมือและเครื่องมือได้ เริ่มจากการเขียนเครื่องหมายต่าง ๆ บนกระดาษอย่างสุ่ม ๆ และเจริญขึ้นทีละน้อย ๆ ระหว่างอายุ 8 เดือน ถึง 4 ปี เมื่อภาพลักษณะทางการเห็นปรากฏชัดเจนขึ้น การพัฒนาจำนวนมากมาเกิดขึ้น โดยพัฒนาการที่กล่าวมาแล้วนั้น แบ่งย่อยได้เป็น 3 ระยะ คือ

ขีดเขียนอย่างไม่มีระบบ (Disordered Scribbling) เส้นที่เขียนจะยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบ คุณภาพของเส้นมักจะเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ผลงานที่ได้จะเป็นสิ่งที่เป็นไปอย่างบังเอิญโดยไม่ได้ตั้งใจ

ขีดเขียนอย่างมีการควบคุม (Controlled Scribbling) หลังจากที่เด็กขีดเขียนประมาณ 5 เดือน เด็กจะสามารถควบคุมด้วยตาและการเคลื่อนไหวได้ ขั้นนี้จึงเป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุด เส้นต่าง ๆ จะถูกวาดอย่างช้า ๆ และบางครั้งวาดขึ้นด้วยความกระฉับกระเฉงอย่างมาก เส้นเหล่านี้มีลักษณะเป็นเส้นตามขวาง เส้นตั้ง หรือเส้นโค้ง

ให้ชื่อรอยขีดเขียน (Naming Scribbling) เมื่อเด็กเริ่มอายุประมาณ 3 ปี เป็นขั้นที่มีความสำคัญขั้นหนึ่ง โดยเด็กเริ่มให้ชื่อของรอยขีดเขียนที่เด็กวาดขึ้นหรือบรรยายภาพขณะที่กำลังขีดเขียน การให้ชื่อรอยขีดเขียนเหล่านี้มีความสำคัญมาก เพราะการคิดของเด็กมีการเปลี่ยนแปลงก่อนขั้นนี้เด็กพอใจกับการเคลื่อนไหว แต่ในขั้นนี้เด็กนำเครื่องหมายเหล่านี้ให้สัมพันธ์กับโลกรอบๆ ตัว เปลี่ยนแนวเนื้กคิดทางการเคลื่อนไหวไปสู่การคิดจินตนาการ

ขั้นที่ 2 ขั้นก่อนการเขียนภาพอย่างเป็นทางการ (The Preschematic Stage) หมายถึงขั้นของเด็กอายุประมาณ 4-7 ปี ซึ่งเริ่มเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาล และชั้นประถมศึกษา เด็กเริ่มค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างการขีดเขียน และสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวจากภาพวาดของเด็กในวัยนี้เริ่มมีความสำคัญต่อผู้ใหญ่ เพราะเริ่มปรากฏเป็นรูปร่างที่เข้าใจได้ว่ามีความสัมพันธ์กับสิ่งใด ลักษณะการวาดที่สำคัญในวัยนี้ คือ การใช้รูปร่างเรขาคณิตอย่างง่ายๆ ประกอบกับเป็นรูปร่างทั่วไปแต่สัดส่วนยังไม่ถูกต้อง และเหมือนจริง สัญลักษณ์ที่นิยมนวาดเป็นครั้งแรก คือ รูปร่างคน โดยมีศีรษะเป็นลักษณะกลมๆ แขนขาจะเป็นเส้นตรง และยังไม่รู้จักการลอกเลียนแบบวัตถุต่างๆ การวาดภาพคนจึงเป็นไปตามความคิดไม่ใช่ตามที่ตามองเห็น และจะวาดอวัยวะที่มีความสำคัญต่อประสบการณ์และอารมณ์ เช่น วาดแม่กำลังอุ้มตน โดยวาดมือลักษณะ 2 มิติ และวัตถุต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปทั้งข้างบน ข้างล่าง หรือข้างๆ และไม่สามารถวาดสิ่งต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กันได้ เด็กจะยึดถือตนเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่างๆ จึงเรียกขั้นนี้ว่า ขั้นการยึดตนเป็นศูนย์กลาง ลักษณะงานศิลปะของเด็กวัยนี้จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างจินตนาการสัมพันธ์กับความคิด และความ

เป็นจริงรวมทั้งทักษะการสร้างสรรค์ งานรูปทรงของภาพจะเป็นรูปร่างง่ายๆ เช่น เขียนภาพคนส่วนหัวจะเป็นวงกลม แขนขาจะเป็นสี่เหลี่ยม สีที่เด็กใช้จะไม่เหมือนความจริง แต่ขึ้นกับอารมณ์ของเด็ก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กเขียนภาพจากความเข้าใจของเด็กเองมากกว่ารูปร่างที่เห็นจากความจริงการ แสดงออกแบบนี้เป็นการแสดงออกตามความสามารถของเด็กวัยนี้ และจะพัฒนาไปอย่างถูกต้องเมื่อ มีประสบการณ์ และความเจริญในด้านต่างๆ สูงขึ้น

ขั้นที่ 3 ขั้นการเขียนภาพอย่างมีความหมาย (The Schematic Stage) หมายถึง เด็กที่มีอายุ ประมาณ 7-9 ปี ในช่วงนี้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จะวาดสิ่งต่างๆ เป็นรูปร่างที่แน่นอนตามแบบแผนเฉพาะตัวของแต่ละคน และมีความสัมพันธ์กับความรู้สึก อารมณ์ และความคิดของเด็ก และจะวาดเฉพาะสิ่งที่มีความสำคัญต่อเขา มีการใช้เส้นเรขาคณิตต่างๆ ประกอบเป็นรูปร่างคน และมีการวาดรายละเอียดของอวัยวะต่างๆ เช่น จมูก คอ ผม ฯลฯ เมื่อเด็กอายุ 7 ปี จะวาดเสื้อผ้าแทนร่างกายของคน แต่ยังวาดท่าทาง หรือการกระทำไม่ได้ แต่จะวาด คนยืนหน้าตรงเท่านั้น สำหรับการใส่ช่องไฟปรากฏว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุ เช่น ต้นไม้อยู่บนพื้นดิน ซึ่งเรียกว่า การเขียนภาพบนเส้นฐาน (Base Line) เป็นการบ่งชี้ว่าเด็กเข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม แต่ยังไม่มีความคิดเรื่องภาพ 3 มิติ ภาพวาดจะมีลักษณะ 2 มิติ มีเฉพาะ ความกว้าง และความยาว การใช้สีเริ่มมีความสัมพันธ์กับวัตถุ และอารมณ์ มีการใช้สีอ่อนแก่เพียงเล็กน้อย เด็กจะวาดสิ่งต่างๆ ซ้ำๆ กันลักษณะการวาดภาพของเด็กวัยนี้ที่มักจะพบ การเขียนภาพ แบบพับกลาง (Folding over) ลักษณะของภาพวาดคล้ายกับพับกระดาษเป็นสองตอน และใช้เส้น รอยพับเป็นเส้นกั้นกลาง รูปที่เขียนจะตั้งฉากกับเส้นฐานเส้นบน และมีลักษณะหัวตั้ง แต่สิ่งที่เด็ก วาดลงบนเส้นฐานเส้นล่างจะมีลักษณะหัวกลับ การเขียนภาพพับกลางของเด็ก เพราะเด็กเห็น ความสำคัญของตนเองจึงวาดเขียนภาพโดยยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และวาดสิ่งต่างๆ ให้สัมพันธ์ กับคน ลักษณะอีกแบบหนึ่ง คือ การใช้วงกลมเป็นเส้นฐาน และวาดรูปต่างๆ หันด้านบนชี้ ออกไปจากรัศมี และมีการเขียนภาพแบบเอ็กซเรย์ (X-ray picture) เป็นภาพที่แสดงให้เห็นว่าผู้ วาดมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในตามความต้องการ และอารมณ์ของตนเอง มากกว่าจะวาดให้เหมือนจริงตามธรรมชาติ

ขั้นที่ 4 ขั้นเกาะกลุ่ม (The Gang Age) หมายถึง เด็กในช่วงอายุ 9 - 12 ปี ในวัยนี้เริ่มมี การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ มาเป็นการวาดที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ การวาดรูปคน เริ่มเหมือนจริงมากขึ้น แต่ยังไม่วาดภาพตามที่ตามองเห็น รูปคนเริ่มแสดงความแตกต่างระหว่างเพศ โดยมีผู้ชายสวมกางเกง และผู้หญิงสวมกระโปรงเครื่องแต่งกายจะมีรอยพับรอยย่น หรือลวดลาย ภาพคนมีลักษณะแข็งกระด้าง ไม่แสดงอาการเคลื่อนไหวเพราะเด็ก ๆ ไม่รู้จักการสังเกตรายละเอียด มีการเปลี่ยนแปลงการใช้เส้นฐานมาเป็นเส้นพื้นราบที่แสดงถึงการใส่ช่องไฟที่เหมือนจริงมากขึ้น เด็กจะเปลี่ยนแปลงการวาดโดยมีต้นไม้ขึ้นจากพื้นดินท้องฟ้าแผ่ลงมาถึงด้านล่าง แต่เด็กยังไม่มี ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความลึก เขาจะวาดต้นไม้ให้แผ่กลุ่มขึ้นไปบนท้องฟ้า แสดงให้เห็นว่าเด็ก

เริ่มเข้าใจความเหมือนต่างกันของวัตถุ และจะพัฒนาไปสู่การวาดภาพ 3 มิติ เด็กจะเริ่มใช้สีสัมพันธ์กับสีของวัตถุมากขึ้น แต่ยังไม่มีความพร้อมในเรื่องการใช้สีกับบรรยากาศ เช่น การใช้สีแสดงระยะใกล้ไกล การใช้สีในที่มืดและสว่าง ฯลฯ และในช่วงนี้เด็กจะเริ่มออกแบบเครื่องแต่งกาย และวัสดุเครื่องใช้บางอย่างแต่ยังไม่เข้าใจการออกแบบที่แท้จริง

ขั้นที่ 5 ขั้นตอนการเขียนภาพเลียนแบบธรรมชาติ (The Pseudo Naturalistic Stage) หมายถึง ขั้นของเด็กในช่วงอายุ 12 - 14 ปี เป็นช่วงของเด็กที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกาย และความคิดรวบยอดหลายประการ การแสดงออกของเด็กเริ่มเหมือนจริงมากขึ้น ขั้นนี้เป็นช่วงที่เด็กจะมีความคิดรวบยอด 2 แบบ คือ พวกที่มีความคิดรวบยอดทางจักษุประสาท (Visually minded) และพวกที่แสดงออกตามอารมณ์ (Non- Visually minded) พวกนี้จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกันไปเฉพาะคน เด็กหญิงจะเริ่มมีความสนใจจากการวาดรูปคนที่แสดงความแตกต่างระหว่างเพศก่อนเด็กชาย การวาดภาพคนจะเหมือนจริงมากขึ้น เช่น ทำนั่ง ทำยืน มีรอยย่น รอยพับตามแสงเงา และทำทางแสดงขนาดของวัตถุตามระยะใกล้ไกล เด็กชายมักสนใจในกิจกรรมกีฬา และมักวาดรูปการ์ตูนล้อเพื่อนๆ และครู แต่เด็กยังไม่พร้อมที่จะวาดรูปตนเองการวาดภาพของกลุ่มรับรู้ทางจักษุประสาทจะแสดงรายละเอียดของสิ่งต่างๆ ตามผลกระทบของบรรยากาศสามารถวาดภาพแสดงระยะใกล้ ไกล รวมไปถึงการใช้สีตามระยะที่เห็นด้วย และเริ่มเข้าใจช่องไฟ 3 มิติ ด้านการออกแบบจะเน้นในเรื่องความสวยงามตามหลักสุนทรียภาพส่วนพวกหลังจะสนใจเฉพาะรายละเอียดที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์ และประสบการณ์โดยยึดตนเองเป็นหลัก และจะกลับไปสนใจเส้นฐานอีกแต่มีพัฒนาการมากกว่าขั้นก่อนการใช้สีแสดงความรู้สึกและประสบการณ์ ซึ่งกลุ่มนี้จะวาดภาพให้มีรายละเอียดในส่วนที่มีความสำคัญต่อเขา

ขั้นที่ 6 ขั้นการตัดสินใจ (The Period of Decision) หมายถึง ช่วงเด็กอายุประมาณ 14-17 ปี การแสดงออกทางศิลปะเด็กวัยนี้จะแสดงออกด้วยตนเองอย่างมีจุดหมาย และมีความพยายามในการพัฒนาทักษะในช่วงนี้เด็กเป็นอิสระจากผู้ใหญ่ และเริ่มมีความรักเพศตรงข้าม การวาดภาพมีความใกล้เคียงธรรมชาติ และแสดงการกระทำเสื้อผ้ามีรอยยับ รอยย่นขณะกำลังเคลื่อนไหวได้เหมือนจริง กลุ่มที่มีการรับรู้ทางจักษุประสาทจะวาดรูปร่างคนที่มีสัดส่วนที่ถูกต้องมากขึ้น และมีแสงเงาเริ่มมีการใช้ช่องไฟในการมอง (perspective) และจะวาดวัตถุเล็กลงตามระยะมีการใช้สีตามผลกระทบบรรยากาศ และมีการใช้สีอ่อนแก่ การออกแบบเป็นไปตามหลักสุนทรียภาพความสมดุล และท่วงทำนอง (Rhythm) ส่วนกลุ่มที่แสดงออกตามอารมณ์ จะแสดงออกตามความประทับใจที่มีต่อสิ่งๆนั้น และยังคงแสดงออก โดยการใช้เส้นฐาน และใช้สีสัมพันธ์กับอารมณ์การออกแบบเป็นนามธรรม (abstract) ทั้งสองกลุ่มจะออกแบบหน้าที่ของเครื่องใช้ต่างๆ ทางอุตสาหกรรม

จากงานวิจัยของ โลเวนเฟลด์ และ บริตเตน (Lowenfeld and Brittain , 1987) เอ็ดเวิร์ด (Edwards,1999) ได้ใช้ขั้นพัฒนาการตามทฤษฎีของ โลเวนเฟลด์ และบริตเตน (Lowenfeld and Brittain , 1987) ในการศึกษาถึงพัฒนาการทางการวาดภาพของเด็ก และได้นำเสนอความคิดเกี่ยวกับขั้นพัฒนาการ และการแสดงออกทางศิลปะของเด็กในช่วงวัยต่างๆ ตามทฤษฎีของตัวเอง ซึ่งได้ใช้ขั้นพัฒนาการตามทฤษฎีของ โลเวนเฟลด์ และบริตเตน (Lowenfeld and Brittain , 1987) เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการจัดการชั้นต่างๆ ขึ้นมาให้เข้ากับพัฒนาการของเด็กในปัจจุบัน และได้นำมาเปรียบเทียบกับผลการแข่งขันพัฒนาการของ โลเวนเฟลด์ และ บริตเตน (Lowenfeld and Brittain , 1987) ในอดีตมีดังนี้

1. ขั้นลองผิดลองถูก (Manipulative Stage) อายุ 2 – 5 ปี

ตามหลักทั่วไปแล้วเด็กจะทำงานเพื่อฝึกทักษะการควบคุมการใช้วัสดุอุปกรณ์ ควบคุมสิ่งแวดล้อม และควบคุมตนเอง การควบคุมการจับมือ การถือ การกำ การฉวย การคว่ำ จะปรากฏให้เห็นในช่วงแรก และต่อมาความสามารถควบคุมหรือสั่งการการใช้วัสดุเครื่องมือได้ คือ หลักชัยอันแรกที่สำคัญที่สุดของเด็ก การแสดงออกทางศิลปะที่ควรจะเป็น คือ การขีดเขียน ซึ่งในช่วงแรกยังไม่สามารถควบคุมรอบขีดเขียนได้ แต่ต่อมาก็จะสามารถควบคุมได้ดีขึ้นเป็นลำดับ นักการศึกษาส่วนใหญ่กำหนดพัฒนาการขั้นนี้ว่า “ขั้นแห่งการขีดเขียน”

2. ขั้นก่อนสัญลักษณ์ (Pre – symbolic Stage) อายุ 5 – 7 ปี

เด็กยังคงสนใจและหมกมุ่นอยู่กับความพยายามควบคุมการใช้วัสดุและเครื่องมือทุกสิ่งให้ดูดีขึ้นเรื่อย ๆ ในไม่ช้าเด็กจะสามารถขีดเขียนเป็นรูปร่างตามความคิดของเขาได้ ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่จะดูไม่ค่อยออกก็ตาม เช่น รูปวงกลมแทนศีรษะ เส้นขีดตามแนวนอนแทนแขน และเส้นลากตามแนวตั้งแทนขา เด็ก ๆ มักจะให้ชื่อสิ่งที่เขาสร้างสรรค์เหล่านั้น ความสำเร็จในขั้นต้นของเด็กนี้สำคัญมาก เพราะจะตอบสนองความเชื่อมั่นต่อตนเอง (Ego) ต่อจากนั้นเด็กจะแสวงหาและแสดงความพยายามที่มีความหมายเพื่อแสดงถึงความรู้และความรู้สึกของเขาต่อไป

แม้เด็กแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน แต่พัฒนาการในขั้นนี้ค่อนข้างจะสังเกตเห็นความก้าวหน้าได้ใกล้เคียงกัน เพราะเด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถจะค้นหาวิธีการหรือแบบอย่างเฉพาะในการขีดเขียนดังเช่นผู้ใหญ่ ด้วยเหตุผลนี้เองการแสดงออกก่อนเป็นสัญลักษณ์ถือเป็นช่วงแรกของการแสดงออกแบบสัญลักษณ์

3. ขั้นสัญลักษณ์ (Symbolic Stage) อายุ 7 – 9 ปี

สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ทดแทนบางสิ่งบางอย่างซึ่งอาจจะเป็นความคิด บุคคล ที่อยู่อาศัย ต้นไม้ ฯลฯ สัญลักษณ์มีรูปร่างเฉพาะซึ่งแสดงตนเองให้เห็นและถ่ายทอดเฉพาะสิ่ง ดังนั้นรูปร่างของสัญลักษณ์จึงปรากฏแตกต่างกันมากมาย เด็กทั่วไปอายุประมาณ 7 ปี (หรืออ่อนกว่านั้นในบางกรณี) ประสบความสำเร็จในการแสดงออกทางความคิดเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งสัญลักษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าตัวเองสอดคล้องเกี่ยวพันกับความคิดรวบยอดของคนและสิ่งแวดล้อมได้ ผลงานศิลปะของเด็กใน

ขั้นสัญลักษณ์จะแตกต่างกันในส่วนของรายละเอียด แต่ไม่แตกต่างกันในชนิดของสัญลักษณ์ เพราะสัญลักษณ์เหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก

4. ขั้นเริ่มต้นเหมือนจริง (Inceptive Realism Stage) อายุ 9 – 11 ปี

การใช้สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่เด็กพอใจ แต่เด็กจะเริ่มสังเกตสิ่งแวดล้อมและรับรู้ได้ดีขึ้น ซึ่งทำให้รูปร่างสัญลักษณ์ที่เป็นเหลี่ยม ๆ หรือกลม ๆ ดูปราศจากชีวิตชีวา และไม่แสดงความหมายตามความรู้สึกและความต้องการของเด็กได้มากพอ ดังนั้นการแสดงออกทางศิลปะจึงมีแนวโน้มที่จะไปสู่การมองเห็นสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงและเป็นธรรมชาติมากขึ้น เด็กจะพยายามถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตาเห็น ถ่ายทอดความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ความรับรู้เรื่องระยะ – พื้นที่มากขึ้น การใช้เส้นฐานไม่เพียงแต่จะแสดงว่าเป็นเส้นขอบฟ้าว่ามีพื้นที่ฟ้า แต่เริ่มแสดงถึงการเหลื่อมล้ำทับซ้อนบ่งกัน สีที่ใช้ก็ไม่เพียงแต่แสดงออกทางอารมณ์ แต่เริ่มใช้สีที่สังเกตเห็นจากสิ่งแวดล้อม

5. ขั้นเหมือนจริงเชิงวิเคราะห์ (Analytical Realism Stage) อายุ 11 – 13 ปี

พลังความสามารถในการมองเห็น ในการสังเกต ทำให้เด็กสามารถแยกแยะลักษณะของสิ่งต่าง ๆ การทำงานศิลปะเริ่มพัฒนาเข้าสู่การเขียนแบบเหมือนจริงมากขึ้น การใช้สี รูปร่าง พื้นผิว จะพิถีพิถันมากขึ้นจนเป็นข้อสังเกตในการเปลี่ยนแปลงจากขั้นก่อนอย่างเห็นได้ชัด เช่น มีการสร้างบรรยากาศที่มืดมัว สดัว แจ่มใส พับโค้งงอ ขั้นพัฒนาการขั้นนี้ถือว่ามีความสำคัญมาก ซึ่งต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และความเข้าใจของครูเป็นอย่างมาก ผลงานศิลปะของเด็กจะเน้นที่คุณค่าทางความงามตามแบบศิลปะ ซึ่งสิ่งที่เด็กต้องการควบคู่กันไปคือคำแนะนำที่จะมุ่งสู่แนวทางการแสดงออกที่ยิ่งใหญ่ต่อไป

6. ขั้นเหมือนจริง (Projective Realism Stage) อายุ 13 – 15 ปี

ขั้นพัฒนาการขั้นนี้เป็นวิกฤติของพัฒนาการในชีวิต เพราะเหตุว่าสถานะไม่ปกติทางสรีระและอารมณ์ที่กำลังผันแปรอย่างเข้าสู่วัยรุ่น เป็นผลกระทบให้ความคิดสร้างสรรค์เกิดวิกฤติไปด้วย ดังนั้นคำแนะนำของครูจะมีผลต่อการสร้างหรือทำลายความคิดสร้างสรรค์ไปด้วย

เด็กวัยนี้รู้จักวิเคราะห์ตนเอง มีความระแวงระวังต่อสิ่งแวดล้อมมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เด็กสามารถดูงานออก ดูผลงานศิลปะได้เข้าใจธรรมชาติมากขึ้น แสดงออกได้ดี ถ่ายทอดได้ตามความต้องการ ช่วงนี้ครูต้องให้คำแนะนำไปพร้อมกับให้กำลังใจเด็กให้มีความคิดที่ถูกต้องและมีความเข้มแข็งสร้างความเป็นตัวของตัวเอง

7. ขั้นค้นพบตนเอง (Renaissance Stage) อายุ 15 ปีขึ้นไป

ขั้นนี้เด็กได้รวบรวมเอาปัญหา อุปสรรค และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่พบในช่วงวัยรุ่นตอนต้น เพื่อเป็นฐานนำไปสู่การจะเป็นเด็กที่มีประสิทธิภาพทางศิลปะค่อนข้างสูง ทำงานศิลปะเก่ง ช่วงนี้ถือเป็นช่วงมงคลของชีวิต เปรียบเสมือนกับการเกิดใหม่ที่เป็นตัวของตัวเอง ความสามารถในการด้านต่าง ๆ เริ่มสมบูรณ์เป็นผู้ใหญ่ เด็กควรจะได้รับ การสนับสนุนให้สร้างสรรค์ผลงานออกมาให้สมกับคำว่า “มนุษย์ที่มีคุณภาพ”

สรุปได้ว่าทฤษฎีของโลเวนเฟลด์และบริตเตน(Lowenfeld and Brittain, 1987) และเอ็ดวาร์ด (Edwards, 1999) มีความสอดคล้องกัน ด้านทฤษฎีของโลเวนเฟลด์และบริตเตน เป็นทฤษฎีเดิม ที่เอ็ดวาร์ด นำมาศึกษาและพัฒนาให้สอดคล้องกับปัจจุบัน โดยที่ โลเวนเฟลด์และบริตเตน ได้กำหนดขั้นพัฒนาการของเด็กเป็น 6 ขั้น ตั้งแต่อายุ 2 -17 ปี แต่เอ็ดวาร์ด กำหนดช่วงอายุพัฒนาการของเด็ก 5 ขั้น ตั้งแต่อายุ 2-11 ปี

โรดาร์ เคลลอกก์ (Kellogg, 1969) ได้ทำการศึกษาวิจัยในการเก็บรวบรวมภาพผลงานศิลปะของเด็กจากทั่วโลก ผลการศึกษาได้พบว่า เด็กเล็กทั่วโลกวาดสิ่งเดียวกัน และวิธีการเดียวกันเมื่ออายุเท่ากัน มีเส้นขยุกขยิกหรือเส้นขีดเขียน ที่เป็นเส้นพื้นฐานจำนวน 20 เส้น เด็กอายุ 2 ขวบหรือต่ำกว่าจะวาดเส้นเหล่านี้ พออายุ 3 ขวบจะสามารถวาดรูปแผนผังหรือแบบแปลนได้ ซึ่งจะมีรูปพื้นฐานแปดรูป ในระยะต่อมา เด็กจะวาดรูปแผนผังเหล่านี้ซ้อนกันหรือประกอบกันสองรูป และเพิ่มเป็นสามรูป เมื่ออายุระหว่าง 3-5 ขวบซึ่งเด็กจะไม่ผ่านขั้นตอนนี้ทุกคน

จากขั้นต่างๆ ของการวาดภาพของเด็ก ได้แบ่งขั้นของการวาดภาพของเด็ก ดังนี้

1. ขั้นการขีดเขียนเบื้องต้น (20 Basic Scribbles) เป็นลักษณะการขีดเขียนของเด็กก่อนอายุ 2 ขวบ ภาพที่ขีดเขียนจะเป็นไปตามธรรมชาติหรือตามปกติวิสัย โดยมีได้สอนลักษณะการขีดเขียนพื้นฐานนี้มี 20 ชนิด เช่น เส้นตรงตามแนวตั้ง แนวนอน เส้นทแยงมุม วงกลม เส้นโค้ง เส้นที่เป็นคลื่นหรือฟันปลา ฯลฯ

2. ขั้นวางตำแหน่ง (Placement Stage) ในระยะที่เด็กมีอายุ 2-3 ขวบ อยู่ในระยะการขีดเขียนตามปกติวิสัย ภาพเขียนบนแผ่นกระดาษจะอยู่ในตำแหน่ง 17 ตำแหน่ง เช่น เขียนเต็มหมดหน้ากระดาษ เขียนเริ่มจากจุดศูนย์กลางตรงกลางกระดาษ เขียนอยู่ในเส้นตั้ง หรือเส้นนอน ภาพสมมูลทั้งสองด้าน ฯลฯ ภาพเขียนบนแผ่นกระดาษจะอยู่ในตำแหน่ง 17 ตำแหน่ง คือ

22

2.1 เขียนเต็มไปหมดทั้งหน้ากระดาษ

2.2 เริ่มจากศูนย์กลาง บางทีก็เล็กบางทีก็ใหญ่ แต่อยู่ตรงกลางกระดาษ

2.3 มีช่องว่างอยู่แต่ในกรอบ โดยมีขอบกระดาษวางไว้เป็นกรอบ

2.4 เขียนอยู่ในแนวเส้นตั้งหรือเส้นนอนโดยใช้กระดาษเพียงครึ่งหนึ่ง

2.5 ภาพทั้งสองอยู่คนละด้าน

2.6 ภาพอยู่ในแนวเส้นทแยงมุมลักษณะการเขียนจะอยู่ในกรอบลักษณะรูปสามเหลี่ยม

2.7 ภาพจะอยู่ในแนวเส้นทแยงมุมแต่เส้นจะลื่นออกมาทางครึ่งหนึ่งของเส้นทแยงมุม

2.8 ภาพอยู่ในแกนกลางของเส้นทแยงมุม และกระจายไปอย่างราบเรียบสม่ำเสมอ

2.9 ภาพที่เขียนออกมาจะปรากฏ 2 ใน 3 ส่วนของกระดาษ จะเป็นเส้นที่เขียนแยกจากกัน

อย่างชัดเจน

- 2.10 ภาพจะอยู่ในกระดาษเพียง โดยอยู่ในมุมใดมุมหนึ่งของกระดาษ
- 2.11 ภาพจะแผ่กระจายมุมหนึ่งเป็นรูปพัด อีกมุมเป็นที่ว่างเปล่า
- 2.12 ภาพจะอยู่ในแนวโค้ง โดยใช้มุมสองด้าน
- 2.13 ภาพจะอยู่ในแนวโค้ง โดยใช้มุมทั้ง 3 ของกระดาษ
- 2.14 ภาพจะปรากฏในรูปพีระมิด โดยเริ่มจากมุม 2 มุม อี 2 มุมว่างเปล่า
- 2.15 ภาพจะพาดลักษณะเป็นแถบระหว่างกระดาษ
- 2.16 เส้นภาพจะแผ่กระจายเป็นรูปพัด โดยเริ่มจากตอนล่างของกระดาษ

3. ขั้นรูปร่าง (Shape Stage) ในระยะอายุระหว่าง 3-4 ขวบ เด็กวาดภาพที่เป็นเส้นเดี่ยวแสดงรูปร่างของภาพที่วาดได้เรียกว่า แผนภาพ ซึ่งมี 6 ลักษณะได้แก่ วงกลม วงรี สี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า สามเหลี่ยม กากบาท และภาพแปลกๆ ซึ่งอาจเกิดจากความไม่สมบูรณ์ของแผนภาพ

4. ขั้นออกแบบ (Design Stage) เด็กยังคงอยู่ระหว่างอายุ 3-4 ขวบ เมื่อใดที่เด็กสามารถวาดภาพได้ก็ถือว่าเกือบอยู่ในขั้นออกแบบได้แล้ว ถ้าเด็กนำแผนภาพในลักษณะต่างๆ มาผสมผสานกัน 2 ลักษณะเป็นภาพใหม่เรียกลักษณะภาพนี้ว่า ภาพรวม และเมื่อภาพนั้นเกิดจากการนำแผนภาพตั้งแต่ 3 ลักษณะมาผสมผสานกัน แบบที่เกิดขึ้นใหม่เรียกว่า ภาพผสม

5. ขั้นแสดงรูปภาพ (Pictorial Stage) ระหว่างเด็กอายุ 4-5 ขวบนั้น จะเข้าขั้นแสดงรูปภาพ ซึ่งผู้ใหญ่พอจะดูออก ในขั้นนี้แบ่งเป็น 2 ระยะคือ ภาพวาดระยะแรก และภาพวาดระยะหลัง ซึ่งจะ เป็นภาพที่ชัดเจนขึ้นเป็นลำดับ มักเป็นภาพคน บ้าน สัตว์ ต้นไม้ ภาพในระยะนี้ปรากฏเส้นขีดเขียน และรูปแผนภาพด้วย เช่น เส้นควั่นที่ปรากฏในระยะขีดเขียน รูปสี่เหลี่ยม เป็นตัวบ้านและหลังคา เป็นต้น

สมสมร ภูประกร (2531) ศึกษาพัฒนาการทางการวาดภาพของเด็กในระดับประถมศึกษา ได้กล่าวถึง กริฟฟิธส์ (Griffiths, 1945) ที่ได้แนะนำข้อเสนอความคิดเกี่ยวกับขั้นพัฒนาการ แบ่งออกเป็น 11 ขั้น และนำเรื่องนี้ไปสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจินตนาการของเด็กในวัยต่าง ๆ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะที่ขีดเขียนซึ่งยังไม่สามารถแยกความแตกต่างได้

ระยะที่ 2 เป็นระยะที่เขียนรูปทรงเรขาคณิตหยาบๆ ส่วนมากเป็นวงกลม สี่เหลี่ยม พร้อมทั้งขีดชื่อให้ด้วย เช่น ประตู หน้าต่าง แอปเปิ้ล เป็นต้น

ระยะที่ 3 เป็นระยะที่วาดรูปสิ่งของ โดยการใช้เส้น และสี่เหลี่ยม หรือวงกลมเท่านั้น

ระยะที่ 4 เป็นระยะที่วาดภาพโดยใช้วงกลม และเส้น โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเป็นเค้าโครงของมนุษย์

ระยะที่ 5 เป็นระยะที่ขีดชื่อภาพที่ตนเองเขียนขึ้นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกันไป

ระยะที่ 6 เป็นระยะที่ตั้งใจเขียนสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ในช่วงเวลาหนึ่ง งานที่วาดเด่นชัดขึ้นกล้าแสดงออกมีความเอาใจใส่มากขึ้น และมีรายละเอียด

ระยะที่ 7 เป็นระยะการวาดภาพต่อเนื่องกัน แต่ความสัมพันธ์ของภาพชัดเจนขึ้น และสามารถดูออก และเข้าใจได้

ระยะที่ 8 เป็นระยะวาดภาพสังเคราะห์บางส่วนแสดงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในภาพ

ระยะที่ 9 เป็นระยะที่วาดภาพบริสุทธิ์เพียงภาพเดียว

ระยะที่ 10 เป็นระยะที่วาดภาพผสมกันหลาย ๆ ภาพ

ระยะที่ 11 เป็นระยะพัฒนาการวาดภาพเป็นชุด ๆ ต่างกัน

จากข้อมูล พบว่า จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ สภาพแวดล้อมต่างมีอิทธิพล ต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก โดยเฉพาะด้านศิลปะศึกษาซึ่งมีความสำคัญมากต่อพัฒนาการของเด็ก

จिरันท์ อิมสกุล (2548) พัฒนาการทางศิลปะของเด็กประถมศึกษา โดยจำแนกตามระดับชั้น ไว้ดังนี้

1. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 2 (อายุ 6 – 8 ปี)

ลักษณะของการแสดงออกของเด็กยังคงมีความสนใจในการเขียนภาพต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ มีรูปทรงเรียบง่ายทางเรขาคณิต เช่น การเขียนศีรษะคนเป็นรูปร่างกลม ตัวคนเป็นรูปสามเหลี่ยมหรือเป็นรูปสี่เหลี่ยม เด็กจะค่อย ๆ พัฒนาการเขียนภาพออกไปด้วยการเขียนรูปร่างง่าย ๆ เป็นภาพสิ่งของต่าง ๆ พร้อมทั้งการสร้างสรรค์รูปต่าง ๆ ด้วยการต่อเติมผสมให้มีเนื้อหาและรายละเอียดมากขึ้นตามวัย เด็กชอบที่จะสร้างสรรค์งานที่ตนรู้และเข้าใจ และมีประสบการณ์เรื่องนั้นมาแล้ว โดยเฉพาะเรื่องที่ตนมีความประทับใจมาก การสร้างสรรค์ในเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เด็กส่วนมากจะแสดงออกในรูปร่างที่ชัดเจนขึ้น เช่น รูปร่างและการแต่งกายของชายหญิง การแสดงระยะใกล้ไกลด้วยการใช้รูปร่าง ขนาด เส้น และการเขียนภาพซ้อนกัน สำหรับการเขียนภาพรูปร่างสิ่งของต่างๆ นั้น เด็กๆ จะเขียนสิ่งที่เด็กรู้เรื่องตามความเข้าใจของเด็กมากกว่าจากภาพที่แลเห็นจริง กล่าวคือ รูปร่างของสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กเขียน แม้ว่าจะเขียนภาพนั้นโดยดูจากของจริงหรือรูปภาพ แต่รูปร่างที่เขียนขึ้นจะไม่เหมือนของจริง ทั้งนี้เพราะเด็กวัยนี้จะเขียนภาพจากความคิดเห็นตามจินตนาการของเด็กเองมากกว่าการเขียนภาพที่เลียนแบบของจริง นอกจากนั้นการใช้สีของเด็กวัยนี้จะแสดงออกถึงจินตนาการและอารมณ์ของเด็กด้วย กล่าวคือ เด็กจะระบายสีตามแนวคิดและความรู้สึกของตนมากกว่าสีที่เป็นจริงตามธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดประสบการณ์ทางศิลปะสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออก สร้างสรรค์งานศิลปะตามความสนใจ ความสามารถ และความถนัด รวมทั้งให้สำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลปวัตถุ และมีความเพลิดเพลินในความงามของสิ่งแวดล้อม พร้อมกับปลูกฝังรสนิยมที่ดีงาม และความสามารถในการแก้ปัญหา ชอบการใช้วัตถุเครื่องมือ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ อนึ่งเด็กใน

วัยนี้เริ่มมีความรู้สึกในทางสังคม ชอบแข่งขันกันระหว่างเพื่อน ชอบวิจารณ์ตัวเอง แต่ก็มักภูมิใจ และพึงพอใจในผลงานของตนเองเป็นอันมาก หากไม่ได้รับคำชมเชยจากครูบ้างเด็กจะรู้สึกเสียใจ และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

2. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 – 4 (อายุ 8 – 10 ปี)

ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กวัยนี้ โดยส่วนรวมแล้วเริ่มมองโลกในแง่ความจริง เริ่มเขียนภาพเหมือนกับความเป็นจริงมากขึ้น กล่าวคือ ลักษณะของการสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับการเขียนภาพคนมีส่วนส่วนของภาพใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเขียนภาพและแสดงความคิดหรือระยะใกล้ไกล ส่วนมากเด็กวัยนี้จะระมัดระวังในการจัดภาพให้แลดูงาม สนใจและเขียนภาพแสดงท่าทางการเคลื่อนไหวของคนและสัตว์มากขึ้นกว่าเดิม

วิรุณ ตั้งเจริญ (2532) กล่าวว่าเด็ก มีวิวัฒนาการในการแสดงออกทางศิลปะต่างกันไปในแต่ละอายุจะมีพัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไปเป็นการเจริญเติบโตทั้งด้านการมองเห็น การรับรู้ สิ่งแวดล้อม ความคิดภายในและการแสดงออก ซึ่งทำเป็นรูปแบบ และเนื้อหาเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตามขั้นอายุที่มากขึ้น ดังนี้คือ

เด็กในช่วงอายุประมาณก่อน 2 ขวบ ที่ชอบขีดเขียนภาพในลักษณะขีดเขียนอย่างสับสนวนไปวนมา และค่อย ๆ ควบคุมมือให้การขีดเขียนนั้นมีระเบียบมากขึ้น มีท่าที่คล้ายการออกแบบรูปทรงง่าย ๆ การพัฒนานี้จะผ่านไปจนถึงอายุประมาณ 3-4 ขวบ

เด็กในช่วงอายุ 3-4 ขวบ เด็กจะเริ่มเขียนภาพในลักษณะสร้างเป็นสัญลักษณ์ขึ้นเป็นการออกแบบง่าย ๆ ที่สื่อสารเฉพาะตัวเด็กเอง การที่จะเข้าใจสัญลักษณ์ที่เด็กสร้างขึ้น ต้องอาศัยการสอบถามพูดคุยอย่างเป็นกันเอง รูปทรงง่าย ๆ ของเด็กจะหมายถึง บ้าน คน สัตว์ ดวงอาทิตย์ นก แมว ตามสภาพการรับรู้และความเข้าใจของเด็กแต่ละคนการเขียนภาพในลักษณะแสดงสัญลักษณ์จะพัฒนาสูงสุดไปจนถึงอายุประมาณ 7-9 ปี

เด็กในช่วงอายุ 7-9 ขวบ จะเป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงที่เด็กจะค่อย ๆ พัฒนาจากสัญลักษณ์ที่แสดงออกทางการวาดภาพพยายามที่จะเลียนแบบรูปร่างมากกว่า และจะประสบผลสำเร็จในการเลียนแบบการแสดงออกในลักษณะนี้ และพัฒนาเรื่อยไป และค่อยๆมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบที่แสดงสภาพตามธรรมชาติของวัตถุ

เด็กในช่วงอายุประมาณ 11-13 ปี ซึ่งในช่วงนี้จะเป็นช่วงที่พัฒนาเข้ามาสู่วัยเรียนในระดับมัธยมศึกษา เป็นช่วงที่เข้ามาสู่วัยรุ่น นอกจากจะสนใจกับการแสดงออกทางการวาดภาพ สภาพตามธรรมชาติของวัตถุและสิ่งแวดล้อมรอบตัวแล้ว เด็กยังต้องการสิ่งที่เป็นเหตุผล สนใจกับสิ่งที่มีความหมายสำหรับชีวิตส่วนตัวของเขา และสนใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน

ประเทิน มหาจันทร์ (2531) ได้ให้ความเห็นว่า โดยเหตุที่เด็กวัยนี้มีประสบการณ์กว้างขวางขึ้น มีความสามารถมากขึ้น การสร้างสรรค์ก็เจริญขึ้นเช่นกัน ระบายนี้นักมีคำถามเกี่ยวกับศิลปะมา

ถามมากขึ้นและมีความรู้สึกที่ค่อนข้างจะรุนแรง และจะรู้สึกเสียใจหากงานที่ตนผลิตขึ้นไม่ตรงกับอุดมคติของตนเอง ซึ่งจะทำให้เด็กหมดกำลังใจ สิ่งที่ครูควรกระทำ คือ ควรตอบสนองความต้องการของเด็กให้เหมาะกับวัย และครูควรจัดสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลแก่เด็ก เพื่อที่เด็กจะได้แสดงความสามารถของตนให้ปรากฏได้อย่างเต็มที่

3. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6

ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กวัยนี้ มีความสนใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้นและนำความคล้อยตามมาคิดสร้างสรรค์งานศิลปะ รวมทั้งชอบเลือกเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์กับความสนใจของสังคมและชุมชนด้วย เด็กวัยนี้สนใจในการทดลอง การเขียนพื้นผิวลักษณะต่าง ๆ การแรงงาเป็นสามมิติ เริ่มสนใจในการเขียนภาพภูมิประเทศ อาคาร ถนน รั้ว รถ โดยการแสดงใกล้ไกลด้วยมากยิ่งขึ้น เป็นการเขียนภาพคน บ่อยครั้งที่เด็กจะประสออุปสรรคเกี่ยวกับเทคนิคการเขียนโดยไม่สามารถเขียนได้ตามต้องการ จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะแนะนำเด็กด้วยความปรานี กระตุ้น และจูงใจให้แสดงออกได้เหมาะสมกับความสนใจและความสามารถ

วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ (2531) ได้กล่าวถึง พัฒนาการทางด้านศิลปะของเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาในชั้นต่าง ๆ ที่มีลักษณะการแสดงออกที่เด็กมีความสนใจแตกต่างกันไปตามแต่ละช่วงอายุ ดังนี้

พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และปีที่ 2 (ช่วงอายุ 5-7 ปี) ลักษณะการแสดงออกของเด็กในวัยนี้ ยังคงมีความสนใจในการเขียนภาพต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นรูปทรงเรขาคณิต เช่น การเขียนศีรษะคนเป็นรูปร่างกลม ตัวคนเป็นรูปสามเหลี่ยม เด็กจะค่อยๆ พัฒนาการเขียนภาพออกไปด้วยการเขียนภาพรูปร่างง่าย ๆ เป็นภาพสิ่งของต่าง ๆ พร้อมทั้งการสร้างสรรค์รูปร่างต่าง ๆ ด้วยการต่อเติมผสมให้มีเนื้อหารายละเอียดมากขึ้นตามวัย เด็กชอบที่จะสร้างสรรค์งานที่ตนรู้สึกเข้าใจ และมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาแล้ว โดยเฉพาะเรื่องที่ตนมีความประทับใจมาก การสร้างสรรค์ของเด็กในวัยนี้เด็กส่วนมากจะแสดงออกในรูปร่างที่ชัดเจนขึ้น เช่น รูปร่างและการแต่งกายของชาย หญิง การแสดงระยะใกล้ ไกล ด้วยการใช้รูปร่าง ขนาด เส้น และการเขียนภาพซ้อนกัน สำหรับการเขียนภาพรูปร่างสิ่งของต่าง ๆ นั้นเด็กจะเขียนในสิ่งที่ได้รู้เรื่องตามความเข้าใจของเด็กมากกว่าจากภาพที่แลเห็นจริง กล่าวคือ รูปร่างของสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กเขียนถึงแม้ว่าจะเขียนภาพนั้น โดยดูจากของจริงหรือรูปภาพ แต่รูปร่างที่เขียนนั้นจะไม่เหมือนของจริง นอกจากนั้นการใช้สีของเด็กวัยนี้จะแสดงออกถึงจินตนาการของเด็กมากกว่าการเขียนภาพที่เลียนแบบของจริง นอกจากนั้นการใช้สีของเด็กวัยนี้จะแสดงความรู้สึกของตนมากกว่าสีที่เป็นจริงตามธรรมชาติ เช่น ระบายสีหน้าคนเป็นสีแดง หรือเขียว

พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และปีที่ 4 (ช่วงอายุ 7-9 ปี) ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กในวัยนี้ โดยส่วนรวมแล้วเด็กในวัยนี้เริ่มมองโลกในแง่

ความจริง เริ่มเขียนภาพเหมือนกับความเป็นจริงมากขึ้น กล่าวคือ ลักษณะของการสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับการเขียนภาพคนมีส่วนสำคัญของภาพใกล้เคียงตามสภาพความเป็นจริงยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเขียนภาพแสดงความลึกระยะใกล้ ไกล กล่าวคือ แสดงด้วยการเขียนภาพซ้อนกัน หรือการใช้เส้นนอนเป็นหลักในการกำหนดระยะใกล้ ไกล เช่น ขอบฟ้าเป็นหลักของที่อยู่ใกล้ก็จะอยู่ห่างจากเส้นนอนหรือเส้นขอบฟ้ามาก ของที่อยู่ไกลก็จะติดกับเส้นหรือเส้นขอบฟ้า นอกจากนั้นยังสามารถเขียนแสดงเปรียบเทียบด้วยขนาดใหญ่ หรือแสดงเปรียบเทียบด้วยความสูงมากน้อยต่างกัน การวาดภาพของเด็กวัยนี้จะระมัดระวังในการจัดภาพให้แลดูงามน่าสนใจ และเขียนภาพแสดงท่าทางการเคลื่อนไหวของคน และสัตว์มากขึ้นกว่าเดิม เด็กวัยนี้มีความสามารถในการเขียนภาพลายเส้นได้ดีขึ้นมาก ทักษะการเขียนก็ดีขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความคิด มือและตา ก็มีความสัมพันธ์กันดีขึ้นมาก

พัฒนาการทางด้านศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และปีที่ 6 (ช่วงอายุ 9-12 ปี) ลักษณะการแสดงออกทางการวาดภาพของเด็กในวัยนี้ มีความสนใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และนำความคล้อยตามที่ได้คิดมาสร้างสรรค์งานศิลปะ นักเรียนในวัยนี้สนใจในการทดลองการเขียนพื้นผิว ลักษณะต่าง ๆ การแรเงาเป็น 3 มิติ เริ่มสนใจในการเขียนภาพภูมิประเทศ อาคาร ถนน รถ รั้ว โดยแสดงระยะใกล้ ไกล ด้วยการใช้นเส้นตามหลักวิชา เพอร์สเพกตีฟ (Perspective) การเขียนภาพของเด็กจะประสบอุปสรรคเกี่ยวกับเทคนิคการเขียน โดยไม่สามารถจะเขียนได้ตามที่ต้องการ จึงเป็นมูลเหตุที่นักเรียนวัยนี้หมดความสนใจในงานที่ทำ จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะแนะนำเด็กและกลวิธีการสอนต่าง ๆ ที่สามารถทำให้เด็กเกิดความเข้าใจในเรื่องของระยะใกล้ ไกล แสงเงา และความสัมพันธ์กับวัตถุในบริเวณว่างได้ หรือทั้งหมดนี้เรียกว่าความสามารถทางด้านมิติสัมพันธ์ เด็กในช่วงอายุ 9-11 ปี เป็นวัยที่สามารถจะแนะนำกลวิธีการสอนในด้านมิติสัมพันธ์ให้เด็กได้รับรู้ และเข้าใจ และสามารถสร้างสรรค์งานศิลปะ และจัดองค์ประกอบที่ค่อนข้างซับซ้อนได้ เช่น การปั้นดินให้มีรูปทรงซ้อนกัน การเขียนภาพภูมิประเทศที่มีระดับต่าง ๆ ในภาพเดียวกัน การจัดภาพให้เกิดความเป็นหน่วย และมีศูนย์กลางของความสนใจ การคำนึงถึงภาพ และที่ว่างด้านหลังที่มีความสัมพันธ์กัน การเขียนภาพ และการประดิษฐ์ที่ใช้วัสดุที่มีขนาดและสีแตกต่างกันหลายลักษณะ จัดให้เด็กมีโอกาสใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆอย่างกว้างขวางขึ้นกว่าเดิมรวมทั้งวิธีการสร้างสรรค์ลักษณะต่างๆ เช่น การเขียนภาพแสดงเส้นขอบของภาพ เด็กควรจะทราบวิธีการเขียนภาพ โดยใช้เส้นให้เกี่ยวเนื่องติดต่อกันเป็นภาพที่สมบูรณ์ ข้อที่น่าสังเกตเด็กวัยนี้มีความประสงค์ที่จะเขียนภาพโดยใช้เส้นให้แลดูเหมือนจริง ต้องการเขียนภาพให้แลดูลึกหรือโนนออกมา จึงควรสอนหลักการใหญ่ ๆ ของการเขียนภาพทัศนียภาพวิทยา โดยให้ทราบหลักการขั้นต้นว่าเป็นการเขียนภาพให้แลดูเหมือนสภาพจริง ถ้าสิ่งของที่มีขนาดเดียวกันของที่อยู่ใกล้จะเขียนใหญ่กว่าของที่อยู่ไกลออกไป ส่วนหลักการเขียนขั้นสูงกว่านี้อาจจะแนะนำได้กับเด็กที่มีความสามารถพิเศษ และมีความพร้อมที่จะเขียนได้

จากข้อมูลดังกล่าว ถ้าหากให้ความสนใจและพิจารณาภาพวาดระบายสีของเด็กอย่างลึกซึ้งขึ้นอีก จะพบว่า ภาพวาดระบายสีของเด็กนั้น สามารถบ่งชี้ถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กได้ ดังต่อไปนี้ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1876)

1. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา เด็กที่มีความเจริญทางสติปัญญาจะแสดงออกในการวาดภาพระบายสี โดยมีการแสดงให้เห็นถึงความชัดเจนของรายละเอียดส่วนประกอบในภาพ เช่น เส้นผม เล็บ ขนตา สามารถวาดภาพที่แสดงถึงความปรารถนา สวยงาม มีความซับซ้อนของเส้นและรูปร่าง อีกทั้งสามารถแก้ปัญหาในขณะที่ทำงานได้
2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์ เด็กที่มีความเจริญทางอารมณ์จะแสดงออกในการวาดภาพระบายสี โดยมีการแสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นของเส้นที่มั่นคง สามารถลากเส้นโดยไม่ขาดตอน และสามารถวาดภาพและระบายสีให้อยู่ในขอบเขตที่จำกัดได้ นอกจากนี้ถ้าเด็กให้ความสำคัญต่อสิ่งใดมักจะวาดสิ่งนั้นให้มีขนาดใหญ่ หรือยาวกว่าความเป็นจริงมาก
3. พัฒนาการทางด้านสังคม เด็กที่มีความเจริญทางสังคมจะแสดงออกในการวาดภาพระบายสี โดยแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดในภาพได้มาก เพราะเด็กมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคมน้อยๆ ตัวได้มาก นอกจากนี้เด็กสามารถสร้างภาพที่มีการคำนึงถึงจุดเด่น น่าสนใจหรือจุดสำคัญของภาพก่อน แล้วจึงสร้างส่วนประกอบที่ละเอียดทีหลัง
4. พัฒนาการทางด้านร่างกาย เด็กที่มีความเจริญทางด้านร่างกายจะแสดงออกทางการวาดภาพระบายสีโดยแสดงให้เห็นถึงความสามารถควบคุมอวัยวะของร่างกายในการสร้างสรรค์งานที่มีลักษณะสัมพันธ์กับความรู้สึกนึกคิดของตนได้ ภาพวาดระบายสีของเด็กจึงแสดงถึงความเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระ และมีความชัดเจนของรูปร่าง เพราะเด็กสามารถบังคับมือของตนเองได้
5. พัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ เด็กที่มีความเจริญทางสุนทรียภาพจะแสดงออกในการวาดภาพระบายสี โดยการรวบรวมประสบการณ์ของตนที่ผ่านมา ถ่ายทอดเป็นผลงานได้โดยการใช้เส้นพื้นผิว และสีในการตกแต่งภาพอย่างสวยงาม มีความเป็นระเบียบ สะอาด และเรียบร้อย
6. พัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะแสดงออกในภาพวาดระบายสีโดยแสดงให้เห็นถึงความคิดที่ก้าวหน้า แปลกใหม่ มีการปรับปรุงภาพวาดระบายสีของตนอยู่อย่างสม่ำเสมอ สามารถทำงานได้อย่างอิสระ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ไม่ลอกเลียนแบบผู้อื่น ดังนั้น ผลงานจึงมีความแตกต่างจากผู้อื่น นอกจากนี้เด็กสามารถวาดภาพเป็นเรื่องราวและสามารถตั้งชื่อภาพได้
7. พัฒนาการทางการรับรู้ เด็กที่มีความเจริญทางการรับรู้จะแสดงออกในภาพวาดระบายสี โดยแสดงให้เห็นถึงการจัดระยะใกล้ไกลในภาพได้ดี และแสดงขนาดของสิ่งต่าง ๆ ในภาพได้ถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริง

จากทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะ และการแสดงออกทางศิลปะของเด็กในหลายทฤษฎี จากนักการศึกษาและวิจัยที่ได้กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า การแสดงออกทางศิลปะของเด็กนั้นจะขึ้นอยู่กับพัฒนาการตามอายุของเด็ก และยิ่งขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนตัว และประสบการณ์ที่เด็กได้รับมา อันเป็นประสบการณ์ที่ฝังลึกในตัวเด็ก เช่น ได้รับจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ได้รับจากการเรียนการสอนจนเกิดความเข้าใจ ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ตกอยู่ในห้วงคำนึงของเด็กอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อถึงคราวที่เด็กจะแสดงออกเด็กจะแสดงถึงเหล่านี้ออกมาให้ปรากฏได้ตลอดเวลา จากหลักการข้อนี้ทำให้สามารถเข้าใจเด็กได้ดียิ่งขึ้น คือ การแสดงออกของเด็กก็ยังคงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การสัมผัส การรับรู้ และการเรียนการสอนเป็นสำคัญ ศิลปะของเด็กเป็นผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยแนวคิด และความรู้สึกของเด็ก เป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยความตั้งใจที่มีความหมาย และการแสดงออกด้วยความจริงใจมีความบริสุทธิ์ สอดคล้องกับ สมพร รอดบุญ (2525) ที่กล่าวว่า เด็กแสดงออกทางศิลปะเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะอารมณ์ตลอดจนความรู้สึกที่มีผลกระทบจากสิ่งต่าง ๆ มากมายหลายลักษณะ เด็กสามารถถ่ายทอดความคิด หรือระบายอารมณ์ความรู้สึกของเขาได้เต็มที่ โดยการสร้างสัญลักษณ์ลงในภาพวาดของเขาอย่างเสรี และตรงไป ตรงมา การสร้างสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายของเด็กมีลักษณะง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน และเป็นที่น่าสนใจได้ง่าย เรื่องราวที่เด็กในแต่ละช่วงอายุ หรือตามขั้นพัฒนาการต่าง ๆ ที่เด็กได้นำมาแสดงออกทางศิลปะนั้นล้วนมาจากประสบการณ์ ความทรงจำ การเรียนรู้ และจินตนาการของเด็กทั้งสิ้น

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการที่จะศึกษาการใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างงานศิลปะของเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งมีอายุในช่วงพัฒนาการของโลเวนเฟลด์ และ บริเตน (Loewenfeld and Brittain, 1987) ในขั้นสัญลักษณ์ (Symbolic Stage) อายุ 7-9 ปี และขั้นเริ่มต้นเหมือนจริง (Inceptive Realism Stage) อายุ 9-11 ปี ซึ่งเด็กวัยนี้จะเริ่มรู้จักการใช้สัญลักษณ์ มีความคิดรวบยอดของคนและสิ่งแวดล้อม เริ่มมีการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวและรับรู้ได้ดีขึ้น มีความสนใจในการเล่นแบบรูปร่างรูปทรง เริ่มเรียนรู้สิ่งสวยงาม และเด็กในระดับชั้นประถมปีที่ 3 เป็นวัยที่เริ่มรู้จักคิด ประดิษฐ์สร้างสรรค์งานจากวัสดุ ตามมาตรฐานสาระการเรียนรู้ที่สอนให้เด็กในระดับนี้เรียนรู้เกี่ยวกับวัสดุและอุปกรณ์ในการสร้างงานทัศนศิลป์ ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างงานของเด็กในวัยนี้

3. การสร้างสรรค์งานศิลปะ

3.1 ความหมายของงานศิลปะ

วัชรินทร์ ศรีรักษา (2541) ศิลปะเป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ซึ่งแสดงออกมาจากความรู้สึกลึกซึ้ง มีคุณค่าจรโลงใจ และก่อให้เกิดอารมณ์ งานศิลปะ เป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อให้ผู้รับงานนั้นเกิดความชื่นชม (Delight) เมื่อได้เห็น สัมผัสหรือรับฟัง

การสอนศิลปะ เพื่อให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ เมื่อมองอย่างผิวเผินไม่ค่อยจะมีปัญหาอะไรมากนัก เพราะกิจกรรมทางศิลปะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนภาพ ระบายสี การปั้น หรือการออกแบบสร้างสรรค์ก็ล้วนแล้วแต่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กทั้งนั้น แต่ถ้าพิจารณากันอย่างถ่องแท้ จะเกิดปัญหาว่าเด็กที่มีคุณสมบัติเช่นไรจึงจะถือว่าเป็นเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ เด็กที่มีระดับสติปัญญาสูงจะเป็นเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์เสมอไปหรือไม่ ถ้าไม่ใช่แล้วเด็กชนิดไหนที่มีคุณสมบัติดังกล่าว

ในเบื้องต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า “ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการผสมผสานกันของความ สามารถ โอกาสที่จะแสดงออก และความเพียรพยายาม แล้วเปลี่ยนแปลงปรับปรุงออกมาเป็นผลงาน ควรแก่การยกย่อง” สำหรับความสามารถดังกล่าวนี้ เป็นความสามารถในด้านใดนั้น โดเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) ได้ทำการวิจัยและกล่าวถึงผลสรุปความสามารถสำหรับพิจารณาว่าผู้ใดมีความคิดสร้างสรรค์หรือไม่ 8 ประการคือ

1. มีความเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ได้เร็ว
2. มีความคิดรวดเร็วคล่องแคล่ว
3. มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ได้คล่องแคล่ว
4. มีความริเริ่มด้วยตัวเอง
5. มีความสามารถในการอธิบายและลำดับเรื่องต่าง ๆ ได้ใหม่ตามความต้องการ
6. มีความสามารถในการสังเคราะห์หรือเชื่อมประสานสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
7. มีความสามารถในการวิเคราะห์และแยกแยะสิ่งต่าง ๆ
8. มีความคิดแจ้งกระจ่างในการจัดรูปการต่าง ๆ

3.2 กระบวนการสร้างงานศิลปะ

พีระพงษ์ กุศลพิศาล (2529) ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะเอาไว้ว่า คือ กิจกรรมที่อยู่ระหว่างตัวกระตุ้นไปจนกระทั่งทำงานสำเร็จ โดยมีสมองกับกายเป็นผู้กระทำ ศิลปินจะมีหน้าที่ดังนี้คือ

1. การถ่ายโอนการรับรู้ประสาทสัมผัสเป็นไปตามความรู้สึก
2. รับแรงบันดาลใจที่ซ่อนเร้นอยู่ได้

3. นำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาสร้างเป็นสิ่งใหม่
4. สร้างแนวคิดให้เป็นรูปทรงที่สัมผัสได้
5. แสดงความรู้สึกล้วนการสร้างเป็นผลงานออกมา

พระพจน์ กุลพิศาล (2545) ให้ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทางศิลปะไว้ 2 ทฤษฎี คือ

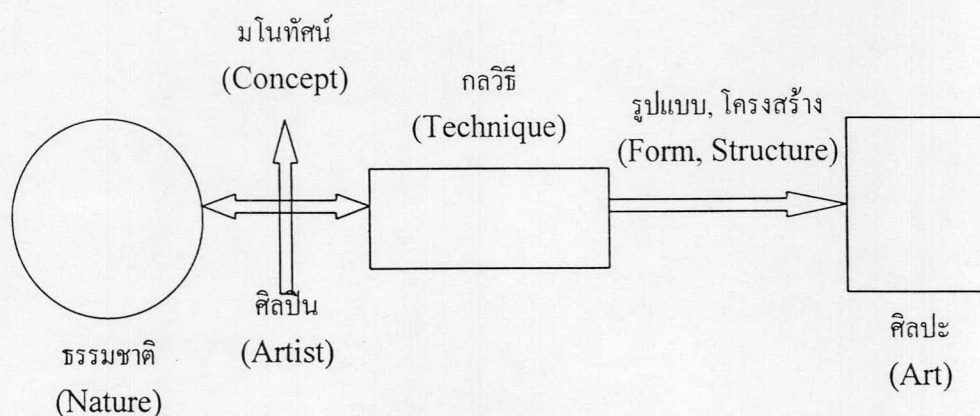
1. ทฤษฎีแรงกระตุ้น (Propulsive Theory)

เชื่อว่าสิ่งที่ควบคุมหรือบงการเกิดขึ้นกับศิลปินก่อนที่กระบวนการสร้างสรรค์จะเกิดขึ้น และระหว่างกระบวนการจนกระทั่งสร้างงานสำเร็จ ศิลปินที่เชื่อตามนี้ คือ ศิลปินกลุ่มที่เชื่อว่าศิลปะคือการแสดงออก (Art as Expression) ซึ่งเชื่อว่าอารมณ์คือจุดเริ่มต้นของการทำงาน

2. ทฤษฎีเป้าหมาย (Finalistic Theory)

เชื่อว่าสิ่งที่ควบคุมอยู่ที่เป้าหมายสุดท้ายของกระบวนการสร้างงาน Ecken อธิบายว่ากระบวนการสร้างสรรค์จะมีลักษณะเป็นการแก้ปัญหาทางคุณค่า (Qualitative Problem – solving) จะประกอบด้วยตัวปัญหา (Problem) และการแก้ปัญหา (Solving) เกี่ยวกับปัญหาว่าอะไรเป็นตัวควบคุมกระบวนการสร้างสรรค์ของศิลปิน

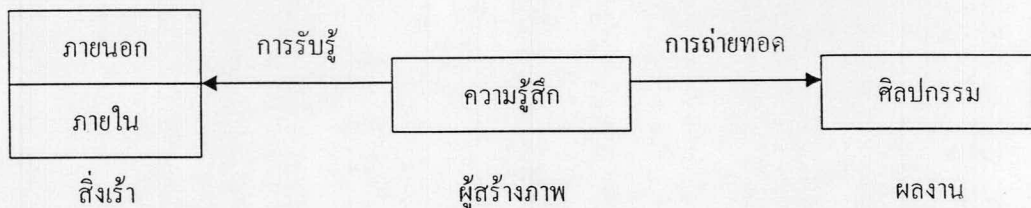
สิ่งแรกที่ควบคุมกระบวนการสร้างสรรค์ความงามของทั้งสองทฤษฎีนี้ คือ ตัวกระตุ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น อาจเป็นอะไรก็ได้ เช่น สี แบบอย่าง คำ เนื้อหา สถานการณ์ในเรื่องต่าง ๆ โดยในทฤษฎี Propulsive Theory ตัวกระตุ้นจะควบคุมตลอดทั้งกระบวนการ แต่ทฤษฎี Finalistic Theory ตัวกระตุ้นจะเป็นเป้าหมายของการสร้างสรรค์ และปัญหาต่าง ๆ จะช่วยให้กระบวนการสำเร็จลงได้ ซึ่งในการที่จะศึกษากระบวนการทำงานศิลปะนั้นจะต้องศึกษาจากองค์ประกอบของกระบวนการทำงานศิลปะ ซึ่งได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสร้างสรรค์งานศิลปะไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบของการสร้างสรรค์งานศิลปะ

จากแผนภาพนี้ ศิลปินจะมองธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมแล้วเกิดมโนทัศน์ คือ มีภาพหรือความคิดจินตนาการขึ้นมา สิ่งเหล่านี้คือเนื้อหาที่ศิลปินจะสร้างขึ้นมา และจะต้องมีกลวิธี (Technique) อันได้แก่ ความสามารถที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นงานศิลปะ

ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2529) ได้กล่าวถึงการสร้างงานศิลปะไว้ว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน โดยมีลักษณะเป็นขั้นตอนดังนี้

แผนภาพที่ 3 กระบวนการสร้างงานศิลปะ

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่ากระบวนการในการทำงานศิลปะนั้น ผู้สร้างงานหรือศิลปินจะได้รับแรงบันดาลใจ หรือแรงกระตุ้นจากสิ่งเร้าจนก่อให้เกิดปรากฏความรู้สึกต่าง ๆ ขึ้นมา แล้วจึงถ่ายทอดความรู้สึกนั้น ๆ ออกมาในรูปแบบของงานศิลปะ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเป็นไปอย่างมีระบบ โดยมีลักษณะของกระบวนการในทางจิตวิทยาดังต่อไปนี้

1. สิ่งเร้า (Stimulus) ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจอันจะนำไปสู่ปฏิกิริยาตอบสนองจนกระทั่งสร้างเป็นงานศิลปะขึ้นมา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

สิ่งเร้าภายนอก (External Stimulus) ซึ่งได้แก่ สิ่งแวดล้อมภายนอก เป็นสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น คน สิ่งของ ทะเล ต้นไม้ ฯลฯ และสิ่งที่ไม่มีความหมายหรือเป็นนามธรรม เช่น หลักศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

สิ่งเร้าภายใน (Internal Stimulus) ได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำงานระบบภายในร่างกายของมนุษย์นั่นเอง ที่เป็นตัวกระตุ้นให้พฤติกรรมออกมา มักจะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึกของจิตใต้สำนึก จินตนาการ และอารมณ์

2. การประสานสัมพันธ์ (Integration) เป็นกระบวนการจิตใจที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า ทำให้เกิดจิตใต้สำนึกเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นรับรู้ (Cognition) คือ ขั้นที่ศิลปินได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า ไม่ว่าจะภายนอกหรือภายในก็ตาม ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกจากการสัมผัส โดยอาศัยอวัยวะการสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วผ่านไปยังระบบประสาทส่วนกลางที่สมอง จากนั้นมีการแปลความหมายออกมาเป็นการรับรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งเร้าเหล่านั้นจนเกิดเป็นความรู้สึกออกมา

ชั้นความรู้สึก (Affection) เป็นผลที่เกิดจากการรู้ เป็นลักษณะของความรู้สึกแบบอย่างง่าย ๆ ซึ่งโดยทั่วไปมักจะเกิดจากการสัมผัส ความรู้สึกไม่ใช่กิจกรรมหรือการกระทำใด ๆ ทั้งสิ้น แต่จะเป็นต้นเหตุนำไปสู่การกระทำ

ชั้นความตั้งใจหรือจงใจที่จะกระทำ (Conation) เป็นผลที่เกิดขึ้นจากความรู้สึก และการรู้ในสิ่งเร้าจนเกิดเป็นแรงจูงใจ ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่คอยผลักดันให้ศิลปินแสดงปฏิกิริยาตอบสนอง

3. ปฏิกิริยาตอบสนอง (Response) จะเป็นการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ออกมาทางด้านอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง มี 2 ชั้นตอน คือ

ปฏิกิริยาตอบสนองที่เกิดขึ้นภายใน (Internal Response) มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นการรู้คิด ซึ่งประกอบไปด้วยมโนทัศน์ การคิด และจินตนาการ

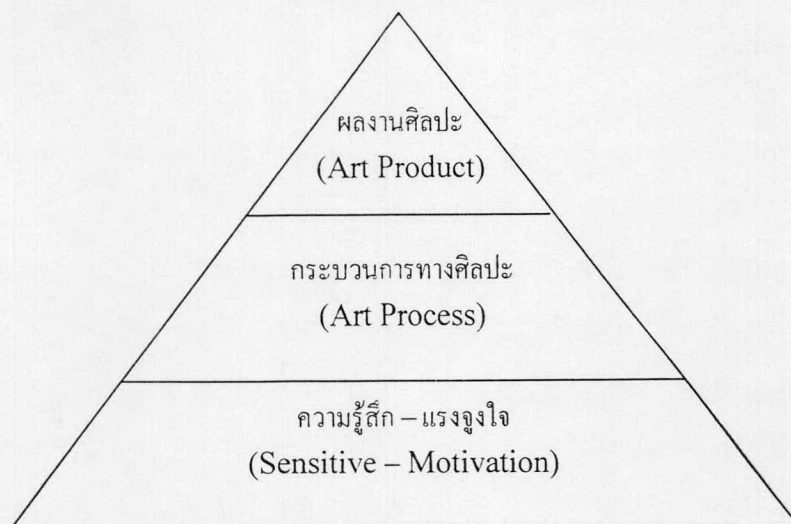
ปฏิกิริยาตอบสนองที่แสดงออกภายนอก (External Response) เป็นพฤติกรรมต่อเนื่องจากปฏิกิริยาตอบสนองที่เกิดขึ้นภายใน โดยแสดงให้เห็นในลักษณะของการกระทำที่อาศัยสื่อและเครื่องมือมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้สึกให้ออกมาเป็นผลงานศิลปะ

มิเชล(Michael 1983) ได้กล่าวถึงการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะ จากองค์ประกอบของการทำงานศิลปะดังต่อไปนี้

1. ความรู้สึก – แรงจูงใจ (Sensitivities – Motivation) เป็นพื้นฐานและเป็นจุดเริ่มต้นของความต้องการทำงานศิลปะ โดยมีที่มาจากความเชื่อ ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และทักษะการใช้สื่อต่าง ๆ

2. กระบวนการทางศิลปะ (Art Process) เป็นการแสดงออกส่วนตัวทางด้านความคิด ความรู้สึก และการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์ประกอบทางด้านศิลปะ

3. ผลงานศิลปะ (Art Product) เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นมาจากสุนทรียภาพส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์บางอย่างที่เราต้องการจะแสดงออก

แผนภาพที่ 3 องค์ประกอบการทำงานทางด้านศิลปะ

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531) ได้สรุปทัศนะของนักจิตวิทยาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ว่ามี 4 ขั้น ได้แก่

1. ขั้นเตรียม (Preparation) เป็นขั้นเตรียมข้อมูลต่าง ๆ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำหรือแนวทางที่ถูกต้อง หรือข้อมูลระบุปัญหา หรือข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง
2. ขั้นฟักตัว (Incubation) เป็นขั้นที่อยู่ในความวุ่นวายของข้อมูลต่าง ๆ ทั้งใหม่และเก่าปราศจากความเป็นระเบียบ ยังไม่สามารถสรุปความคิดนั้น ๆ ได้
3. ขั้นความคิดกระจ่าง (Illumination) เป็นขั้นที่ความคิดสับสนนั้นได้ผ่านการเรียบเรียงและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันให้มีความชัดเจน สามารถมองเป็นภาพพจน์มโนทัศน์ของความคิด
4. ขั้นทดสอบความคิด หรือพิสูจน์ให้เห็นจริง (Verification) เป็นขั้นที่ได้รับความคิดจาก 3 ขั้นข้างต้น มาพิสูจน์ว่าเป็นความคิดที่ถูกต้องหรือไม่

สุชาติ เถาทอง (2536) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดทางทัศนศิลป์ ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการทางศิลปะเอาไว้ดังนี้ คือ

1. การศึกษามุ่งหมายในการถ่ายทอดทัศนศิลป์สำหรับการสร้างสรรค์ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของศิลปินแล้ว จุดมุ่งหมายก็คือแนวความคิดในการถ่ายทอดทางทัศนศิลป์ ศิลปินมีความมุ่งหมายอย่างไร ต้องการแสดงออกเกี่ยวกับอะไร เพื่อให้ได้ผลอะไร เป็นต้น
2. การกำหนดรูปทรงที่เหมาะสม ศิลปินจะต้องกำหนดรูปทรงของตัวเองขึ้นมาใหม่ ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเทคนิคที่ประกอบลงไป นอกจากนั้นศิลปินยังต้องคิดเสมอว่ารูปทรงที่กำหนดขึ้นนั้นสามารถเป็นตัวแทนความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของตนเองได้หรือไม่ อีกทั้งยังต้องคำนึงว่ารูปทรงมีความเหมาะสมทางด้านโครงสร้าง สัดส่วน ที่ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกันมากน้อยเพียงไร เป็นการถ่ายทอดสัญลักษณ์ทางความหมายความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของผู้สร้างสรรค์

3. วัสดุและเทคนิคเกี่ยวข้องกัน การแสดงออกด้วยเทคนิคและวัสดุ หมายถึง ส่วนของการแสดงออกในด้านที่เป็นวัสดุหรือวัตถุ ซึ่งศิลปินนำมาใช้ในการสร้างรูปแบบของงานทัศนศิลป์ จะต้องเป็นการสร้างขึ้นมาจากฝีมือและความชำนาญ วัสดุที่ใช้จะต้องมีความเหมาะสมที่จะใช้สร้างรูปแบบและเนื้อหาได้ดี ดังนั้นศิลปินจะต้องอ่านเทคนิคของการสร้างสรรค์งานได้ดี สามารถแยกแยะและรับรู้ความยากง่ายในกรรมวิธีสร้างงาน ตลอดจนเข้าใจถึงคุณลักษณะเฉพาะของเทคนิคในแต่ละประเภท วัสดุแต่ละอย่างก็มีธรรมชาติของตัวเอง ดังนั้นเทคนิคที่เป็นขั้นตอนหรือกระบวนการสร้างภาพให้ปรากฏจึงเกี่ยวข้องกับวัสดุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4. การศึกษาแนวคิดในการถ่ายทอดของอดีตและปัจจุบัน คือ ความพยายามในการทำความเข้าใจการถ่ายทอดผลงานทางทัศนศิลป์ของศิลปินทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยอาศัยการตีความจากผู้ดูเป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ได้ดีขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานแต่ละประเภทได้

5. การวิเคราะห์และสรุปผลการถ่ายทอด ขั้นตอนสุดท้ายของการทำงานก็คือการสรุปผลและการวิเคราะห์เพื่อหาข้อดีข้อเสียในการทำงานแต่ละครั้ง เพื่อหาทางพัฒนาและปรับปรุงผลงานของตนเองให้ก้าวหน้าต่อไป ในขั้นตอนนี้บางครั้งต้องอาศัยผู้รู้มาชี้แนะในประเด็นต่าง ๆ

4. การสร้างงานศิลปะจากวัสดุธรรมชาติ

การสร้างงานศิลปะจากวัสดุธรรมชาติ เป็นการนำเอาวัสดุทางธรรมชาติที่ไม่มีประโยชน์หรือเหลือใช้มาทำให้เกิดคุณค่าทางด้านความงาม มีประโยชน์ใช้สอยได้จริง เป็นการสร้างสรรค์งานด้วยการใช้ทักษะทางมือและความคิด โดยมีกระบวนการทำงานอย่างมีขั้นตอน และมีจุดมุ่งหมายผลงานที่ได้ทำให้เกิดผลงานตามความคิด หรือความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละคน และการสร้างสรรค์ผลงานที่ต่างกัน ดังนั้นผู้สอนจึงควรแนะนำการทำงานให้ผู้เรียนได้สำรวจและทดลองใช้เศษวัสดุทางธรรมชาติที่หลากหลาย และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกปฏิบัติตามความถนัดของแต่ละคน การฝึกปฏิบัติเป็นการฝึกทักษะในการทำงาน และในขณะที่เดียวกันผู้ฝึกก็จะได้ประสบการณ์ทำให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ยิ่งปฏิบัติมากเท่าไรก็จะมีประสบการณ์มากยิ่งขึ้น ทักษะการทำงานก็จะดีขึ้น การสร้างสรรค์งานศิลปะนั้น ขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ ประสบการณ์ และทักษะกระบวนการทำงาน (จรัสศรี พัวจินดาเนตร และธนสร เลิศรัตนอมรกุล 2549)

ศิลปะสร้างสรรค์เป็นส่วนหนึ่งของวิชาศิลปะศึกษา ซึ่งอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ศิลปะสร้างสรรค์เป็นวิชาที่ช่วยส่งเสริมการฝึกทักษะ การใช้สื่อและความคิดสร้างสรรค์ การฝึกปฏิบัติอยู่เสมอ จะเป็นประสบการณ์ที่ดีต่อไปในอนาคต เด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีช่วงอายุ 7-9 ปี เด็กสามารถถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นผลงานอย่างอิสระตามที่ต้องการแสดงออก ถึงแม้ว่าจะทำออกมาไม่เหมือนจริงก็ตาม ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับทักษะความสามารถและประสบการณ์ในการฝึกหัดยังไม่เพียงพอ หรืออาจเป็นเพราะเด็กต้องการแสดงออกตามความนึกคิดที่เป็นจินตนาการ ของเด็กเอง จึงแสดงออกมาอย่างธรรมชาติ ปราศจากการเสแสร้งดัดแปลง

ครูจึงควรเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำในการทำงาน คอยช่วยเหลือหรือชี้แนะ เมื่อเด็กต้องการความช่วยเหลือ ไม่ควรไปสกัดกั้นความคิดของเด็กหรือ억ยัดความคิดของตัวครูเองให้กับเด็ก เพราะจะทำให้เด็กไขว้เขวในการทำงาน ควรจะเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิด สามารถของตัวเองมากที่สุด ดังนั้น การกำหนดหัวข้อการทำงานจึงควรเปิดกว้าง เพื่อเด็กจะได้มีอิสระในการแสดงออกมากขึ้น

ในการสร้างงานศิลปะในระดับประถมศึกษานั้นจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ในการสร้างงานศิลปะ เข้าใจเทคนิควิธีการและทักษะในการเขียนภาพ ระบายสี การปั้น แกะสลัก การพิมพ์ภาพ ตลอดจนคุณสมบัติของวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการสร้างงานศิลปะ แต่ละประเภทเป็นอย่างดีจึงจะสร้างงานศิลปะออกมาได้อย่างมีคุณภาพ

เมื่อกล่าวถึงวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ในการสร้างงานศิลปะแล้ว คำว่าอุปสรรคก็จะตามมา โดยความไม่พร้อมของอุปกรณ์ ปัญหานี้มักปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ๆ ทุก ๆ ที่ แต่อย่างไรก็ตามการสร้างงานศิลปะในระดับประถมศึกษา ประโยชน์ใช้สอยมักจะเป็นจุดมุ่งหมายที่ตามมาทีหลัง ดังนั้นผู้สอนไม่ต้องพะวงว่าเด็กจะนำไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ ทำขึ้นมาแล้วเหมือนสูญเปล่า ตัด ๆ คิด ๆ พับ ๆ ซิด ๆ เขียน ๆ แล้วก็ทิ้งไป ลักษณะเช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นแน่นอน สำหรับการสร้างงานศิลปะในช่วงเริ่มต้น แต่ถ้าพิจารณาให้ดีแล้ว ทุก ๆ ขั้นตอนในการทำงาน และเทคนิควิธีการทำงานทุกรูปแบบ เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะของเด็กทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมกับลักษณะงาน และสอดคล้องกับพฤติกรรมของเด็ก แล้วย่อมส่งผลในการสร้างงานศิลปะของเด็กมีการพัฒนาการดียิ่งขึ้น

4.1 วัสดุในการสร้างสรรค์งานศิลปะ

วัชรินทร์ ศรีรักษา (2541) วัสดุ ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ใช้แล้วหมดเปลืองไป เช่น กระดาษ สี กาว ฯลฯ วัสดุสำหรับงานศิลปะอาจเป็นวัสดุที่มีขายอยู่ทั่วไปหรือเป็นวัสดุที่เหลือใช้ หรือวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น วัสดุที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนประถมศึกษาซึ่งครูสามารถเลือกใช้ได้

วัสดุในการสร้างงานศิลปะ หมายถึงสิ่งสิ้นเปลืองต่าง ๆ ที่ใช้ในการฝึกทักษะทางศิลปะ ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะวัสดุสิ้นเปลืองที่ใช้อยู่เป็นประจำ และหาได้ง่ายตามท้องตลาด และท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น สี กระดาษ กาว ดินเหนียว เป็นต้น

สำหรับวัสดุในการสร้างงานศิลปะในระดับประถมศึกษา ยังมีอีกมากมายที่เราพอจะหาได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ อาจเป็นวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร จากอุตสาหกรรม บางอย่างก็สามารถนำมาเป็นวัสดุที่ใช้ประกอบการสร้างงานศิลปะสำหรับเด็กประถมศึกษาได้เป็นอย่างดี

4.2 ประเภทของวัสดุ

การสร้างงานศิลปะจากเศษวัสดุ เป็นการนำเอาวัสดุที่ไม่มีประโยชน์ หรือเหลือใช้มาทำให้เกิดคุณค่าทางด้านความงาม มีประโยชน์ใช้สอย เศษวัสดุสามารถแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เศษวัสดุจากธรรมชาติ และเศษวัสดุเหลือใช้

ทองเพลิน โชติสกุลสุข (2527) ได้แบ่งประเภทของวัสดุในท้องถิ่นออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ประเภทที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ส่วนต่าง ๆ ของพืชและสัตว์
2. ประเภทที่เป็นเศษสิ่งของเหลือใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อุปกรณ์เครื่องใช้ ภาชนะใส่ของต่าง ๆ เป็นต้น

วิมล ตำราญวานิช (2532) ได้แบ่งประเภทของวัสดุในท้องถิ่น ได้ดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ จะพบวัสดุต่าง ๆ ได้ เช่น บนพื้นดิน ภูเขา ในป่าไม้ ในแม่น้ำลำคลอง ในทะเล ตามไร่นาที่ทำเกษตรกรรม
2. ประเภทวัสดุเหลือใช้ อาจพบได้ในโรงเรียน ภายในบ้าน ตามร้านค้า ตามงานเลี้ยง และตามสถานที่สาธารณะทั่วไป

4.3 วัสดุในท้องถิ่น

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “วัสดุในท้องถิ่น” ไว้ดังนี้

ทองเพลิน โชติสกุลสุข (2527) ได้ให้ความหมายของคำว่าวัสดุในท้องถิ่นว่า เป็นสิ่งที่อยู่ในท้องถิ่นหรือพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งหาได้ง่าย ราคาถูก เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น

วิมล ตำราญวานิช (2532) กล่าวว่า วัสดุในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่หาง่ายและมีราคาไม่แพง ตลอดจนวัสดุเหลือใช้ใกล้ตัวที่พบในท้องถิ่น

โซ สาลีฉิน (2534) ให้ความหมายของ “วัสดุในท้องถิ่น” ไว้ว่า เป็นวัสดุที่มีในธรรมชาติในท้องถิ่นนั้น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีวัสดุแตกต่างกัน

สมหวัง คุรุรัตน์ (2535) กล่าวว่า วัสดุในท้องถิ่นเป็นวัสดุที่หาได้ง่าย มีอยู่ในท้องถิ่น อาจมีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หรือของเหลือใช้ภายในบ้าน เช่น ขวดน้ำมันพืช กระจกต่าง ๆ หรือของเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

อุไรศรี ฉิ่งเล็ก (2547) สรุปความหมายของคำว่า “วัสดุในท้องถิ่น” ไว้ว่า วัสดุในท้องถิ่นหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ล้อมรอบตัวมนุษย์ ทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือของเล่นที่มนุษย์สามารถประดิษฐ์ขึ้นเองซึ่งอยู่ในสังคมท้องถิ่น

4.4 แหล่งของวัสดุในท้องถิ่น

โซ สาลีฉิน (2541) ได้แบ่งแหล่งของวัสดุ พอสรุปรวมได้เป็น 3 แหล่ง ดังนี้

1. แหล่งธรรมชาติ ซึ่งจะพบวัสดุในที่ต่าง ๆ ดังนี้

บนพื้นดิน สามารถพบ หิน ดิน แร่ กรวด ทราย และอื่น ๆ

ในป่าไม้ สามารถพบต้นไม้ขนาดชนิด แผลงชนิดต่าง ๆ ฝั่เสื่อ และสัตว์ต่าง ๆ สนนานาชนิด ตลอดจนเถาวัลย์ และอื่น ๆ

ในแม่น้ำลำคลอง สามารถพบปลาน้ำจืด ปู กุ้ง หอย ในน้ำจืด

ในทะเล สามารถพบปลาทะเลชนิดต่าง ๆ ปู กุ้ง หอย กัลปังหา ปลาดาว และสัตว์ทะเล ชนิดอื่น ๆ

ในไร่ที่ทำเกษตร อาจสามารถพบพืชต่าง ๆ เช่น เผือก มัน ถั่วชนิดต่าง ๆ ผักชนิดต่าง ๆ

บนภูเขา สามารถพบสัตว์ชนิดต่าง ๆ ไม้ชนิดต่าง ๆ หิน หิน แร่ เป็นต้น

2. แหล่งวัสดุเหลือใช้ ซึ่งอาจพบได้ในที่ต่าง ๆ ดังนี้

ภายในบ้าน เช่น ถ่านไฟฉาย เศษไม้ เศษกระดาษต่าง ๆ ก่องยาสีฟัน จุกปิดหลอดยาสีฟัน แปรงสีฟัน ก่องพลาสติก ขวดแก้ว ขวดพลาสติก ขวดน้ำมันพืช กระจกเป็ง กระจกนม เครื่องกระป๋อง ฯลฯ

ภายในโรงเรียน สถานศึกษาทั่วไป เช่น ไม้บรรทัด ดินสอคำ ใ้ปากกาที่ใช้แล้ว ด้ามปากกาที่ชำรุด กุ้งพลาสติก กระดาษ ฯลฯ

ภายในร้านค้า เช่น ร้านกาแฟ ร้านขายอาหาร และร้านขายของต่างๆ เช่น หลอดพลาสติก หลอดกาแฟ ขวดยาบำรุงต่างๆ ที่ไม่เป็นอันตราย ด้วยใ้ไอศกรีม ซ้อนไอศกรีม ขวดน้ำมันพืช ขวดน้ำอัดลม

โรงพยาบาล เช่น ขวดน้ำเกลือ ถู่น้ำเกลือ ขวดยาต่างๆ ที่ใ้แล้วและไม่เป็นอันตราย

งานเลี้ยงต่าง ๆ เช่น แก้ว กระจกน้ำ หลอดกาแฟ ซ้อนพลาสติก ดอกไม้ ใ้หลอดไฟชำรุด

โรงงานต่างๆ เช่น โรงเลื่อยจะได้ขี้เลื่อย โรงสีจะได้แกลบ โรงทอผ้าจะได้เศษผ้าและด้าย โรงงานซ่อมรถยนต์จะได้เศษเหล็ก เศษโลหะ และเครื่องยนต์เก่าๆ ที่ใช้แล้ว เช่น กระจบอกสูบ ลูกสูบ เพื่องลูกปืนเหล็ก ตลอดจนสามารถหาข้อมูลและกระบวนการต่าง ๆ ในโรงงาน

ที่สาธารณะต่างๆ ไป เช่น ตามถนนอาจพบถุงพลาสติก ขวดโหล ขวดพลาสติก กระป๋องต่างๆ เศษโลหะ สายไฟ ก้อนหิน ก้อนกรวด เศษไม้ต่างๆ เศษกระดาษ เป็นต้น

3. แหล่งวัสดุภายในท้องถิ่น ในภูมิภาคต่างๆ เช่น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะพบพืชทะเล สัตว์ทะเล ต้นเสม ป่าไม้ชายเลน ทรายขาว ผลไม้ ภาคตะวันออกเฉียง เช่น เงาะ ทุเรียน ส้ม

ภาคเหนือ จะพบพื้ นหิน แร่รัตนชาติ เช่น นิล พลอยต่างๆ พืชในภาคเหนือ เช่น ผืน ใบชา กาแฟ

ภาคกลาง จะพบไม้ต่างๆ เช่น ไม้ต้นข้าว ผักต่าง ๆ ผลไม้ภาคกลาง เป็นต้น

ภาคใต้ จะพบต้นยาวพารา สะตอ พืชและสัตว์ทะเลภาคใต้ เป็นต้น

4.5 วัสดุธรรมชาติ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า “วัสดุธรรมชาติ” ไว้ดังนี้

เกษร ธิตะจาร์ (2543) การสร้างและประดิษฐ์งานของมนุษย์มักจะอาศัยธรรมชาติเป็นแรง ดลบันดาลใจในเรื่องของรูปทรงสีและอื่นๆ ผนวกกับความคิดสร้างสรรค์และความสามารถที่มนุษย์ มีอยู่ จึงทำให้สร้างและประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ที่ธรรมชาติไม่สามารถอำนวยความสะดวก ผลงงานที่สร้าง ประดิษฐ์ไม่เพียงแต่ให้ประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น ยังสร้างประดิษฐ์ให้งดงามอีกด้วย

วัสดุธรรมชาติ หมายถึง วัสดุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นวัตถุดิบที่ยังไม่ได้มีการแปรสภาพให้เป็นของใหม่ ซึ่งได้แก่ เช่น พืช กิ่งไม้ ใบไม้ รากไม้ เปลือกไม้ เมล็ดพืช ขี้เลื่อย สัตว์ เปลือก หอย เกร็ดปลา ก้างปลา ก้ามปู กระจุก เปลือกไข่ ขนไก่ ขนนก แร่ กรวด หิน ดิน ทราย ฯลฯ

ทิสนา เขมมณี (2551) วัสดุธรรมชาติ คือวัสดุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติสามารถนำมา ประกอบขึ้นเป็นงานศิลปะได้ เศษวัสดุธรรมชาติ เช่น ส่วนประกอบของพืชและสัตว์ เช่น ใบไม้ กิ่ง ไม้ ราก ดอก ขนนก ขนไก่ เปลือกไข่ เศษวัสดุ เช่น แร่ ดิน หิน ทราย เป็นต้น

นิรมล ติธธสาร สวัสดิบุตร (2525) วัสดุธรรมชาติ หมายถึง วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น กะลามะพร้าว กก หล้า ปอ ป่าน เมล็ดพืช (กระถิน น้อยหน่า มะขาม ฯลฯ) ทางมะพร้าว กาบ มะพร้าว ใบลาน ใบจาก ใบตอง ทราย เปลือกหอย เปลือกไม้ ใบไม้ ไม้ไผ่ ฯลฯ

ศิริลักษณ์ ศรีกมล (2535) เศษวัสดุจากธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่ได้จากธรรมชาติ ไม่ได้ใช้ประโยชน์แต่สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ หรือทำให้สวยงามได้ แยกประเภทตาม แหล่งเกิดได้คือ

1. เศษวัสดุจากพืช ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืช คือ ราก ลำต้น กิ่ง ใบ เปลือก ผล เมล็ด ดอก ฯลฯ ซึ่งทำให้เห็น เวลาใช้แช่น้ำให้นิ่ม ตัดเป็นรูปตามต้องการ นำมาประดิษฐ์ตุ๊กตา ดอกไม้ หรืออื่น ๆ เมล็ดพืช แช่น้ำร้อน ร้อยเป็นเส้น เปลือกไม้แกะเป็นชิ้น ๆ สำหรับประดับตกแต่ง

2. เศษวัสดุจากสัตว์ วัสดุต่าง ๆ ที่ได้จากสัตว์ เช่น เปลือก ตัวสัตว์ ผลิตภัณฑ์จากสัตว์ สิ่งที่มีคนนำมาใช้ได้แก่ เปลือกหอยต่าง ๆ ซากหอย ปะการัง กัลปังหา หอยเม่น ดากทะเล(ลึนทะเล) ซากปู กุ้ง

3. เศษวัสดุอื่น ๆ ที่มาจากธรรมชาติ เช่น หิน ททราย

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2545) วัสดุธรรมชาติคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ เช่น ต้นกก หรือหญ้าแฝกแห้ง ททราย กระจุก เศษไม้ที่ทิ้งตากแดดตากฝน สาหร่ายตากแห้ง กิ่งไม้ รากไม้ เศษหิน ซากหิน เปลือกไม้ ลูกสน และเมล็ดพืชนานาชนิด ฟักของพืช ใบไม้ ดอกไม้แห้ง เปลือกไข่ ล้วนเป็นวัสดุที่สามารถนำมาใช้สร้างงานศิลปะ

5. แนวทางในการนำวัสดุธรรมชาติมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

โชค เก่งเชตรกิจ (2530) กล่าวถึงประวัติการนำวัสดุมาสร้างสรรคงานศิลปะว่า เนื่องจากการสร้างสรรค์ผลงานด้านจิตรกรรมนั้นเป็นงานที่กระทำขึ้นบนระนาบ จะต้องให้เกิดความรู้สึกมีระยะใกล้ไกล แสดงลักษณะผิวตื้นลึกหนาบาง แสดงออกให้เป็นรูปร่างด้วยเส้นและสี แสดงถึงความกล้าเกิดอารมณ์ เน้นความเป็นจริงที่มองด้วยตา โดยคำนึงถึงความรู้สึกตามประสบการณ์และทัศนคติ ผลงานจิตรกรรมเมื่อสร้างอยู่เป็นเวลานานมีการแก้ปัญหาที่ซ้ำซาก จึงทำให้ศิลปินเกิดความเบื่อหน่าย จนมาถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังจากนั้นภาวะเศรษฐกิจปั่นป่วน ศิลปินจึงคิดแก้ปัญหาด้วยการใช้วัสดุอุปกรณ์จริง

ปาโบล ปิกัสโซ (Pablo Picasso) ศิลปินชาวสเปน เป็นผู้ริเริ่มนำวัสดุจริงมาปะติดบนภาพเขียน เน้นให้เกิดความประสานกลมกลืน เกิดความรู้สึกสัมผัสตามความเป็นจริง จึงเกิดเป็นแบบอย่างของศิลปินขึ้น เรียกว่าภาพปะติด (Collage) วิธีการแก้ปัญหของ ปาโบล ปิกัสโซในระยะนั้นเกิดความแตกตั้นกันมากในวงการศิลปะเพราะไม่มีใครทำมาก่อน ต่อมาจึงมีการใช้วัสดุจริงในการสร้างสรรคอย่างมากโดยเฉพาะวงการศิลปะ การนำวัสดุจริงมาใช้้นั้นเป็นการประหยัดต้นทุนในการสร้างสรรค์ผลงานลงบนพื้นระนาบเรียบของผิวผ้าใบ กระดาษ ฯลฯ อันเป็นการสร้างความรู้สึกแปลกใหม่ เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาสู่วงการศิลปะให้ก้าวหน้าต่อไป

สำหรับกิจกรรมการสร้างสรรคศิลปะด้วยวัสดุต่างๆ เป็นกิจกรรมที่ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ได้ระบุให้นักเรียนได้เรียนหลังจาก เรียนกิจกรรมการเขียน ภาพระบายสี การปั้นและแกะสลัก การพิมพ์ มาแล้วทั้งนี้เนื่องจาก งานสร้างสรรค์ หมายถึง การ

สร้างผลงานที่มีความแปลกใหม่ ไม่ซ้ำแบบเดิมที่เคยปฏิบัติมา และสร้างผลงานใหม่โดยการผสมผสานความรู้ความคิดต่าง ๆ ใค้อย่างกลมกลืน นำรูปแบบที่สังเกตจากธรรมชาติไปใช้หรือดัดแปลงในการทำงาน รวมทั้งการใช้จินตนาการในการสร้างสรรค์งาน การแสดงออกเป็นไปอย่างมีจุดหมายและเชื่อมั่น มีลักษณะเฉพาะในทางคิดที่เป็นของตัวเอง แสดงถึงการมีความคิดริเริ่มของผู้ปฏิบัติงาน

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2529) ของกรมการฝึกหัดครู ได้กล่าวว่า การสร้างสรรค์ด้วยวัสดุต่าง ๆ เป็นการส่งเสริมพฤติกรรมในการสร้างสรรค์ เด็กจะได้ถ่ายทอดความคิดจินตนาการออกมาเป็นงานศิลปะวัตถุจากนามธรรมเป็นรูปธรรม แต่การสอนให้เด็กออกแบบนั้นจำต้องเริ่มไปตามลำดับ ของความยากง่าย และต้องสังเกตว่าเด็กพร้อมแล้วที่จะเริ่มการคิดสร้างจากนามธรรมเป็นรูปธรรมได้แล้ว การส่งเสริมให้เด็กได้สร้างสรรค์งานศิลปะโดยมีประสบการณ์หลายๆ อย่างเหมาะสมกับความถนัด ความสนใจ ความสามารถของเด็ก และทำให้เด็กได้รับผิชอบ ส่งเสริมให้เด็กทำงานให้เรียบร้อย เด็กจะเกิดความภูมิใจในความสำเร็จ จะเกิดความเชื่อมั่นความสามารถของตนเอง ซึ่งเป็นผลต่อความเจริญและบุคลิกภาพอันงดงามของเด็กต่อไป

5.1 การออกแบบและการสร้างสรรค์จากวัสดุธรรมชาติ

ทิสนา แจมมณี (2551) การออกแบบหมายถึง การสร้างสรรค์งานขึ้นมาชิ้นหนึ่งอย่างสวยงามเหมาะสมและมีประโยชน์ นำมาใช้สอยเหมาะสมกับงานนั้นๆ โดยออกแบบนำสิ่งต่างๆ มาประกอบกันมากมายให้ผลงานที่สร้างสวยงาม การออกแบบเป็นกิจกรรมอันสำคัญของมนุษย์ตลอดเวลามนุษย์จะต้องได้รับการออกแบบเพื่อกำหนดการดำรงชีวิต เพราะการออกแบบคือสิ่งที่อยู่ในอำนาจความรู้สึกรู้สึกและความคิด อาจเป็นการออกแบบรูปทรง รูปแบบ และวัสดุที่กำหนดขึ้นด้วยการจัดองค์ประกอบของเส้น สี แสง พื้นที่ และลักษณะผิว การออกแบบคือศิลปะของการสร้างสรรค์ผลงานอันน่าสนใจ

ความหมายของการออกแบบ คือ การใช้ความคิดในการเลือกใช้วัสดุเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะ ให้มีหน้าที่ใช้สอยตามความต้องการ ทั้งในด้านอรรถประโยชน์และความงามในรูปร่างและรูปทรง ดังนั้นการเข้าใจในความหมายจากการเห็นได้มากหรือน้อยนั้น จึงขึ้นอยู่กับศักยภาพในการรับรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ทางทัศน์ ของเราเองเป็นหลัก นั่นคือ แม้เราจะเห็นสิ่งเดียวกัน แต่การรับรู้จะแปลความหมายออกมาไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพและประสบการณ์ของการรับรู้เชิงสุนทรีย์ ความเกี่ยวข้องกับธาตุดังกล่าวจะมีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าเราจะเรียนรู้ทางด้านสุนทรีย์นี้ ต้องจัดลำดับส่วนประกอบของการเห็น โดยเริ่มจากส่วนที่เป็นพื้นฐานที่สุดจะได้ 6 ส่วน ซึ่ง ชะลูด นิมเสมอ (2534) ได้กล่าวไว้คือ

1. เส้น เส้นเกิดจากจุดที่เรียงต่อกัน อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ของโครงสร้างทางศิลปะ เป็นแกนของทัศนศิลป์ทุกๆ แขนง เส้นเกิดจากจุดที่ต่อกันในทางยาว เส้นขั้นต้นที่เป็น

พื้นฐานจริง ๆ มี 2 ลักษณะ คือ เส้นตรง กับเส้นโค้ง เส้นต่างๆ ส่วนประกอบขึ้นจากเส้นตรงและเส้นโค้ง และเส้นยังมีหน้าที่เป็นขอบเขตของที่ว่าง ขอบเขตของสิ่งของ ขอบเขตของรูปทรง ขอบเขตของน้ำหนัก และขอบเขตของสี เป็นต้น

2. น้ำหนัก เป็นค่าของความอ่อนแก่ของบริเวณที่ถูกแสงสว่าง และเป็นบริเวณที่เป็นเงาของวัตถุ หรือการระบายสีที่เป็นน้ำหนักอ่อนแก่ของสีหนึ่งหรือหลายสี หรือบริเวณที่มีสีขาว สีเทา สีดำ ในความเข้มระดับต่าง ๆ ในงานชิ้นหนึ่งน้ำหนักที่ใช้ตามแสงเงาในธรรมชาติจะทำให้เกิดปริมาตรของรูปทรง

3. สี เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่นำมัทศรรย์ สีมียู่ในแสงแดด เป็นคลื่นแสงชนิดหนึ่งจะปรากฏให้เห็นเมื่อคลื่นแสงผ่านละอองน้ำในอากาศและเกิดการหักเหเป็นสีรุ้งออกมา สีรุ้งที่เห็นอยู่ในท้องฟ้ามี 7 สี คือ ม่วง ม่วงน้ำเงิน น้ำเงิน เขียว เหลือง ส้มและแดง

สีมียู่ 2 ชนิด คือ สีที่เป็นแสง ได้แก่สีที่เกิดจากการหักเหของแสง กับสีที่เป็นวัตถุ ได้แก่สีที่อยู่วัตถุธรรมชาติทั่วไป เช่น พืช สัตว์ แร่ธาตุ

สีเป็นทัศนธาตุที่สำคัญที่สุดในงานจิตรกรรม นอกจากมีคุณลักษณะของทัศนธาตุอื่นๆ อยู่ครบถ้วนแล้ว ยังมีลักษณะเพิ่มขึ้นอีกสามประการ คือ

1) ความเป็นสี หมายถึง เป็นสีอะไรเช่น แดง เหลือง เขียว ฯลฯ ตามวงสีธรรมชาติ

2) น้ำหนักของสี หมายถึงความสว่างหรือความมืดของสี ถ้าเราผสมขาวเข้าไปในสีหนึ่ง สีนั้นจะสว่างขึ้น หรือมีน้ำหนักอ่อนลง และถ้าเราเพิ่มสีขาวเข้าไปทีละน้อยตามลำดับ เราจะได้ค่าของสี หรือน้ำหนักของสีที่เรียงลำดับจากแก่ที่สุดไปอ่อนที่สุด

3) ความจัดของสี หมายถึงความสดหรือความบริสุทธิ์ของสีสีหนึ่ง สีที่ถูกผสมด้วยสีค่าจะหม่นลง ความจัดหรือความบริสุทธิ์จะลดลง ความจัดของสีเรียงลำดับจากจัดที่สุดไปจนหม่นที่สุดได้หลายระดับ

4. ลักษณะผิว หมายถึงลักษณะของพื้นผิวของสิ่งของในบริเวณต่าง ๆ ที่เมื่อสัมผัสจับต้องหรือเมื่อเห็นแล้วจะรู้สึกได้ว่าหยาบ ละเอียด มัน ค้าน ขรุขระ เป็นต้น เป็นจุด เป็นกำมะหยี่ ฯลฯ ลักษณะผิวมี 2 ชนิด คือ

1) ลักษณะผิวที่เราจับต้องได้ เช่น กระดาษทราย ผิวส้ม แก้ว ฯลฯ

2) ลักษณะผิวที่ทำเลียบขึ้น เมื่อมองดูแล้วจะรู้สึกได้ว่าหยาบ ละเอียด แต่เมื่อสัมผัสจริงจะเป็นผิวเรียบ เช่น วัสดุสังเคราะห์ที่ทำเป็นลายไม้ ลายหิน หรือการใช้รอยพู่กันในงานจิตรกรรมบางชิ้น

5. รูปร่าง รูปร่าง เป็นรูปธรรมทางศิลปะที่สื่อความหมายจากศิลปินไปสู่ผู้ดู โดยรูปร่างคือ เนื้อที่ของรูปร่าง สี เส้น แสงและเงา หรือเนื้อที่ขององค์ประกอบทางศิลปะทั้งสามนี้รวมกัน รูปร่างจึงเป็นภาพสองมิติที่หมายถึงเนื้อที่ภายในเส้นขอบเขต เช่น ลากเส้นเป็นรูปวงกลม

เนื้อที่ภายในวงกลมนั้นคือรูปร่าง ซึ่งเป็นรูปภายนอกของสิ่งที่มีลักษณะ 2 มิติ หรือ 3 มิติ เช่น แผ่นกลมกับลูกกลม จะมีรูปร่างเป็นวงกลมเหมือนกัน แต่มีรูปทรงต่างกัน เพราะโครงสร้างต่างกัน รูปร่างแสดงเนื้อที่ของผิวที่เป็นระนาบมากกว่าจะเป็นปริมาตรหรือมวล

6. รูปทรงหรือโครงสร้างทางรูปทรงของงานศิลปะ รวมทั้งรูปภายนอกเป็นโครงสร้างที่ก่อรูปภายในและรูปภายนอก เป็นโครงสร้างที่ก่อรูปขึ้นด้วยหน่วยเพียงหน่วยเดียวหรือหลายหน่วยรวมตัวกันขึ้น มีความแน่นทึบ เป็น 3 มิติ ไม่ว่าจะเป็วัตถุจริงอย่างประติมากรรม หรือเห็นเป็นจริงอย่างงานจิตรกรรม รูปทรงจะมีโครงสร้าง มีความหมายและเอกภาพในตัวเอง รูปร่างและรูปทรงทางทัศนศิลป์อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือรูปทรงเรขาคณิต รูปทรงอินทรีย์รูป รูปทรงอิสระ ชะลูด นิมเสมอ (2531)

บุญรอด บัวเจริญ (2546) การออกแบบสิ่งใดสิ่งหนึ่งต้องคำนึงถึงวัสดุ การเลือกสรรค้ วัสดุที่จะนำมาใช้ในการออกแบบ ต้องศึกษาให้เหมาะสม อันดับแรกต้องประหยัด วัสดุจากธรรมชาติ มีความมั่นคงแข็งแรง ทนทาน มีรูปร่างรูปทรงที่สวยงาม และต้องศึกษาโครงสร้างและรายละเอียด ความสวยงาม เพราะจะเป็นสิ่งจูงใจแก่ผู้พบเห็น มีจุดเด่นเฉพาะอย่าง ในการออกแบบแต่ละขั้น จึงถือว่างานนั้นสมบูรณ์

การสร้างสรรค้จากวัสดุธรรมชาติ เป็นการส่งเสริมยั่วยุให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น สร้างสรรค้งานในลักษณะต่างๆ อย่างอิสระ นอกจากนั้นยังช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของวัสดุธรรมชาติ ที่ยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ นักเรียนได้ใช้เวลาว่างมาประดิษฐ์ประคอบสร้างสรรค้ตามความคิดของตน ใช้เวลาให้มีคุณค่าซึ่งเป็นพื้นฐานของการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ

การสร้างสรรค้จากวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ก้อนหิน แร่ทราย กิ่งไม้ ใบไม้ เป็นต้น

ขั้นตอนของการสร้างสรรค้งานจากวัสดุ

1. ออกแบบตามความสนใจ
2. วางแผนจัดเตรียมวัสดุ
3. คัดเลือกวัสดุให้เหมาะสมกับงานที่จะสร้างสรรค้
4. ปฏิบัติงานตามขั้นตอนจนสำเร็จ

Rob Barnes, (2002) กล่าวว่า ในการสร้างสรรค้งานศิลปะ วัสดุธรรมชาติเป็นตัวนำในการสร้างสรรค้ที่เป็นพื้นฐานเบื้องต้น ที่จะสามารถพัฒนาไปสู่การเรียนรู้เบื้องต้นในเรื่องของสิ่งแวดล้อมศึกษา

โดยมีขั้นตอน 4 ขั้น ในการเรียนรู้ที่ควรปฏิบัติดังนี้

1. ผู้เรียนต้องมีพื้นฐานความรู้และมีประสบการณ์ในด้านศิลปะ การไต่หิน การสัมผัส มาบ้างแล้ว

2. ผู้เรียนต้องมีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ออกแบบสร้างสรรค์ โดยใช้แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ
3. ในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ เด็กจะต้องได้สำรวจศึกษาเรียนรู้จากวัสดุ โดยเด็กจะต้องคิดสร้างสรรค์ว่าจะทำอะไร กับวัสดุนั้นได้
4. เทคนิคและการปฏิบัติงาน

ดังนั้นเมื่อเด็กมีพื้นฐานความรู้ทางศิลปะ จึงสามารถคิดที่จะนำวัสดุมาใช้ในการสร้างงานได้ การมีประสบการณ์ทางศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานศิลปะ เกษร ธิตะจารี (2543) กล่าวว่า การสร้างสรรค์งานศิลปะทุกประเภท ทุกชนิด จำเป็นต้องรู้โครงสร้างของงานที่จะทำ นั่นคือ รูปแบบของงานว่ามีลักษณะรูปร่างอย่างไร จะติดตั้งอย่างไร จะใช้อะไรในการสร้าง เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องรู้หลักการสร้างงาน เพราะงานแต่ละอย่างก็มีรูปแบบและโครงสร้างแตกต่างกันออกไปตามจุดมุ่งหมายที่ผู้สร้างจินตนาการเอาไว้ ลักษณะของงานที่ดีจะต้องมีการออกแบบก่อนลงมือทำงานทุกครั้ง และแบบแต่ละแบบก็จะมีส่วนประกอบย่อย ๆ และจะต้องจัดส่วนย่อย ๆ เหล่านี้ให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ และให้ถูกต้องตามแบบที่กำหนดด้วย และการเขียนแบบที่จะให้ได้ตามที่จินตนาการไว้ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย การออกแบบเป็นหัวใจของการสร้างสรรค์งานศิลปะทุกประเภท เพื่อให้ผู้สร้างได้รู้จุดมุ่งหมายของการทำงาน มีการวางแผนการทำงานอย่างมีระบบ จัดเตรียมอุปกรณ์และวัสดุที่จะใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนั้น การออกแบบยังเป็นหัวใจในการกำหนดเทคนิคของการทำงานอีกด้วย การสร้างสรรค์งานใด ๆ ก็ตาม ถ้าไม่มีการออกแบบไว้ก่อน หรือออกแบบไม่ดีก็ยากที่จะสร้างงานออกมาให้ได้ดี ดังนั้นการออกแบบการใช้วัสดุมีความสัมพันธ์ต่อกันมาก เพราะแบบแต่ละแบบจะเหมาะสมกับวัสดุก็แสดงว่าผู้สร้างมีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างงานนั้นๆ อย่างแท้จริง วัสดุจึงจัดว่ามีความสำคัญไม่น้อยที่จะช่วยให้การออกแบบสัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์ตามที่ตั้งไว้ และการสร้างงานที่ดีต้องมีการวางแผนการทำงาน เพื่อจะได้สร้างงานได้ถูกต้อง ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้และมีหลักการงานที่ดี ส่วนการสร้างสรรค์สามารถเกิดขึ้นได้จากการ ได้ลงมือทำและปฏิบัติจริงจนเกิดความชำนาญและรู้จักปรับปรุงผลงานให้ดียิ่งๆ ขึ้น โดยเฉพาะในด้านการออกแบบ

งานออกแบบและการสร้างสรรค์จากวัสดุธรรมชาติ ในระดับประถม ซึ่งผู้สอนควรจะมีความรู้ในเรื่องนี้พอสมควร เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และช่วยพัฒนาความคิด ความสามารถของผู้เรียนให้ตรงตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับ 2521 ที่ได้กำหนดไว้เป็นแนวทาง เพื่อให้ผู้สอนได้วางโครงการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ สำหรับการจัดการกิจกรรม ผู้สอนจะต้องรู้จักการเลือกใช้วัสดุในการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้น สิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ของผู้สอนจะต้องรู้จักปรับปรุง ดัดแปลงให้เหมาะสมกับหลักสูตรที่กำหนดไว้

ในการศึกษาวิจัย การใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างงานศิลปะของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิด การสร้างงานศิลปะของนักเรียนตามขั้นตอนกระบวนการดังนี้ คือ

1. ด้านการออกแบบสร้างงานศิลปะโดยใช้วัสดุธรรมชาติ
2. ด้านการวางแผนการทำงานศิลปะโดยใช้วัสดุธรรมชาติ
3. ด้านการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างงานศิลปะ
4. ด้านการปฏิบัติงานตามขั้นตอนในการสร้างงานศิลปะโดยใช้วัสดุธรรมชาติ

(Rob Barnes, 2002 และบุญรอด บัวเจริญ, 2546)

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีช่วงอายุประมาณ 7-9 ปี มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปร่าง รูปทรง และจำแนกทัศนธาตุของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่อยู่รอบตัวได้ หากได้รับการวางแผนการสอนที่เน้นการสังเกต และการใช้แหล่งการเรียนรู้ทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็ก โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ และสร้างแรงจูงใจ

ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ได้กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการสร้างงานศิลปะ การใช้วัสดุและเครื่องมือ เพื่อให้เด็กได้มีความสนุกสนานเพลิดเพลินในการสร้างสรรค์และแสดงออกอย่างอิสระ ผู้เรียนได้มีโอกาสสำรวจความคิดและความสนใจที่จะได้ใช้วัสดุอุปกรณ์ทั้งวัสดุธรรมชาติและวัสดุอื่นๆ (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุญ, 2529)

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับเห็นถึงประโยชน์และคุณค่าในการนำวัสดุทางธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยมีความเชื่อมั่นว่า การศึกษาการใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ครูผู้สอนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนศิลปศึกษา จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผนการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปศึกษา ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และสนองตอบต่อสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกที่ดีของเด็กและเยาวชนที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ช่วงเยาว์วัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

พรพิมล ห่มสิงห์ (2547) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้แบบ โครงงาน งานประดิษฐ์ เรื่องผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยมีจุดมุ่งหมายในการวิจัยเพื่อ 1) พัฒนาแผนการจัดการ เรียนรู้แบบโครงงาน งานประดิษฐ์ เรื่องผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงาน อาชีพและเทคโนโลยี 2) ศึกษาดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน งาน ประดิษฐ์ เรื่องผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ 3) ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการ เรียนรู้แบบโครงงานและต่อการประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ คือ แผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน งาน ประดิษฐ์ เรื่องผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ แบบประเมินพฤติกรรมระหว่างปฏิบัติโครงงาน แบบ ประเมินโครงงาน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน เรื่องผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ มี ประสิทธิภาพเท่ากับ 94.25/92.31 และมีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.725 คิดเป็นร้อยละ 73 โดย สรุปลงแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเรื่องผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ ช่วยให้นักเรียนมี ความสามารถในการออกแบบสร้างงานและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อ ประกอบอาชีพในอนาคตได้

มยุรี พวงมาลัย (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประดิษฐ์ของใช้จากวัสดุธรรมชาติ รายวิชางานประดิษฐ์ตามสมัยนิยม สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ โดยมีจุดมุ่งหมาย ในการวิจัยเพื่อพัฒนาแผนการเรียนรู้โดยกิจกรรมโครงงาน เรื่องการประดิษฐ์ของใช้จากวัสดุ ธรรมชาติ รายวิชางานประดิษฐ์ตามสมัยนิยม สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ กลุ่ม ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักเรียนแผนกวิชาคหกรรมศาสตร์ สาขาการผลิตระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการ วิจัยประกอบด้วย แผนการเรียนรู้โดยกิจกรรมโครงงาน จำนวน 8 แผน แบบประเมินโครงงาน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบวัดความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การประดิษฐ์ของใช้จากวัสดุ ธรรมชาติรายวิชางานประดิษฐ์ตามสมัยนิยม สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ มี ประสิทธิภาพเท่ากับ 92.10/81.75 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และดัชนีประสิทธิผลของแผนการเรียนรู้ มีค่าเท่ากับ 0.5176 หมายถึง นักเรียนมีคะแนนผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 51.76 และนักเรียนมี ความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแผนการเรียนรู้โดยกิจกรรมโครงงานโดยรวมและรายชื่ออยู่ในระดับ มากที่สุด โดยสรุป การประดิษฐ์ของใช้จากวัสดุธรรมชาติ รายวิชางานประดิษฐ์ตามสมัยนิยม

สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเหมาะสม ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้เป็นอย่างดี ครูผู้สอนสามารถนำแผนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการทำงานทำงาน รู้จักศึกษาค้นคว้า รู้จักแก้ปัญหาแสวงองค์ความรู้ด้วยตนเอง

วรรณิ นาสติชัย (2543) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง งานประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ จุดมุ่งหมายในการวิจัยเพื่อ พัฒนาแผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ เรื่องงานประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 58/85 และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการศึกษาจังหวัดขอนแก่น จำนวน 28 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ เรื่องงานประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ จำนวน 3 แผน และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้วิจัยค้นคว้าขึ้นจำนวน 30 ข้อ ค่าทดสอบความเชื่อมั่นเท่ากับ .88 สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมุติฐานโดยใช้ t-test ผลการวิจัยพบว่า แผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ เรื่องงานประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ มีประสิทธิภาพ 88.08/86.30 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 85/85 ที่ตั้งไว้ และนักเรียนที่เรียนด้วยแผนการสอนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นิสาชล สุขเกษม (2546) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เรื่องการประดิษฐ์ของตกแต่งจากวัสดุธรรมชาติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปากคลองบางขนาก จังหวัดฉะเชิงเทรา การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี เรื่องการประดิษฐ์ของตกแต่งจากวัสดุธรรมชาติ สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีขั้นตอนคือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การสร้างหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรเบื้องต้น การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ และประเมินหลักสูตรโดยวิธี puissance measure (P.M.) จากนั้นนำหลักสูตรไปทดลองใช้โดย ผู้วิจัยเป็นผู้สอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบสังเกตการปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปากคลองบางขนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 30 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลการนำหลักสูตรไปใช้โดยการหาค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานการทดสอบค่า (t-test) และร้อยละของภาคปฏิบัติ ผลการวิจัยพบว่า

1. ได้หลักสูตรสถานศึกษาที่มีคุณภาพ หลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เหมาะสมกับผู้เรียน สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพได้ องค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมสอดคล้องกัน

2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรสถานศึกษา พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังการทดลองใช้หลักสูตร สูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

บรรจง บุญการี (2532) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “สภาพปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครู ประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี” เพื่อศึกษาสภาพปัญหา การสอนศิลปะของครูประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี ใน ด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล โดยทำการวิจัยกับครูผู้กำลังทำหน้าที่สอนวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งสอนศิลปศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 ในโรงเรียนที่เปิดสอนครบชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามชนิด เลือกตอบ ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่าปัญหาด้านสื่อการสอนที่สำคัญที่สุด คือ การได้รับสื่อการสอน จากหน่วยงานเอกชนหรือส่วนบุคคล และขาดแคลนงบประมาณในการผลิต

พิภพ ปิติ (2533) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “ปัญหาและความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพด้าน การสอนศิลปศึกษาของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขต การศึกษา 4” เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษาของครู โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 4 ในด้านการ เตรียมการสอน วิธีสอนและเทคนิคการสอน วัสดุและสื่อการสอน การวัดและประเมินผล ทำการ วิจัยกับครูโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 424 คน จากโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 212 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่าครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 4 ประสบปัญหาและมีความต้องการการพัฒนา สมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษา ในด้านการวัดและประเมินผล วิธีสอนและเทคนิคการสอน การ ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน วัสดุและสื่อการสอน และการเตรียมการสอนอยู่ในระดับมาก

เทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) ทำการวิจัย เรื่อง “สภาพและความต้องการของครูประจำ ชั้นในการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ในด้านกิจกรรมการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและ ประเมินผล การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพความต้องการของครูประจำชั้นในการสอน ศิลปศึกษา โดยในด้านการผลิตและการใช้สื่อการสอนนั้น มีความต้องการมากที่สุดคือการเข้ารับ การฝึกอบรมวิธีการใช้วัสดุเหลือใช้หรือวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่นมาผลิตสื่อการสอน

พีระศักดิ์ เทพไตรรัตน์ (2534) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาการสอน ศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกองการศึกษาเทศบาล เมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา” เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาในด้านการ เตรียมการสอน การผลิตและการใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล โดยทำการวิจัยกับครู ประถมศึกษา สังกัดโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 81 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบประเมิน ค่าและแบบสอบถามแบบปลายเปิด ผลการวิจัยในด้านการผลิตและการใช้สื่อการสอนพบว่าครูมี ปัญหาด้านการผลิตและการใช้สื่อการสอนศิลปศึกษาในระดับปานกลาง

นภดล สายทองยนต์ (2536) ทำการวิจัย เรื่อง “ปัญหาการสอนวิชาศิลปศึกษา ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 ตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 9 เพื่อศึกษาปัญหาการสอนศิลปศึกษาชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 ตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 9 ในด้านการใช้หลักสูตร วิธีสอนและเทคนิคการสอน การ ใช้สื่อการสอนและห้องเรียนศิลปศึกษา การวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมศิลปศึกษา ทำการวิจัย กับครูที่สอนศิลปศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 512 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็น แบบสอบถาม ผลการวิจัยในด้านการใช้สื่อการสอนและห้องเรียนศิลปศึกษา พบว่ามีปัญหาปาน กลาง โดยข้อที่มีปัญหามากที่สุด คือ การของงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์

รุ่ง แก้วแดง (2542) โครงการวิจัยและพัฒนารการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย (3-5) ปี เรียบ เรียงจากรายงานการศึกษาของ พร พันธุ์โอสถ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ ศึกษาองค์ความรู้ของกลุ่มแนวคิดทฤษฎีต่างๆ 10 แนวคิด และพบว่า มี 5 แนวคิดทฤษฎี ที่ประสบ ความสำเร็จในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ความเห็นว่แนวคิดวอลดอร์ฟเป็นการถอด แนวคิดสู่การปฏิบัติในสังคมไทย ที่มุ่งเน้นการจัดประสบการณ์สิ่งแวดล้อมที่ดี การให้เด็กลงมือทำ สิ่งต่างๆ ด้วยตนเองเพื่อพัฒนาศักยภาพ ที่มีอยู่ภายในของเด็กแต่ละคน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทาง วิสัยทัศน์ ของการศึกษาไทย 3 ประเด็น คือ 1 การศึกษามุ่งมั่นพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย ปัญญา จิตใจและสังคม 2 การศึกษามุ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ชุมชน และ สังคม 3 แนวคิดหรือกระบวนทัศน์ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ

เดบอราห์ โอพอร์เตอร์ และโรเบิร์ต คาวานอห์ (Deporter and kavanaugh,1987) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมที่สื่อถึงความซาบซึ้งกับการคิดในศิลปะจากความสามารถที่จะระบุถึงแบบอย่างของศิลปะ ซึ่งกล่าวว่าเป็นความสามารถในด้านความรู้สึกอารมณ์ ส่วนการที่สามารถแยกประเภทสิ่งต่างๆ ออกเป็นหมวดหมู่นั้น เป็นความสามารถในเชิงความรู้ ความเข้าใจ ดังนั้นการที่สามารถแยกแบบอย่างของศิลปะได้นั้น จึงเป็นความสามารถในด้านความคิด และความรู้สึก (ด้านความรู้คุณค่า)

งานวิจัยของทั้งคู่ทำการทดลองการรับรู้และความสามารถทั้ง 2 ด้านนี้ในเด็ก 2 กลุ่ม คือ เด็กในวัยเฉลี่ย 9.9 ปี กับเด็กวัยเฉลี่ย 13.3 ปี ผลการวิจัยพบว่า เด็กในวัยสูงกว่ามีการรับรู้ต่อแบบอย่างของศิลปะโดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ปัจจัย คือ

1. พัฒนาการความสามารถทางการรับรู้ของเด็กเอง
2. ประสบการณ์ทางศิลปะที่ผ่านมาของเด็ก

ปัจจัยดังกล่าวน่าจะมีส่วนมาจากการสร้างการรับรู้ที่ดีและเร็ว ผู้วิจัยยังพบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่า การที่ศิลปะจะช่วยสร้างสติปัญญาความคิดแก่เด็กต้องมีการเรียนการสอน มิใช่เกิดขึ้นในตัวเด็กเอง และสามารถนำศิลปะต่างแขนงมาร่วมบูรณาการ สามารถส่งเสริมประสบการณ์ด้านความคิด และความนิยม นับไวต่อแบบอย่างทางศิลปะให้แก่เด็ก

ซีเฟลด์ (SeeFeld,1979) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมการฝึกการรับรู้เรื่องพื้นผิว (texture) ของงานศิลปะในเด็กระดับชั้นอนุบาล ซึ่งทำการทดลองกับนักเรียนโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา จำนวน 60 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง 1 กลุ่มทดลอง 2 และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 20 คน กลุ่มทดลอง 1 ได้รับการฝึกโปรแกรมการฝึกแบบควบคุมการสอน โดยครูศิลปินซึ่งไม่เคยสอนในโรงเรียนอนุบาล โดยจะฝึกเด็กสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละ 40 นาที ในห้องเรียนศิลปะ กลุ่มทดลอง 2 ได้รับการฝึกตามโปรแกรมการฝึกเป็นเวลา 20 ครั้ง ครั้งละ 40 นาที ในห้องเรียนปกติ โดยครูผู้สอนและนักเรียนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการฝึก การฝึกการรับรู้เรื่องพื้นผิวของงานศิลปะจะเป็นการฝึกสังเกตพื้นผิว การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ และการใช้คำพูดอธิบาย การตีความ และการวิเคราะห์ผลงาน บทเรียนทั้งหมดในโปรแกรม การฝึกจะเป็นการแนะนำคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นผิวของงานศิลปะที่ขรุขระและอ่อนนุ่ม และเพิ่มกิจกรรมเกี่ยวกับการสัมผัสและความรู้สึก ในการทดลองจะมีการสอบก่อนฝึก และทดสอบหลังการฝึก ทั้งสามกลุ่ม โดยใช้ The Boehm Test of Basic Concepts ซึ่งทดสอบทั้งการวาดภาพ และการอธิบายผลงานศิลปะ และนำผลงานมาวิเคราะห์ ผลการทดลองพบว่า กลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่มมีคะแนนหลังการฝึกสูงกว่าคะแนนก่อนการฝึกมาก และสูง

กว่ากลุ่มควบคุมทั้งคะแนนการวาดและอธิบายภาพงานศิลปะ และหลังการทดลองพบว่าไม่มีความแตกต่างของกลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่ม

เทอร์เบิร์น (Thorburn, 1982) ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Place of Teacher Attitude in Curriculum Design : A Case Study of How Art Teacher in Newzeland Primary and Secondary Schools Vies their Role ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อพิจารณาความคล้ายคลึงกัน และความแตกต่างกัน เพื่อการออกแบบหลักสูตร และเพื่อวางแผนและกำหนดหลักสูตรในการจัดการศึกษาด้านศิลปศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบทางการพัฒนาหลักสูตร เป็นปัญหาที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในการสอนศิลปศึกษา ในชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา คือ ผู้สอนต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกันระหว่างจุดประสงค์ของวิชาศิลปศึกษากับสภาพแวดล้อมในสังคม ความสอดคล้องกันของ ทัศนคติของครูประถมศึกษากับครูมัธยมศึกษา ความสอดคล้องกันของทฤษฎีและการปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปศึกษา

เพียร์ซ (Pearce, 1984) ได้ทำการวิจัยเรื่อง A Study of Opinions of Administrators and Teachers in the Elizabeth City Pasquotank, North Carolina School System on Arts Education in the Public School Curriculum. วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในระดับท้องถิ่นในเมืองเอลิซาเบธ ระบบโรงเรียนนอร์ทแคโรไลนา เกี่ยวกับศิลปศึกษา

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบมีความคิดเห็นตรงกันว่า โปรแกรมศิลปะมีบทบาทสำคัญในหลักสูตร นอกจากนี้ความคิดเห็นของผู้ตอบทุกคนสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติในแง่บวกต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาไว้ในหลักสูตรศิลปศึกษา

อีสทอน Easton (1992) ได้ศึกษามุมมองและการจัดการการศึกษาของการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ในฐานะโรงเรียนที่ให้การศึกษาเด็กโดยองค์รวม โดยใช้การบูรณาการการทำงานศิลปะและวิชาการ จากการศึกษา ในส่วนแรกพบว่า ด้านองค์ความรู้ ทำให้เด็กพบมิติที่สำคัญของการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ได้แก่ 1. มิติของมนุษย์ 3 ด้าน 2. ทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ 3 ชั้น 3. การพัฒนาการตนเอง 4. หลักสูตรที่บูรณาการศิลปะกับทุกวิชา 5. การสอนอย่างเป็นศิลปะ 6. การบูรณาการระหว่างการสอนและการบริหาร 7. โรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ สำหรับนักเรียน ครู และผู้ปกครอง และ 8. ชุมชนวอลดอร์ฟที่ใหญ่ขึ้น ในด้านการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ โดยการสร้างเครือข่ายของการสนับสนุน และการสื่อสารระหว่างโรงเรียน ในส่วนที่ 2 ได้มีการอภิปรายการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ จากการรับรู้ของครู นักเรียน ผู้ปกครอง และจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของนักวิจัย เป็นการศึกษาเพื่อตรวจสอบเกี่ยวกับมุมมองของคนแต่ละกลุ่มเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา และขอบเขตการรับรู้ความประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ซึ่ง

จากการศึกษาพบ ความสอดคล้องเกี่ยวกับมุมมองของกลุ่มคนแต่ละกลุ่ม เกี่ยวกับความสำเร็จในการจัดการศึกษาตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

โวลฟ์ (Wolfe Polly, 1997) ได้ทำการวิจัยเพื่อสำรวจประสบการณ์ของครูและนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษทางศิลปะ ในการที่จะเพิ่มคำจำกัดความของคำว่าครูที่มีประสิทธิภาพ การระบุความสามารถพิเศษทางศิลปะ โดยใช้กระบวนการที่เป็นทางการและพหุวิธี ขั้นตอนอันประกอบด้วย จินตนาการที่มากมาย การสะท้อนงานศิลปะ การวิพากษ์และนิทรรศการ ทำให้ครูผู้มีประสิทธิภาพ แปลความหมายทั้งโลกของนักเรียนและโลกศิลปะของผู้ใหญ่ ลักษณะและปัญหาของสิ่งที่เกี่ยวข้องที่เป็นไปได้ของการศึกษารั้วนี้ รวมไปถึงการสำรวจแนวโน้มของหลักสูตรและการแปลความในฐานะที่เป็นองค์ประกอบทางประสิทธิภาพของครูศิลปะกับนักเรียนที่มีความสามารถทางศิลปะ

ไมเคิล กิลเลียต (Gilliat, 1979) ศึกษาเรื่องพัฒนาการในด้านการเลือกตัวเลือกที่พึงพอใจว่าเด็กประถมศึกษานั้นความสามารถในการเลือกตัวเลือกที่พึงพอใจจะเพิ่มพูนขึ้น โดยอาศัยการสร้างความสัมพันธ์กับศิลปะตามแนวคิดของเปปเปอร์ หรือการสอนด้วยวิธีศิลปะวิเคราะห์ของเฟลด์แมน มิทเลอร์ หรือโดยกิจกรรมปฏิบัติศิลปะตามทฤษฎีของบาร์เคน และเชปแมนกับโลเวนเฟลด์ สมมติฐานซึ่งตั้งไว้ 5 ทาง คือ แนวทางที่มีผลให้เกิดความเจริญงอกงาม คือ 1. วิธีสอนสร้างความคุ้นเคย 2. การใช้ศิลปะวิเคราะห์ 3. การใช้กิจกรรมศิลปะปฏิบัติ วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือ อีก 2 วิธีคือ 4. วิธีสอนสร้างความคุ้นเคยผสมกับศิลปะวิเคราะห์ กับ 5. วิธีสอนความคุ้นเคยผสมกับกิจกรรมศิลปะปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กชั้น ป.1 ป.3 และป.5 ผลการวิจัยพบว่า ในการเปรียบเทียบความเจริญงอกงามของการเลือกตัวเลือกที่พึงพอใจในเด็ก 3 ระดับ คือ ป.1 ป.3 และป.5 นั้นวิธีสร้างความคุ้นเคยล้วนๆ กับวิธีสร้างความคุ้นเคยผสมกับกิจกรรมศิลปะปฏิบัติได้ผลในด้านการสร้างความเจริญงอกงามในเด็ก ป.3 และ ป.5 เช่นเดียวกัน แต่วิธีสอนแบบเฟลด์แมน-มิทเลอร์ก็ได้ผลในเด็กป.1 ป.3 และป.5 เช่นเดียวกัน แต่วิธีสอนแบบเฟลด์แมน-มิทเลอร์นี้ถ้าครูมิได้รับการฝึกอบรมการใช้มาก่อนจะใช้ได้ผลน้อยที่สุด ส่วนเด็ก ป.1 นั้นผลการวิจัยพบว่าวิธีสอนแบบต่างๆ ไม่มีผลการเปลี่ยนแปลงคุณค่าด้านการเลือกตัวเลือกที่พึงพอใจ

แอนโตเนีย โรฟริโอและเคลวิน โนดีน (D'Onofrio and Nodine, 1981) ทำการทดสอบตัวแบบการพัฒนาสุนทรียภาพของพาร์สัน (1977) ขึ้นในการทดลอง โดยวิธีการสำรวจเชิงวิเคราะห์ (critical exploration) ของเพียร์เจต์ (1977) พบว่าเด็กสามารถสังเกต และซาบซึ้งมุมมองของศิลปินเพิ่มขึ้นตามวัย และความสามารถนี้ มีสหสัมพันธ์กับความสามารถ ในการตัดสินใจเลือกที่จะชื่นชอบผลงานอย่างมีเหตุผล

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยในประเทศไทย และต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา จะเห็นว่า มีความหลากหลายในเรื่องของเนื้อหา และกระบวนการเรียนการสอนที่สนองต่อความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางศิลปะ ส่งเสริมจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และเห็นคุณค่าศิลปะที่มีความสัมพันธ์กับชีวิต สังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้สอนสามารถแทรกการเรียนรู้เข้ากับการเรียนการสอนได้หลากหลาย